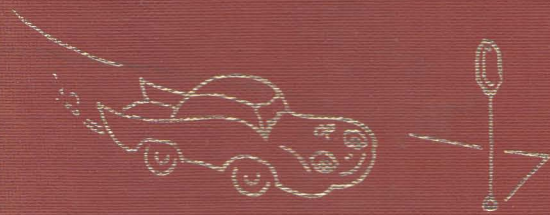

КАРУСЬ і МИ

Sophie Parfanowycz

CARRY AND WE

NOVEL

PUBLISHED BY THE AUTHOR

Chicago

1966

Софія Парфанович

КАРУСЬ І МИ

АВТО-БІОГРАФІЯ

НАКЛАДОМ АВТОРА

Чикаго

1966

diasporiana.org.ua

Всі права застережені
Мистецьке оформлення обкладинки Оксани Мошинської
Ілюстрації Христі Головчак
Тираж 1.500 примірників

All rights reserved
Copyright by Sophie Parfanowycz

Published in the United States

Друкарня Видавництва Миколи Денисюка

Printed by Mykola Denysiuk Printing Company
Chicago, Illinois - USA

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Чи є багато літературних тем, що тепер, в добу розвиненої техніки, були б цікавіші й принадніші для ширшого читача, як тема про авто? Правда, є ще літаки, підводні човни, ракети, але ними правлять покищо вибранці-спеціалісти - а автами їздять усі. Кожний читач цієї книжки може їздити автом, а якщо ще не їздить, то мріє про це і завтра буде їздити. Бо авто — складова частина побуту людини модерного світу.

Тому це книжка для всіх: дітей, юнацтва і старших віком водіїв чи тих, що їздять на задньому сидженні. Головне ж її призначення — для молоді.

„Карусь і ми” — то, як хочете, повість або збірка оповідань, поєднаних спільним тематичним вузлом — автом. Авторка їздить автом і розповідає, де була, що бачила і які пригоди переживала. Але це ще далеко не все. Вона пише: „Карусь і ми — одна цілість, одно життя машини й людей, що нею користуються і, навіть, люблять її”. Авторка передає на сторінках цієї книжки слова людей, що спостерігали її біля її авта: „Вона його любить, як дитину або свого пса чи kota”.

І справді, зараз на початку книжки читач помічає, що ставлення авторки до її авта якимось особливим: вона його одуховлює. „Ми хотіли б бачити його живим звіром, що вміє думати”, — пише вона. Тому опис Каруся такий похорий на опис живої розумної тварини, майже людини. В нього голова і черево, навіть ноги в гумових чоботах. Він вміє всміхатися, моргати вусом, хвилюватися, він харчується і спить, мов жива істота. Авторка говорить до нього, розповідає, що в неї лежить на серці. Так, буває, добрий господар любить свого коня. Але й так само добрий автор, що знає психіку дітей, змальовує їм часто неживі предмети, наділяючи їх життям і думкою. Чи ж градова хмара не уявлялася Франкові-дитині під оборогом у постаті страшного велетня?

Софія Парфанович — авторка, що написала не один твір про людей, про тварин і про природу. У цій книжці ці всі теми зливаються в одно, але є щось і нове — техніка. В українській літературі для молоді на еміграції вона одна з перших використала технічну тему, даючи їй ширше літературне опрацювання. У цій книжці описано чимало такого, що хвилює, радує або смутить всякого автоводія — молодого чи старшого віком. Але старший водій, хоч не завжди дорівнює меткістю молодому, перевищує його досвідом. Тож вартість цього твору, між іншим, і в тому, що в нім авторка ділиться своїм досвідом з юними читачами, теперішніми чи майбутніми водіями, і при різних нагодах нагадує їм обов'язок бути

обережними на дорогах, бути сторожами здоров'я і життя — власного та їхніх співтоваришів мандрівки. Щоправда, не всі пригоди, описані в цій книжці, типові для теперішнього водія на американському континенті. Є водії, що дослівно виростили в авті й тому бояться модерних автострад куди менше, ніж це описала авторка, але все таки — скільки цих „відважних” уже не вернулося з дороги додому...

Авторка — водій-аматор, але, описуючи свої пригоди, має на увазі й іншу мету. Вона правдиво і часто з гумором, не жалюючи й себе самої, описує зустріч людини європейського „Старого Світу” із змоторизованим і змеханізованим життям Нового Світу, Америки. Ця людина борсається між цими обома світами, з яких один близький, сьогоднішній, реальний, а другий далекий, учорашній, сповитий спогадами і мріями. Оце й причина, чому авторка так часто переплітає описи американського життя згадками й порівняннями з минулим життям в Україні. Ці тематичні відхилення зближують уяву і серце молодих читачів з Україною, країною їх предків, і в цьому теж полягає одна з виховних прикмет цієї книжки.

Роман Завадович

ПРО ЩО ЙДЕ МОВА?

Карусь і ми — хто ми такі? Мене дехто знає, але от же Каруся знають тільки ті, що бачили мене з ним. Та їй не завжди звертали на нього увагу. Авто, як авто!

Звичайно ми їздили до праці. Мені не під силу було ганятись по далеких людних дорогах. А Карусь не вмів їздити сам. Ех, яке було б добро, якби він умів! Проте ми їздили теж поближче, інколи до свояків, то знову для розваги. Під час поїздок траплялись нам не раз різні пригоди. Одні смішні, другі веселі, треті немилі, а то й страшні. Це тоді, коли ваше авто зіб'ють, як дідову торбу, зсаламашать і споневіряють. Як жалко стає тоді і як боляче! Не лиш йому, але й вам. Бо ви любите своє авто. Ви привикли до нього, а звичка — друга вдача людини, як каже прислів'я.

Я знала хлопця, що привик до своєї піжами так, що ніяк не хотів надягати нову. Доводилось латати, бити одну латку на другу й третю. Є така співанка:

Лати на лати бий,
Мед-горілку пий!

Вона, щоправда, не зовсім відноситься до Каруся, але лати не раз треба було йому прибавати. Їх не шиють, лиш справді прибавають.

Отож, до цієї піжами прибавали латку на латку. Кожна іншого кольору та якості. У такій піжамі Юрко виглядав, як кльовн. Усі сміялись і називали його піжаму цирковою. Уживав її, аж поки війна не розлучила його з улюбленою цирковою піжамою.

Ми їздили, і я привикла до Каруся. Життя з ним було вигідніше й цікавіше. Карусь облегував його мені. Інколи я почувалася слаба, як муха восени, до кінця бльоку не дійшла б. Сіла в авто, повернула ключа, надала злегка на акселератор — віз рушив і побіг по дорогах. Вести його — ніяка фізична праця. То вже тяжче здержувати. Так ми жили й їздили. Аж ось одного дня...

Про Каруся оця книжка. Певно, я там теж є. Карусь не вмів їздити самопас, тож не жив би без людини. Тому частину подій ми переживали разом. Все ж, героєм був Карусь, а не я. Я собі так, поруч нього. І тому ця книжка авто-біографічна, тобто про життя мого авта, Каруся.

Окрім мене, тут ще й інші люди: усі ті хлопці, що були моїми приятелями, що вчили мене їздити й допомагали удержувати Каруся в порядку, ті що разом зі мною вибирались у далеку мандрівку, ті... та що їх тут перелічувати! Прочитаєте — то й познайомитеся з ними. Бо, як без Каруся,

так і без них не можна було б написати цієї книжки. Бо Карусь і ми — одна цілість, одне життя машини і людей, що нею користуються і навіть люблять її так, як я свого Каруся.

Кому цікаво читати таку книжку? — запитаєте. В першу чергу — молоді. Від віку, в якому батьки розказують або читають дітям казки та оповідання про справжні пригоди, до... вашого віку, молоді друзі. У вас же теж буде або, може, вже є авто, і не одна пригода трапилась вам на просторих дорогах цього континенту. Шкода, що я не довідалась від вас про ці події та не розказала про них у цій книжці. Але, може, зробіть це ви самі? Спробуйте написати таку авто-біографію! Ви знаєте досконало, що і як трапилось з вашим Валіантом, Біскейном чи Нью-Йоркером. Назви стандартні. Але, може й ви дали своєму автові „ім'я власне“, як це зробила я! Тоді напишіть про цю Ластівочку, Синичку чи Шпака.

Поки таке станеться, читайте про мого Каруся.

Будьте ласкаві!

КАРУСЬ І МИ

НАУКА ЇЗДИ

Скільки тих авт на вулицях! Сині, зелені, червоні, бронзові, в кількох кольорах. А якого виробу, яких фабрик! Там і Понтіяки, і Даджі, Шевролети і Форди, і ще і ще більше. До того ж є ще імпортовані, європейські. Кожна фабрика випускає по кілька моделей — ніяк їх розрізнити! Хто може навчитись їх пізнавати? То так, якби вивчати зоологію чи ботаніку, тобто які є звірі й рослини, до якої групи чи гатунку належать та чим один різниться від одного. Я, що приїхала з країни, де не було стільки авт у той час, коли я там жила, і досі не навчилась їх пізнавати.

А рух який, яка тіснота! І як вони обминають один одного, оці водії, як зручно повертають, як задкують і ставлять воза на постій. І як я боюсь того руху, як боюсь авт! Ні, я хіба ніколи не матиму авта, ніколи не їздитиму!

— А чим же їздитимете? — запитав пан Микола. — Автобусами? То ніколи ніде впору не вспієте і цілий день будете на автобусах!

Я подумала хвилинку й вирішила:

— Підожду, аж випустять такі маленькі гелі-

коптерики на одну особу. Сідатимуть на даху до-
му або крізь вікно залітатимуть до хати. Там я
натисну гудзик, гелікоптерик складеться і стане в
кутку або ляже під ліжком і наче б його не було...

— Ба, — засміявся пан, — чекайте, аж таке
зроблять! А тоді, знаєте, що буде? Буде їх у по-
вітрі стільки, скільки тепер авт на землі, один на
одного налітатиме, і люди падатимуть згори, як
грушки з дерева. А вам треба їздити до праці і то
вже тепер!

Що ж, треба купити авто! Ми й домоворились
з паном, що підемо. Спершу оглянемо, а далі, мо-
же, й купимо.

Не заходили ми до продавців дорогих авт —
у мене не було стільки грошей, та й не вмiла я
їздити. От так зайшли до Плімута, до Форда, на-
решті й до Шевролета. Хай буде добрий віз, але
не такий дорогий! Хай буде Шеві!

Спершу мені сподобався зелений. Але зеле-
них так багато на дорогах! Ні, срібний! Е, та срібні
всі Грейгавнди, вантажні авта, всякі там Крогери
чи А & Р. Ні, таки всі вантажники, що розвозять
харчі, срібні. Мало того, смітярки — та й ті срібні!
Ні, пане продавче, дайте мені золотого Бел Ейра!

— Золотого?! Із щирого золота? Таж він кош-
тував би тисячі, мільйони! — засміявся продавець.
— Дам вам осяйно-бронзового, дам вам сієрраголд.
Але мусите подождати, щоб його на замовлення

зробили у фабриці, бо ви хочете в одному кольорі, а ми маємо з білим дахом.

Так ми обговорювали, який має бути віз. Коли продавець казав „вона”, я завжди казала „він”, і ми сміялися.

Поки він чи вона прийшли з фабрики, я вчилася їздити. В хаті я ходила з книжкою, їла з книжкою і спала з книжкою. Мені здавалося, що, як книжка під подушкою, то я швидше запам'ятаю всі правила вуличного руху. Але й ви так робите, коли вам треба щось вивчити або коли готуетесь до іспиту.

Але вчитися з книжки — то ще нічого! А вже сісти за керму та виїхати на дорогу між інші авта — страшно, дуже страшно. Дорога наче б з-під авта втікала, і ніяк її не можна зловити. Раз вона втікає направо, то знову наліво, а там з усіх боків вибігають на неї авта — червоні, зелені, білі, сині, різнокольорові. Усі вози дивляться на тебе своїми великими очима, трублять своїми гудками і кожний наче готовий кинутись на тебе та роздавити. А ти, бідний, держишся керми, і тобі здається, що ти серед розбурханого моря і що це твоя єдина дошка рятунку. Держишся твердо, дорога втікає, і тренер кричить:

— Гей ви! Звертайте, швидко звертайте направо! Чого ви хочете: вискочити на хату?! Та вам їздити дитячим візочком, а не автом!

Тренер кричить, дорога втікає, руки не в силі

обертати кермою, нога помиляється, замість на газ, натискає на гальму і — віз стає серед дороги...

О-о-о! Вся спітніла, я ледве опам'ятуюсь. Ще добре, що на возі написано: „НАУКА ЇЗДИ”, і всі обминають такий віз або задалегідь здержують своє авто.

— Но, но, — заспокоює вчитель. — Завтра буде краще. Ви тільки мусите вести авто, а не щоб воно вело вас. В кожний момент мусите володіти возом!

Еге, вести, еге володіти! Віз сам утікає, завжди готовий гнатися навпростець. А там світла, повороти, знаки, як от „Стоп” або „В один бік”, „Тільки наліво” — та хто ж знає, скільки цих знаків! Уся наука з книжки пропала, пішла в ліс, як то кажуть! Та й ще біда, що є аж дві руки і аж дві ноги, і не знати, котрою що робити, як так налякаєшся. А віз, хай тільки почує, що ним кермує недосвідчений водій, то як кінь сполошиться і поженеться, поженеться!..

Все таки, конче треба вміти їхати!

Конче!

КАРУСЬ

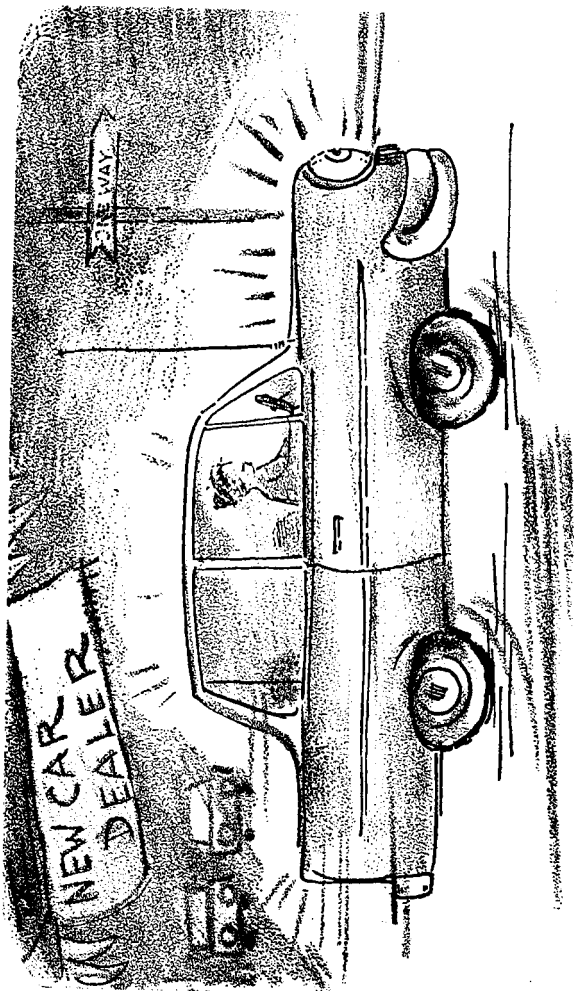
Так. Ми купили авто, і воно опинилося біля мого дому.

Який він із себе, оцей Карусь? — запитає кожний, поки стане слухати про його пригоди. Бо й справді, який він удався, оцей мій приятель?

На зріст він не високий, бо й інші його товариші чи свояки невисокі. Зате він подовгастий. Аж смішно: подовгастий приятель! Чи був у вас коли такий? Як ні, то напевно одного дня ви його придбаєте.

Взагалі, він схожий на велику комаху. Може, навіть, на слона. Тільки ж у нього немає хобота. А так, то він огрядненький і бочкуватий, наче й справді слон. Те, що робить його схожим на комаху — то очі. Вони осаджені по боках і такі ж сітчасті, як у комах. Раз вони сяють яскравіше, то знову слабше, залежно від того, чи Карусь перебуває на вулиці міста чи на заміських дорогах.

Від комах чи слонів він різниться ще й тим, що в нього є ще одна пара очей спереду і одна пара очей ззаду. Подумати: очі ззаду! Бачили ви коли у когось очі ззаду? Та ще й червоні! Вони

Ми купили авто.

світять уночі та охороняють Каруся від зудару з кимсь іншим, хоч би і з автом. Оте друге передне світло значно менше від головного. Воно внизу, по боках головного. Його сила менша, і воно світиться під час постою авта. Можна його вживати теж під час їзди по ясно освітлених вулицях. Треба сюди зарахувати ще мале біле світельце, що освітлює задне число машини. Що це за таке число, — запитаєте знову, — задне число? Є таке! Карусь, як кожне авто, має передню і задню табличку з реєстраційним числом. У нас біля нього стоять теж букви, звичайно дві. Так от: ТУ-285. Таке число дали йому панове поліціанти, коли дозволили йому виїхати на дорогу.

Голова в нього широка, але мала, носюра здоровенний, по боках очі, і то дві пари, як сказано. Спереду поміж очима рот. Звичайно він стулений. Але, буває, що Карусеві треба напиться. Може, навіть, заболить йому щось, хоч зубів він не має. Але, от, мигдалики чи щось похоже на них... Тоді він розкриває широко свого рота і виглядає, наче акула-людожер. Щойно напившись, закриває рота. По обох боках рота — вуса. Вусища такі довгі, що сягають аж поза вуха. Вони сиві, кольору ніклю, хоч Карусь не такий уже старий. Але він такий удався. Відколи пам'ятаю, вус у нього сталєво- чи ніклево-сивий.

За очима здоровенні вуха, наче у слона. Якби не те, що вони приросли до голови й тулуба, то

позвисали б, і Карусь справді був би схожий на слона. А так вони становлять передню частину віка мотору. В одному розділі довідаємось, як то Карусеві відірвали вухо і як він виглядав.

Шиї Карусь не має. Такий він уже вдався. Зрештою, товстуні мають завжди дуже коротку шию. Зараз за головою починається бочілка їхнього тіла. Так і в нас: ось груди, хоч у авта ця частина тіла так не називається. Для нас ясно, що це груди, бо в них найважливіші і до життя необхідні органи. Серця і легень Карусь не має, зате має мотор, збірник на олію, збірник на воду, тобто холодильник, і всю іншу машинерію. Без неї він не міг би жити та й працювати — їздити. Там теж є циліндри, хлипаки і все, чого хочете. Дуже вже важна частина тіла!

Череву в нього огрядне. Воно може за одним разом проковтнути аж шестеро людей! Посідають вони вигідно на сидженнях, замкнуть двері та й дивляться крізь скляні боки черева. А один з них — то водій! Він держиться руками за керму, може тому, що боїться випасти з авта.

Збоку біля керми скринька з приладдям, міліметр — е, та що вам описувати подробиці, коли кожне авто має те саме! А от, чого Карусь не має: радія і запальнички. Радія не має тому, що я боялась би і вести авто і рівночасно слухати радіопередачі. Я старомодний водій і не смію морочити собі голови ані „гов, гов”, ані кримінальними істо-

ріями. Навіщо мені хвилюватись або заслухатись і спричинити нещасливий випадок? Щождо запальнички, то вона не потрібна. Я не курю, ні мої приятелі не курять, а Карусь не любить диму з цигарок. Він навіть нерадо зустрів би водія з цигаркою в руці. Бо його, як і мене, повчали, що вести авто — то праця, яка вимагає найбільшої уваги водія.

Задня частина спини у Каруся має окреме віко. Це багажник. Там ми возимо всяку-всячину, мало не цілу хату: польове ліжко, складаний столик і стілець, постіль, баньки, горщики, старі черевики, купальник... Там таки є все потрібне, коли їхати на Діброву. От, чого там раз забракло: важеля. І тоді ми мали клопіт. Правда, є теж запасне колесо. Варт дати перевірити, чи воно добре, бо, ануж ми змінили діряве, взяли добре, а пошкоджене поклали в багажник і забули дати направити? Не дай Боже!

Ще дечим Карусь схожий на комаху або й на слона: він має хвіст! Щоправда, я його не бачила, зате бачила задню вихлипну руру, американці кажуть: хвостову. З неї трохи неприємно тхне. Туди Карусь випускає газу, як кожен слон. Не знаю, чи комахи бувають теж такі нечемні. Але, раз є все те, що має бути під хвостом, то й хвіст, самозрозуміло, мусить бути.

Там є теж отвір, крізь який подають клізму з бензини. Вона об'ємиста, може виносити навіть дванадцять гальонів. Цей отвір теж належить до

хвостової частини Карусевого тіла. Так от, усе в порядку! Не згадала я гальм, акселератора та багато дечого — так це тому, що інші авта мають усе це теж.

Виникає питання, чи Карусь — він, чи вона. Сама назва ніби показує, що це хлопець. Та справа не така вже проста! Коли на нього гляне американець, напевно скаже: вона. Наприклад, скаже: „Єдина річ, якої вона потребує — це зміна олії”. Або, коли ви спинитесь на газоліновій станції і до вас вийде молодий чоловік у замазаному мастилами одязі, то запитає: „Чи я маю її наповнити?”

Вона! Аж сміх збирає! Таж віз, то він! Ну, але в кожного народу свої звички і прикмети мови. Для нас Карусь залишається хлопцем.

Так, здебільшого ви познайомилися з важними частинами Карусевого тіла. А тепер, як вимагає наука зоології, приступаємо до опису ніг та зовнішнього вигляду.

Ноги в Каруса куці. Їх навіть називають колами, а не ногами. На них завжди гумові чоботи. Це тому, що він мусить ходити по різних дорогах, лізти в болото, у воду чи й у сніг. Тож не здійсмає своїх „гумаків”. Можна говорити і про шкіру, коли, на вашу думку, Карусь має в собі щось із тварини, а може й людини. Коли ж, по-вашому, він з роду комах чи радше схожий на одну з них, то це її панцер. Але він машина, хоч ми хотіли б бачити його живим звіром, що вміє думати. Отож,

як машина, він помальований на яснобронзово. Застібається оцей одяг на металеві гудзики й застіжки. Замок теж такий у нього. Дуже гарно підходить срібlistий метал до бронзового. Такий колір називається „золото Сієрри”. Сієрра — то гори на заході нашої країни. Довжелезне пасмо, що біжить уздовж побережжя Пацифіку. У цих горах колись добували золото. Відтіля назва Карусевого одягу. Вона дуже припала мені до вподоби. Побачивши його, я сказала:

— То добре, дуже добре! Одного дня ми поїдемо в гори Сієрра й подивимось, чи й тепер там добувають з річок золото. Потім поїдемо до Голівуду, далі на пустиню Невади, де пісок яскравіє в сонці. Відтіля їхатимемо здовж гір аж до Мехіко. Бо й там гори називаються Сієрра.

Карусь усміхнувся скляними очима і наче б моргнув вусом. Знак, що хоче їхати в гори Сієрра.

Тепер питання: відкіля взялась назва „Карусь”? Чи то з англійського „кар”?

Наші люди кажуть часто: „кара”. Але то не кара. На ділі, авто має бути помічником людини, а не Божою карою для неї. Так і було з Карусем. Він возив мене до праці і був моїм найближчим другом. Щождо назви, то послухайте в черговому розділі, відкіля вона в нього взялася.

КОЛИСЬ ДАВНО

У нас, на бойках — це така гірська країна в Україні — стояв на горбку невеличкий дімок, низький, покритий червоною черепицею. Тут назвали б такий дімок, може, „бонгало”. Але то був скромний дімок, звичайно ж, без гаражу. Бо й кому гараж був би придався там, на горі? До дімка вела вузька стежечка, по якій навіть не міг би проїхати звичайний віз, а де вже там авто! Зрештою, кому там снилось авто в ту пору?

Жив у тому дімку мій батько. Поселився там на старі роки. Ми, діти, приїздили до нього в гості. Не раз удвох з батьком сиділи ми на лавочці й милувались величним видом на довколишні гори. З села, що лежало під горбком, долітали різні звуки: мукали корови, іржали коні, квакало й кудкудакало домашнє птаство. Тарахкотіли колесами вози по камінню на сільській доріжці. З піль долітали пісні. Надвечір, коли гнали худобу з пасовиська, гра на сопілці стелилась по вечірніх росах і в перервах лунала пісня:

Коню карий, коню любий,
Заграй підо мною,
Як тя любка не поїла,
То я тя напою.

То були короткі бойківські співанки. Найчастіше про кохання, а там і про господарство. Але так часто співалось про коника і майже завжди у зв'язку з коханням:

Конику карейкий,
Грива ти білейка,
Завези ня, занеси ня,
Де моя милейка.

По польових стежках вистукували коні підкованими копитами, і пил стелився за стадом, що йшло з пасовиська.

— Я, тату, хотіла б мати коника. Такого любого, як в отій співанці. Я їздила б у гори, мандрувала б на ньому у наш бойківський світ.

Батько сміявся і називав це забаганкою.

— — — — —

— Яцьку, — говорив батько до сільського хлопця, — навчи її їздити верхи! Бачиш, забажалось їй коня. Та чи твій Карий спокійний? Щоб часом не було біди!

Яцько запевняв, що кінь — як дитина, добрий і послушний, і що панночці нічого боятися. При-

п'яв Карого до яблуньки, підсадив мене, і ось я на коні!

— Маєте уздечку! — повчав Яцько. — Як вам треба, щоб він ішов направо, потягніть за праву віжку, а як наліво — то за ліву, а вже як має стати, то за обидві.

Карий — я стала зразу називати його Карусь — уважно слідкував за моїми першими спробами їзди. Часто оглядався на мене, і в його великих розумних очах наче б грали веселі іскорки.

— А видите, цівком файно вам їхати! — запевнював Яцько, що йшов поруч.

— Е, як ти йдеш поруч. Хто зна, якби я пустилась сама і не кроком, а так легким труськом...

Ми вчилися у городі. Я штовхнула Каруся стременами, і ми стали підійматись стежечкою на подвір'я. Я хотіла показати батькові, який з мене вершник. Він стояв перед хатою. Швидко теж підбіг до нього Яцько, бо...

Карусь пустився кругом хати і, вже не оглядаючись, підійшов боком до рогу!

— Держіть його! Держіть! Тррр, Карий! — кричав Яцько.

Прибіг якраз упору: Карусь вирішив позбутись мене, притиснути до рогу, чи обтерти об стіну хати.

— Якби-м го був не зловив впору та не відтягнув, був би вас геть обтер об хату! Сильно не любить, як чужий на нім сидить! — виправдував сво-

го коня Яцько. Забув своє запевнення, що кінь ласкавий.

З тої пори я намагалася не наближуватись ані до хати, ані до дерева. Хоч Карусь згодом привик до мене й погодився вже з тим, що щодня мусить мене трохи поносити, все ж вірити йому не було можна.

Швидко я збагнула його химерну вдачу.

Люба, моя шкільна подруга, приїхала відвідати мене. Обидві ми раділи й обіцували собі купелі, прогулянки, збирання ягід і грибів.

— О, я бачу, ти маєш коня! Я так люблю їхати верхи! Там, де вчителю, є дуже милі власники двора. Присилають мені часто коня „під верх“, і я їжджу собі, скільки хочу. Дай мені його, я трохи поїжджу!

— Добре, Любцю, але уважай! Він химерний і примхливий, хоч ніби спокійний, — як колись Яцько, я впевнювала свою подругу.

— Не бійсь, не бійсь! Я чудово їжджу, не те, що ти, початківка. Кінь чує їздця і знає, з ким має діло. Тож не диво, що хотів тебе позбутися.

Люба стрибнула зручно на сідло та, попустивши уздечку, підігнала Каруся. Він пустився бігом стежечкою. Сиділа прекрасно в сідлі, і мій батько милувався її поставою! Швидко вони зникли у проваллі за горбком.

— Яюсь довго немає Люби! — стала я турбуватися згодом. — Я просила її, щоб швидко вер-

талась. Чекає підвечірок: суніці з сметаною, разовий хліб з медом, кава з „кожушком”. А Люба — ласунка.

— Не дивуюсь, — сказав батько, що не раз жартома дратував мене, — вона так гарно їздить! Не те, що ти: чалап, чалап, нога чи копито за копитом.

Батько показував, як ми чалапаємо, і гості сміялися. Але Люба не приїздила...

— Хто ж то йде? — запитав згодом батько, вглянувши крізь вікно. — Чи не Люба? Але сама? Де ж кінь? І йде вона так поволі, наче б незручно. Ей, чи не сталось щось погане з нею!?

Зовсім мокра, суконка замазана піском, панчоха роздерта, з ноги стрічкою кров — так появилась Люба серед нас. Що ж сталося?

— Кінь біг гарно, і мені було мило їхати серед зелених піль та вдихати пахощі конопель і розквітлої картоплі, — розказувала Люба вже за кавою. — Ми наблизились до ярка, кудюю бігла стежечка. На дні дзюрчить потічок. І що сталося? Ще поки я оглянулась, уже лежала у воді, а ваш Карусь став качатись — мабуть, насолоджувався купіллям. А, може, так він радів, що скинув мене у воду?

Ми всі розреготались, уявляючи собі, яка то була їхня купіль — Любина й примхливого самовільного коника.

— І що ви думаєте? Навіть не уважав своїм обов'язком віднести мене до хати! Викачавшись, струс-

нув гривною і погнався стежкою в село, аж за ним закурилося. Тож треба було самій шкандибати до хати, хоч у мене болить нога...

Перед тим вона помилась і переодягнулась, а я оглянула рану й перев'язала ногу.

Все ж я ще й потім їздила на Карусеві. Може він привик до мене, бо ніколи ні не скинув мене, ні не припер до хати чи до дерева. Але вакації короткі, вони проминули, і я вернулась у місто. Так і закінчилась моя дружба з Яцьковим конем, Карим.

Тепер, по роках, я нагадала собі його й назвала своє авто: Карусь. Інколи, вимовляючи його ім'я, так і бачу в уяві село, і гори, і розквітлі поля, і хатку мого батька. Десь далеко, там — у глибинах минулого...

Он який був мій коник, мій перший Карусь!

ТАК НАРОДЖУЄТЬСЯ АВТО

І так, Карусь став дрімати біля мого дому. Алеж, відкіля він узявся тут і як появився між нами, людьми, і між моторами на вулицях багатолюдного міста?

Лагідна горбовина покриває великі частини стей-ту Міннесота. На ній випасається худоба. Ця область узагалі хліборобська. Тут впливає ріка Міссісіпі. Окрім того, ця височина замітна ще чимось: у її надрах закопані скарби. Та певже? Так, бо залізна руда — велика цінність. Багаті її поклади залягають у пасмі Мессабі Рендж. Як постало оце пасмо?

За молодого віку нашої землі (то було мільйони літ тому) цю область покривали льодовики. Коли потепліло, льодовики стали танути, а води спливали до загального водоймища. Так постали Великі Озера. Під час своєї мандрівки на Південь льодовики вигладжували одні місця, забирали з них каміння, пісок, глину й осаджували їх на інших місцях. Так карбуючи мапу Міннесоти, льодовики витворили пасмо Мессабі.

Одного дня людина кинула рудуватий камінь у ватру. Він почав жевріти, а коли охолов, став твердий за скелю, що від неї відлупився. То було залізо.

Воно започаткувало нашу епоху. То скарби, що грубезними шарами лежать у землі. Їх називаємо рудними. З них людина добуває залізну руду, переважно як окис заліза, і переробляє його на залізо і сталь.

У наслі Мессабі поклади руди були під поверхнею. Людина стала їх добувати, копала щораз глибше й ширше, і так постала копальня Гал-Раст-Магонінг. Вона, оця рудня, на чотириста п'ятдесят стіп завглибшки і на мілью завширшки. З неї видобувають щороку тридцять п'ять мільйонів тонн руди. Кажуть, що це найбільша яма, яку людина викопала в землі.

Відтіля перевозять руду на великих вантажних кораблях. З пристані Дулют плывуть ці кораблі „сталеною дорогою” Великими Озерами. Частину вивантажують у Дітроїті та Клівленді, а решта плыве у світ, діставшись по ріці св. Лаврентія до Атлантики.

Отак плывуть вантажні кораблі по синіх водах озера й не поспішають. Машины співають пісню мандрівки, вітер грається димом з широких димарів та стелить його по воді. Хвилі плюскочуть і б'ють об стіни начорно розмальованого судна. Від суходолу, що тонкою стрічкою видніє на обрії, підлітають чайки і скиглять-заводять понад кораблем та заглядають на палубу, де їм інколи кидають куски харчів. Моряцька пісня стрибає по чердаку й лине в далечінь.

Так днями й тижнями. Спокійна плавба по озерях.

Але кінець мандрівки близько. Он Дітройт! На обрії майоріє острів. Він розділює води ріки Дітройт.

На його берегах купальники, на воді птаство, праворуч високі будинки міста, ліворуч, по той бік острова — Віндсор, то вже Канада. На острові — його називають Гарним (Бел Айл) — грає музика, і паруси багатьох вітрильників біліють біля берегів, наче стадо птахів. Водограй викидає струмені води, вона спадає каскадами по камінних вазах та зрошує троянди, що притулились коло підніжжя водограю.

Корабель минає острів і місто та пливе вниз рікою. Уже минув центр і долішню частину Дітройту та опинився біля берегів ріки, де розташований Дірнборн — промислове серце Мічігену. Скрині фабрик, полум'я горнил, смолоскипи горючих газів і стіжки хемікалій, копиці металів, піраміди вугілля. Там народжується сталь, там гума, пластик та інші речовини проходять обробіток і змінюються в матеріал, пригожий для виробу авт. Корабель минає їх і наближається до гирла ріки Червоної — Руж, так названої від густої червоняво-бурої води, що, сповнивши своє завдання у фабриках, відпливає до ріки Дітройт, а з нею до озера Ірі.

Судно входить у ріку. Його чорний дим лягає на воду й береги. Він схожий на хвіст змія, що звивається й нетерпеливо б'ється об землю. Ріка в'ється поміж берегами, густо обставленими фабричними спорудами. Крани, наче дзьоби великих птахів, махаються вниз і вгору, черпають матеріал і висипають його в копиці та на вагони. Скриплять екскаватори, гострозубими щелепами набирають матеріал з

суден і скидають його на купи. Вони рудаві — це дрібно змелена руда, вони сіриво-білі — це вапняк, вони чорні — це вугілля. Черпаки забирають вугілля і вантажать на конвеєр, що зсипає його у великі збірники. Там пражиться воно під високою температурою з домішкою води, і постає кокс. Гаряча парасичить і бухає. Їдкий хемічний запах забиває дух.

Тут теж переробляють руду на сталь або конструкційну сталь на автомобільну. Вже при первісному виплавлянні додали до печей такі мінерали, як вугілля й вапняк. Так виплавили залізо і зв'язали залишки, що бурими кунами жужелі бовваніють поза печами. Далі додали різні мінерали, що збільшують твердість сталі та впливають на її якість, отже, на відпорність проти високої температури та надають їй електричних прикмет. Потім знов перетоплюють з іншими мінералами. Скільки різних матеріалів треба, щоб зробити сто різних родів сталі, необхідних для виробу авт!

Киньте оком на мапу нашої землі. Почавши від Аляски з покладами бісмуту, плятини й родовищами золота, через Сполучені Штати, густо засіяні родовищами майже всіх необхідних металів, Південну Америку, Африку й Азію — всюди є багато потрібного до виробу авт. Що вже казати про Україну, якої Криворіжчина й Донбас багаті сливе на всі, навіть рідкісні мінерали. Бо не лиш необхідне те, що в надрах землі — різні мінерали, вугілля, залізо, нафта та її продукт — газоліна, але й те, що на землі

живе й росте. Отак, солома для виробу спеціальних дощок, цукрова тростина для ізоляції, сік з гумових дерев, вовна з овець, звана могогер, шкури худоби на покриття сиджень — хоч тепер більше вживають тканин із штучного волокна, як найлон чи вайніл — кокосова олія, терпентина, навіть смалець для виробу лаків.

Авто постає з п'ятнадцятьох тисяч різних частин. Кожна частина народилася сирим матеріалом як не в Америці, то в інших п'ятдесятьох країнах світу. Їх і завезли сюди до фабрики, де їх змонтувують і де остаточно постає авто. Туди ми вибираємось, щоб приглянутися, як з різних частин складають авта. Це діється в довжелезному будинку. Тут є конвеєри — рухливі стрічки, і на них будують авта.

У різних фабричних корпусах виробляють складові частини авт. Конвеєри приносять їх до головного корпусу для остаточного монтажу. Нашу грунку веде провідник, і ми поступаємо поволі з такою швидкістю, з якою рухається стрічка. Провідник пояснює нам, що в дану хвилину діється.

Он початок: на порожню ще стрічку з'їздить згори порожня рама. Це кілька штаб, така собі плетена скриня. До неї приступають два робітники, один з одного, другий з другого боку конвеєра. Вони в комбінезонах і рукавицях, у кожного в руці приладдя. Ним він прикріплює і своєю частини, що під'їзять до нього. Он стрічка рушилась,

і на неї злетіли згори передні підвіски й ресори. Робітники щось там прикрутили. Стрічка їде далі і глянь! — на ній появляється трансмісія й машинерія з циліндрами та колінчастим валом. Зараз же з'їздить на стрічку диференціал і задня вісь. Тепер авто має вже мотор, далі дістає колеса. Це сталося дуже швидко й зручно: передній робітник прикріпив передні колеса, а задній — задні. Вони „спали з неба”, тобто з горішнього конвеєра, що подає частини. А робітники тільки круть-верть долотами, прикрутили одну-другу шрубку і готово! Уже тепер наша „скриня” зовсім схожа на авто. Це вмонтовують ззаду танк на газоліну, механізм для руху і гальми задніх коліс.

Останніми з'їздять на підвіззя холодильник та батарея — наче володарі на престол. Усе це вмонтовано на підвіззі. Тепер складають таким самим способом надвіззя — каросерію: боки, дах та вікна й двері. Вставляють сидження, новіські, сяючі свіжістю матеріялу та досконалістю виконання. Ще додають останні частини: світла, передне й задне віко, зударники та вистілку. Мабуть, усе готове? Нічого не забули? Як же могли? На конвеєрі немає помилок, бо кожний робітник подає тільки одну частину і кожний робить тільки один рух.

І, як довго, ви думаєте, тривало таке складання авта? Тиждень, два, три? Ага, то хіба, коли віз роблять ручно, як діялось, доки не винайшли конвеєра! Тепер за годину авто готове! На наших

очах твориться ціле чудо техніки. Ми поступаємо разом з конвеєром і приглядаємося, що при нас вмонтовують. Дуже цікаво! Сталь, гума, пластик, скло та багато інших матеріалів — шматок до шматка, частина до частини, і готово! Новісіньке авто сяє лаком і хромовими прикрасами.

Його напоюють водою й газоліною. Інакше, без уваги на всю досконалість виконання, то була б мертва, хоч і гарна іграшка — щось, як дитяче авто, що його треба тягнути на мотузку. Нашому автові дають життя і спроможність руху електрика й бензина.

Дівчина. Ясне волосся, пишна зачіска. Чорні штани, кольорова блюзка. Руки в рукавицях. Сідає за керму і, як елегантна дама, з'їздить із стрічки та веде авто праворуч. Там умішує його поруч тих, що кілька хвилин тому залишили конвеєр. Хтось купить його, як ми купили нашого Каруся. Його теж склали з кусків і частин. За годину він дістав усе, що йому потрібне до життя, і з брили руди, вапняку, вугілля й безлічі різних матеріалів стався справним мотором, вигідним возом. Його яснобронзове тіло сяє свіжою фарбою і пишається хромовим окуттям. З нами він став мандрувати та приглядатись до життя на Новому Континенті, де народився.

Він справді заслужив собі на кращого водія,

ніж я. Не зазнав би стільки лиха. Але, що робити? Карусь мусів погодитися, що в нього така водійка і що їм обом доведеться мандрувати і дружити в добрі й злі часи.

Я розказала вам про загальне враження, як його сприймає сторонній глядач. Насправді неможливо описати тут монтування всіх тисяч частин. Для цього треба б не одього малого розділу, а цілої великої книги. Таких книг багато, і вони призначені для тих, що зокрема цікавляться виробом авт. Для нас вистане те, що ми побачили на останньому головному конвеєрі. Складання поодиноких частин відбувається на побічних конвеєрах. Їх, уже готових, подають униз, де на наших очах вмонтовують у підвіззя чи каросерії. Але й те було для нас повчальне.

Виходимо з фабрики задоволені й розумніші, ніж перед тим. Тепер уже знаємо, як постає авто. І цікаво, батьки приводять з собою дітей, головню хлопчиків, три-чотирирічних. Бачили б ви, як вони цікавляться, як радісно гомонять, спостерігаючи просування стрічки, як випитують батьків про подробиці і як потім, залишивши фабрику, уже розумними очима дивляться на батькове авто. Навіть на своє авто-іграшку, що його привезли з собою в руці, покинули на сидженні великого авта

чи, навіть, поклали в кишеню. Таке малюсіньке, таку жабку. Їх особливо люблять діти.

Ми помітили це у Славка, куди одного дня поїдемо з Карусем. Тоді й розкажу вам про Славкові іграшки й наші розваги. Тепер же вертаймось до Каруся і його чи наших пригод.

МОЇ ВЧИТЕЛІ

Не вистачало навчання у фахового тренера, у школі їзди. Як після кожної підготовки, так і тут треба практики. Треба пристосувати знання до життя. Алеж, як її набути, оцю практику?

Ясно, треба було їздити. Якнайбільше їздити! Для вас, молодих, це не проблема. Ви ще в школі набираєтесь цього знання, сідаєте за керму та й їдете. Вам легко знайти товариша чи товаришку, що вже вміє їздити, вони поправляють вас, дають вам вказівки і, нарешті, додають вам відваги. Бо відвага, окрім обережності та опанування рухів і рефлексів, необхідна. Щождо рефлексів, то, може, знаєте, що це такі рухи, яких ми не мусимо заздалегідь плянувати й обдумувати. Ми виконуємо їх несамохіть, зразу, як тільки трапиться щось, що їх вимагає. Наприклад, коли ви їдете, нагло вибігає на вулицю людина. Навіть не подумавши, ви негайно натискаєте на гальми. Оцей негайний рух називаємо рефлексом.

Крім того, ви потребуєте вправи. Так сказав і мій тренер: „Тренер сідайте за керму і їдьте!” Так я й робила. На щастя, поблизу був якийсь пустир, і я по ньому трохи їздила. Але моя їзда була твер-

да, негнучка, нееластична, і я дуже боялася. А вже найгірше було з моїми поворотами. Наліво я довго не відважувалася повертати, але й направо воно не виходило складно. Раз авто вибігало поза половину вулиці і, якби не обережність інших водіїв, могло б дійти до зудару з їхніми возами. То знову з переляку я в'їздила на хідник, мій віз перехилився, і мені здавалося, що ми обидвоє з Карусем зараз же лежатимемо перевертом на вулиці.

Раз я зустріла Синьоокого Пана. Він поглянув на мого Каруса, молодого, сяючого новіським ланком, блискучого хромом, і сказав:

— О! Новина! І ви вже маєте авто! А як з їздою?

— Та ви краще не питайте! — скаржилась я. — Вулиці, їхній рух, люди й вози — все разом стало для мене страховищем. Досі я сміливо ходила й переходила вулиці, а тепер, коли доводиться їздити ними, я потерпаю та ще й розглядаюся, чи не їде за мною поліційне авто. А вже її, поліції, я стала страшенно боятися! Досі я й не помічала їх на дорогах. Тепер кожний звук гудка змушує мене здригатися, наче б почувла рик пантери чи лева. О, світ зробився грізний і наївився всіма небезпеками й карами Божими.

— Ха-ха-ха! — сміявся Синьоокий Пан. — Що до кар, то ви праві. Кари-вози, а їх справді повно. Більше, ніж можуть вмістити наші вулиці. Та на ваш страх знайдемо раду: завтра я прискочу і тро-

хи з вами поїду. Хай ви тільки наб'єте собі руку та наберете вправи — їзда піде як по маслі.

Ага, по маслі — я подумала! — Вона і так іде, як по маслі, бо Карусь наче б плив чи ковзався. Втікає в мене з-під рук, і його колеса так і котяться, так і котяться! Здержати тяжко таку псяюху. Якби ж то годен, якби вільно їхати так собі поволеньки, крок за кроком! А то виїхав на вулицю — пускайся чимскоріш! Інакше за тобою трубитимуть, а то й виставиться з авта така зарозуміла пика й крикне: „Фармен вумси!“ І то ще добре, бо інший прикладе ще гіршу лайку...

Вранці до мого вікна всміхалися панові сині очі, і день здався погідніший і життя не таке пусте. Ми сиділи в авті, і я керувала. Ми в'їхали в спокійнішу частину міста, і Синьоокий Пан учив мене повертати.

— Ви не думайте, — повчав він, — що повернути можна за одним разом. Поворот складається найменше з двох частин: одною ви стинаєте наріжник вулиці, якою їдете, а другою докінчуєте поворот на вулиці, на яку в'їздите. Тільки вправний водій вміє звернути зразу й отримати оці складні рухи в один. Очевидно, коли у вас „паверстірінг“, то ви одним пальцем, так би мовити, виконуєте цілий поворот.

Он, чому я так погано повертала! Я думала, що за одним махом спроможусь виконати цілий поворот.

— Тримайтесь якнайближче хідника! Навіщо вам пхатися на середину?

— Та я не пхаюсь, то Карусь сам вибігає, як навіжений.

— Е-е, Карусь! Все Карусь! Навчіться, що авто не живе. Воно розуміє тільки те, що ви йому накажете, і робить те, чого ви від нього вимагаєте. Але ви мусите вміти вимагати, в кожную хвилину знати, чого хочете. Ви не смієте вагатися, куди вам їхати, коли ставати, як повертати. Все те мусите мати заздалегідь підготоване в голові та використовувати його негайно й доцільно.

Так ми їздили, повертали направо й наліво, і сині очі всміхалися привітно, я вже менше боялась, і Карусь наче б став більше слухняний, не такий самовільний.

Дімки бігли обабіч дороги, дерева хиталися й танцювали. Навіть квітки дивились на нас з-поза огорож і вітали нас трояндними пахощами та розкішними кольорами. Пташки заглядали в Карусеві вікна, білки перебігали дорогу. Ні одні ні другі не боялись нас, не боялись авта. Згодом я помічала, як вони сідали на нього — ну і завдавали йому деякої шкоди, головно коли йдеться про чистоту.

Синьоокий Пан був моїм першим справжнім учителем. Він навчив мене повертати, і за те я була вдячна Панові з синіми очима. Не раз потім я думала: він мусить бути дуже відважний. Бо я і

Ми посідали на сіднях і стали розмовляти.

згодом була б не сіла поруч когось, що не вмiє їхати, що не володiє возом. Інколи один малий рух, кілька секунд, рiшають про нещасний випадок, а навіть про життя...

В'їхати до гаражу — велика штука. А ще ж гаражі тут старі, збудовані для старих вузьких возів. А тепер авта розлогі, широкі та довгі. В'їдь таким до тiсної буди! Не знаючи, як воно тяжко, я найняла гараж. Я не хотiла, щоб мій приятель мок на дощi і снiгу та наковтувався пилу й чаду.

І почалося!..

Зараз же при першому в'їзді до гаражу я помітила, що діло не таке то вже легке. З вулиці вам здається, що відступ між возом і воротами задовільний. Певно, якби ви сиділи по середині воза, ви могли б краще оцінити цю відстань. А так, по правому боці непогано, хоч місця багато немає. І здається, що на лівому те ж саме. Перед в'їхав, ви натиснули на акселератор, а з правої сторони — хру-у-уп! Овва, думаєте, це ворота. Вони з тонкого м'якого дерева, а Карусь з твердого металю, і йому нічого не може статися.

Ага! В'їхавши так у тріумфі, ви заходите на правий бік і зирк на авто! А там, на його стінці вгнуто місце та ще й фарба з нього облетіла! А вражим воротам не сталось нічого, нічогісінько! Як же так?

— Не дивуйтесь! — сказав раз Пан з синіми очима. — Авта робляться з м'якої бляхи. Я бачив

таке: спершись на воза, стояв громадянин і дискутував з сусідом. Як то в нас у звичаю: трохи політики. Раптом він повернувся і, щоб надати більше переконливості своїм аргументам, стукнув кулаком по авті! Дах тільки хруснув! Зробилась яма і то більша від кулака, прикриття відскочило й скривилося так, що годі було його закрити. Авто виглядало, як стара беззуба людина з покрученим ротом. Громадянин мусів поїхати до майстрів, вони зняли дах і стали випростовувати. Знаєте, як? Кладуть його на дерев'яну основу і побивають таким же дерев'яним молотком. І знаєте, скільки коштувала громадяншнові палка дискусія? Сорок долярів, подумайте!

Ой, і тоді, і не раз потім немало коштувало мені випростовування Карусевих боків і свіже фарбування, доки і тут не поміг мені мій другий учитель, малий Стів. Так він називався, той семилітній, моторний хлопчик. Не був українцем, тільки потомком польсько-німецької сім'ї, але був моїм сусідом і, як усі хлопці, від найранішого дитинства цікавився автами.

Коли я приїздила додому, Стів звичайно грався на вулиці з своїми ровесниками. Очевидно, в бейзбол. Тоді він переставав гратись і зацікавлено дивився, як я поверну і як в'їду в гараж. Бачачи, як я незручно мотаюсь і мучуся, хлопчики реготалися. До моїх вух долітали свисти, вигуки й нашішшливі слова. Це докраю хвилювало мене, і зі

стиду перед моїми глядачами я в'їздила ще незручніше, аби тільки швидше сховатися в гаражі.

Одного дня, коли я так мучилась, Стів, що дивився тоді з вікна, вийшов на вулицю і сказав:

— Хочете — я навчу вас в'їздити в гараж.

Його чубок мотався буйно на чорнявій голові. Питання було настільки несподіване, що я відповіла:

— Прошу, навчи!

Мов для вияснення, Стів сказав:

— Мій тато має „трока”. Він теж в'їздить ним у гараж.

Ага, значить, хлопчик кваліфікований. Картата сорочина, зношені сині бавовняні штани, руки в кишенях, на ногах чорні чи теж сірі тенісівки. Рот у постійному русі — жвакав гуму. Час від часу Стів видував з неї велику червону бульку, яку зараз же всмоктував знов у рот і з смаком розжовував.

Стів зайшов до гаражу і відтіля давав мені руками знаки: направо, наліво, вперед, стоп! І я в'їздила вже краще, я стала оцінювати відстань і, головне, перестала боятися воріт. Страх — найбільший шкідник у кожному ділі, а в веденні авта і поготів.

— Ви не знаєте одної штуки, — говорив Стів. — Поки в'їхати, мусите випростувати віз. Навскіс ви не зможете в'їхати.

— Як же мені випростувати? Вулиця вузька, до того ж по ній мотаються авта і ходять люди.

— Нічого! — говорив мій учитель. — Позаду за вами провулок. Ви в'їдьте в нього задкуючи, а відтіля трохи направо і опинитесь майже просто перед воротами.

Еге! Так он яка штука! Але в'їхати задом на провулок, та ще так, щоб не вдаритись об мурований гараж? І потім ще треба випростовуватись на вулиці!

Я дивилась на Стіва та обмірковувала завдання, яке він казав мені виконати.

— Стів, я, мабуть, не подужаю такого складного завдання!

Я вже не стидалася сказати це йому, бо він був сам і добре знав, який з мене водій.

Стів похитав зневажливо головою і сказав:

— Дайте, я це вам зроблю!

При цьому дивився на мене визивно й само впевнено.

— Ти?

Як же так? Це хлопчєня ледве від землі відросло!

— Або що? Я вмю їхати ліпше від вас. Інколи, як тато прийде з роботи, саджає мене на вантажника й учить їздити по провулках. Так, щоб поліціант не бачив. Бо то найважніше. Ви стійте й дивіться, чи не їде „кап”. І дивіться, як то робиться!

Стів сидів за кермою і був наче мала цятка, від якої два тоненькі ціпки сягали до керми. Чи досягав він ногами до акселератора і гальми? Як кінь

відчуває доброго вершника, так Карусь відчув руку водія і зручно позадкував у перевулок. Звідти виїхав передом трохи праворуч, водій пристав і ще раз завернув віз трішки назад, наскільки дозволяв паркан, а тоді, випростувавши колеса, в'їхав воротами певно і зручно. Карусь спинився, Стів сковзнув на землю і, дивлячись на мене з тріумфом, заявив:

Жадна штука!

Ах, Стіве мій дорогий! Для тебе! Але не для мене! Я ж можу розбити зад і завалити ваш паркан!..

Стів розреготався.

Цього не робіть, бо це коштувало б вас гроші!

Я зачинила гараж, ми посідали на східцях до-му, де я жила, і стали розмовляти.

ТАМ І ТУТ

Стів дивився на мене, як на молодшу сестру. Бо й певно: він умів їздити, а я щойно вчилася. Того він майже не міг зрозуміти.

— Скажіть мені, як то сталося, що ви такі великі і не вмієте їздити! Таж і я і багато моїх приятелів уміємо, — нарешті вирішив дізнатися Стів.

Сидячи, він закинув ногу на ногу, оцією горішньою він потрясав у повітрі. Інколи клав на неї камінець, підкидав і намагався його вловити. При цьому жвакав гуму та пускав бульки. Але його розумні чорні очка дивились на мене допитливо.

— Я, Стіве, з такої країни, де не всі мають авта, — почала я.

— А чому не мають? — якимось недовірливо питав Стів.

— Знаєш, то Європа. То такий край, на іншому континенті.

— Знаю, я бачив на телевізії. Там ще їздять возами, до яких запрягають коней. І навіть ослів! Я так сміявся, як це бачив! — сказав Стів.

— Чому, Стіве? Там же немає таких просторих міст, як тут. Ти певно бачив, що доми там високі

на кілька поверхів, стоять один вище одного, і люди живуть тісно.

— Ага, тато казав: то старий край! Я щасливий, що там не живу! Мусів би їздити ослом.

— А чи кінь тобі не до вподоби? Ти ж спостерігаєш на телевізії, як ковбої скачуть на конях і їздять на них навіть на найвищі гори. Авто туди не виїхало б.

Стів задумався.

— Ну, на гори то певно, що треба мати коня. Врешті, я вмю їхати й на коні. Але ліпший гелікоптер.

— А ти як навчився їздити на коні? — спитала я без недовір'я. Раз він уміє так добре правити автом, то що для нього кінь?

— Вел, тато бере мене неділями на Бел Айл. То такий острів, ви знаєте?

— Знаю. Там є зоологічний сад для дітей і по ріці плавають кораблі.

— І там є теж стайні. Але я їздив досі на поні. Тато сказав, що, як буду старший, візьме для мене коня. А потім піду до Тексасу і буду ковбоем.

Стів мав такі ж мрії, як багато його ровесників.

— Але, Стіве, в Європі є теж авта. Їх багато, багато, більше ніж можуть вмщати старі вузькі вулиці. Ти знаєш, всі ці міста побудовані сотні літ тому. А є й такі, що їх побудовано тисячі літ тому — ще раніше, ніж Христос ходив по землі. І вулиці там вузькі, бо тоді нікому й не снилися авта.

Стів слухав уважно. В його очах зосередженість і задумливість. Тільки ж я не була впевнена в тому, чи розуміє він різницю між сотнею і тисячею. Та це не було важне.

— А ви мали авто? Певно ні, бо йнакше ви вміли б їздити і не потребували б боятися ні „капа” ані воріт.

— Ти ж умієш їздити, а „капа” боїшся.

Цей аргумент, мабуть, зрозумів мій співрозмовник дуже добре.

— Вел, кожний мусить! Вони дають „тикет” і можуть навіть відібрати „лайнс”.

Погане діло, значить! Напевно в розумінні Стіва поліціант — великий і потужний чоловік. А втім, у його віці ми теж з пошаною й острахом дивились на такого пана з гумовою палкою.

— Ні, я не мала авта. Ми щойно збирались купити, і мій чоловік учився до іспиту.

Стів здивувався:

— А це що таке?

— Я тобі скажу: у світі не так легко дістати дозвіл на їзду, як тут. В Європі то ти мусиш знати все, геть чисто все про авто. Отже, кожную його частину, і як вони прилягають одна до одної, і як розібрати віз на частини та знов скласти в одно ціле. І мусиш уміти сам направити авто.

— Чому? — питав з недовір'ям. — Тато знає багато про авто, але, як треба направити, то їде до гаражу.

— Там такий звичай, і того вимагають, коли мають комусь дати дозвіл. Зрештою, і гаражів та ще й з досвідченими механіками там немає так на кожному кроці, як тут.

— А ваш чоловік чим їздив до роботи? — зацікавився хлопець.

— Він ходив пішки. То не було далеко. Так, як відсіля до газолінової станції на розі вулиці Гілберт.

— Так далеко! — аж скрикнув Стів. — Я не ходив би так далеко! Як мій тато має робити закупки на вулиці Мічіген, то їде автотом.

Далі я розказувала йому, які то міста в Європі і чим люди їздять. Я сказала, що до хворих я їздила в таксі, коли було далеко; де зручно, там їхала трамваем, а до ближчих ішла пішки. Це вже здалось Стівові зовсім неймовірним і неможливим. Таж тут усі лікарі мають такі чудові автотом! Але одна річ його зацікавила — моя спеціальність.

— То ви пані, доктор? — питав з недовір'ям.

— Так, я доктор.

— Такий, що дає „шати“?

— Такий.

Помітивши, що Стів наморщив чоло й відсунувся, я швидко додала:

— Не бійсь, тобі я не даватиму ін'єкцій!

— А чому?

Стів, як усі діти, питав багато і на все мусів дістати акуратну відповідь.

— Ну, бо ти мій учитель, і я не хочу, щоб тобі боліло.

Це звучало якось не дуже переконливо, бо Стів запитав:

— А, якби я захворів, то ви також не дасте мені пеніциліни? Мама каже, що це конче треба дати, як у кого болить горло.

Із Стівом не так легко виграти. Але навинувся мені справжній, американський аргумент:

— Ти ж не мій пацієнт! Твій тато й мама мають свого власного доктора і до нього ходять, як хтось із вас хворий.

— Галаксі! — сказав Стів. Його увагу привернуло нове темносине авто.

— Ти розумієшся, як бачу, на автах.

У його очах здивування: невже ви не розумієтесь?

— Кожний мусить.

Став показувати малими забрудженими пальцями:

— То Корвейр, то Шеві, то Тондербирд, то Форд, Валіант, то Плімут...

Нагло, відвертаючи погляд від вулиці, запитав:

— Чи ви їхали коли автом з коробки від мила?

— Ні, ніколи! Але то хіба авто для ляльок?

— Та ні, то перегонове авто. Еді зробив таке авто, але не з скриньки від мила, а з дошок. Мало справжні гумові колеса і справжню керму, тільки

не мало газу. І ми поїхали до Руж-парку — туди, де Форд і де відбуваються перегони. І він приїхав перший до мети. Сьогодні у змаганнях бере участь мій другий брат Майк.

— О, то вони справжні мотористи! І мені приємно, що ти, їхній брат, став моїм учителем.

— Швидко знову будуть перегони. Скажу татові, щоб вас узяв, як будемо їхати.

Так ми заприятинились із Стівом. Він помагав мені в'їздити й виїздити з гаражу і пояснював, які авта на дорогах. Навіть розказував, які випадки трапились на недалекій вулиці Мічіген. Дещо бачив у телевізорі, про інше розказували батьки чи й хлопці. Бо ці справи кожному найцікавіші.

ПЕРЕГОНИ

Пан Волтер, Стівів батько, завів мотор свого зеленого з білим дахом Олдса, і ми пустилися в дорогу. День був соняшний, теплий, і ми були раді, що маємо гарну погоду для нашої поїздки.

Швидко ми мчалися горішньою Мічіген, минули невеликий у неділю рух та бралися в напрямі до парку Руж. По дорозі пан Волтер пояснював:

— Для дітей авта, різні їхні марки й моделі — наймиліші іграшки. Де то ми колись могли думати про такі штудерні забавки! Хоч я не старий і за моїх хлоп'ячих літ було вже чимало авт, проте іграшок, як тепер, не було. Зайдіть до першої ліпшої крамниці з іграшками, то побачите таке їх багатство, що не спроможетесь вирішити, що купити. Здається вам, що хлопець має вже це або те, і ви не купите. Але не має червоного амбулянсу або зеленого автодвигуна. Тож купуєте обидва вегікули, бо щось же малому треба принести. Та виявляється, що автодвигунів він має щось із чотири, тільки розмальованих іншими кольорами, а замість амбулянсу, волів би авто пожежної сторожі. І так ви ніколи йому не догодите.

— Ви бо дуже „розвезли” своїх дітей — сказала я. — За наших дитячих літ було добро одна лялька чи які дерев'яні коники, запряжені в такий же віз. У нас, в Україні, ходили по домах селяни, одягнені в білі свити, й носили на спині оберемки витирачок, сит, ополоників, ложок і вилок та різного кухонного посуду. Але вони мали також іграшки, до яких аж світилися дитячі очі. Це оті смішно-незграбні коники і візок, що мав боки, розмальовані червоно-синім зубчастим узором. Коли діти були чемні, мама купувала їм такий віз. До нього приторочували мотузку й тягнули по хаті. Можна було й ляльку посадити та ще й додати пару малих оберемків з її одягом. То була ціла наша подорож, і вона на ціле життя залишила нам мрію про далекі світи. Щождо хлопців, то для них найкращою іграшкою був кінь, тобто витесана з дерева кінська голова з червоно-синьою гривною, прикріплена до дрючка. На такому коні гарцювали мої брати, аж підлога дрижала. Очевидно, мешканці нижчих поверхів мали чого нарікати. Але то були інші часи!..

— Так, часи змінилися, — погоджувався батько. — Ви погляньте на наших хлопців! Їх уже не тішать всі оці механічні іграшки, вони бажають справжніх моторів. Мої обидва старші вже з шостого року життя рвалися до справжнього авта. Треба їм було таки саджати й учити, як правити машиною. Але, звичайно, щойно з шістнадцятого ро-

ку дозволено їм їхати і то не самим, тільки в товаристві старших. Треба було видумати для них ще щось таке, що давало їм більше вражень. Отже перегони в автах, зроблених з коробок від мила. Так вони принаймні називають оці авта з дощок чи чого там. Візьмім Дітройт: тут відбуваються льокальні перегони. Ми їдемо на них подивитись. Там теж наш Майк. Хто виграє тут, їде до Акрону в Огайо і бере участь у кінцевих змаганнях.

— Тату, я теж хочу змагатися! Так, як Еді й Майк.

— Ні, ти ще не можеш, ти ще замолодий! Я вже сказав тобі про такий закон, що треба мати принаймні одинадцять літ. До того ж кожен хлопець мусить сам собі змайструвати віз, байдуже — з дощок чи таки з коробки від мила.

— А ти зроби мені такий віз, тату! — просив Стів.

— Не вільно! Старші можуть тільки допомагати радою, але не сміють ні цвяшка вбити в цю штуку.

— То як знати, як зробити такий віз?

— Бачиш, у нас, таки в Мічігені, в головному бюро Джeneral Моторс мають усі пляни й інструкції. Коли Еді мав собі робити такий віз, ми поїхали туди і нам дали цілу книжку та всі приписи. Ти ж сам бачив її, хіба ні? Потім твій брат тесав і вирізував, припасовував і збивав, прикручував

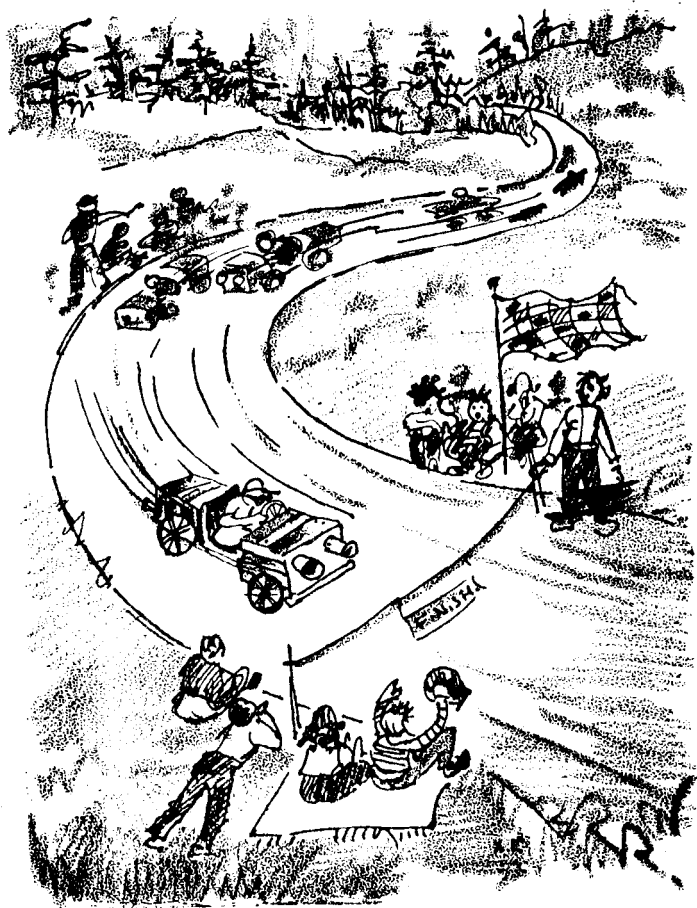
усі ці шрубки і таки зробив зовсім, наче справжнього воза.

Так розмовляючи, ми залишили місто та вїхали в парк. Широкі асфальтові дороги прорізували легку горбовину, порослу лісом, що пишався в ситій зелені та купався в соняшному світлі. Парком плила Червона Річка, і від неї його назва. Пропливає вона великий Фордів комбінат, і червоняво-бронзовим густим струменем уливається в широку ріку Дітройт. Уже здалеку вражає немилий запах сірки.

Серед парку-лісу дуже гарна гірка. Вона спадиста й лагідно збігає вниз. На ній вигідна гладка дорога.

Уже здалеку ми бачили кольорові рядки людей, що стояли обабіч дороги. Примістивши авто при бічній доріжці, ми підійшли до місця перегонів і втиснулися між людей. Були то переважно молоді батьки з дітьми. Всі вони чекали перегонів. По доріжці бігали впорядники з хоруговками в руках, визначували трасу, місце старту й фінішу. В одного стопер, другий має в руці записник і олівець. Усе, як при справжніх перегонах. Навіть публіка так само хвилюється. Не лиш діти, але й їхні батьки. Бож цікаво, хто переможе. А перемога, яка б не була, дає людині почування щастя-насолоти.

Свисток!

Молоді водії змагаються за першість.

Публіка ще більше захвилювалась і щільніше стовпилась обабіч дороги.

— Їдуть, їдуть! — пищали й вигукували діти.

І справді. Он скринька, розмальована начервоно, з чорною кермою вже збігає доріжкою. За кермою хлопчик, дуже акуратно одягнений: у білому шоломі, в чорних великих окулярах. Вправно керує своїм автом. Воно, хоч і без мотора, їде швидко, використовуючи похилість гірки та силу гравітації. Так і котиться вниз. А водій впевнено й гордовито править возом.

Кожен фініш публіка зустрічає радісними вигуками, махає хоруговками, дитячими шапочками, хустинками та нагороджує водія рясними оплесками.

За червоною коробкою їде синя, біло-зелена, гранатова. Навіть золотиста і сріблиста. Он і наш Майк! Його віз увесь білий — зовсім, наче справжній. На побічниці великий напис: 95-ХО7-Р. Спереду і ззаду табличка з реєстраційним числом і написом: „Мічіген, чарівна країна вод”. А число на табличці таке, як у батька, на його справжньому возі. Майк у чорному комбінезоні, в чорних шкіряних рукавицях, синьому шоломі й широких окулярах автомобіліста. Виглядає дуже фасонно. Він наче б тількищо приїхав з Рів’єри, із справжніх перегонів. Сто п’ятдесят миль на годину, а може й більше! А як справно керує возом!

Буря оплесків, радісні вигуки, метушня.

Їдуть, збігають авто-коробки, і молоді водії змагаються за першість. Шумить ліс, ситозелені дерева хитають соковитим гіллям, а їхні корони хиляться, наче б хотіли побачити переможця та скласти йому поклін. Кому ж, кому?

Нашому Майкові, нашому славному переможцеві!

Вдоволені вертаємось додому. Навіть я радію Майковою перемогою, і здається мені, наче б я чимось причинилася до неї. Він же говорить і розказує про себе та про інших змагунів, про свої побоювання та сподівання.

Щасливо, Майку! Може скоро доведеться тобі стати до справжніх змагань — може вже не за першість у дитячих перегонах, а за найкращі успіхи в школі, а згодом у праці. І за успіхи в житті!

НОВЕ ЖИТЛО — НОВІ ДРУЗИ

НОВІ ЖИТЛО — НОВІ ДРУЗИ

Моя дружба із Стівом не тривала довго. Я переїхала в іншу ділянку міста, куди покликали мене мої справи.

Одного дня ми обидвоє з Карусем забрали мого Едісона, тобто диктувальний апарат — таку сіру коробку з червоними платівками. Взяли також старенького Ремінгтона, що приїхав зі мною ще з дому. На ньому я писала про все, що мені й Карусеві трапилось у цій країні. Він клапав, наче стара ропуха, і шербатими зубами вигризав на папері нерівні рядки. Як-не-як, тільки в мене він працював двадцять вісім літ. А я купила його вживаного, тож і не знаю, як довго він служив комусь іншому перед тим. Взяли ми з собою розкладний столик, на якому завжди працював мій переносний Ремінгтон, не забули і про круглого стільця, що повертався за кожним моїм рухом, про багато паперу та письмове приладдя. Ось ще папки, калька, книга для вклеювання вирізків з газет і журналів з моїми статтями та дописами, коробки з листуванням... Коротко — все потрібне до писання. Воно зовсім виповнило Карусів живіт. Звичайно,

була там і я, бо без мене Карусь не хотів би їхати. Решту мого барахла вивіз вантажним автом пан Левко.

Так ми покинули вулицю, де жив Стів. Він залишився з батьками, з приятелями і далі грав у бейзбол. Я ж на новому місці придбала іншого приятеля, трохи старшого від Стіва, і познайомилася з котами. Хоча я любила ці тварини, то важко говорити про дружбу чи любов, коли вони гніздились у моему гаражі, а від Каруса тхнуло неприємно. Взагалі, це прикра справа, і про неї ще поговоримо. Та, поки до цього дійдемо, познайомся з людьми та околицею.

Розмірно просторий дім на розі П'ятдесят першої вулиці і Мічіген дивився на рухливі вулиці рядом широких вікон. Вони мені зразу припали до вподоби: на них чудово ростимуть мої квіти. І вікон тих у мене аж вісім! Під кожним широке мармурове підвіконня. Он де стоятимуть мої альпійські фіялки, он де цвістимуть мої азалії.

Внизу крамниця з жіночим одягом. Вузька вхідна брама, а від неї доволі стрімкі сходи на поверх. Там праворуч моє житло, ліворуч — сусідів.

Гараж з крутим в'їздом з провулка. На підвір'ї картонові коробки та сміття. Інколи хтось прибирав оці відпадки від праці й торгівлі, але я ніколи не помітила, хто. Бо дільниця, де був той дім, не була елегантна, тут у домах не було дверників. В домі не було ні господаря, ні управителя.

Дільниця була розмірно стара, і жило там багато робітничих сімей. Немало з них були вже старі й пенсіонери, бо молоді, їхні діти, перемандрували на нові місця, на швидко ростучі передмістя. Ті з молодших, що залишились, мали звичайно багато дітей, і їхні заробітки не вистачали їм на купівлю домів у нових дільницях.

Так було й з сім'єю О'Ші, моїми найближчими сусідами. Обидвоє молоді, червоноволосі, білошкірі, веснянкуваті, справжні „айриші”. Найстарший син Малькольм був десятилітком, ходив до школи і став моїм новим приятелем.

— Гело! — привітався зараз після того, як я переселилася в його сусідство. — Моє ім'я — Малькольм, мене кличуть Мал. Якщо вам треба щось допомогти — покличте мене!

Я розглядала свого співрозмовника. Хлопець він невисокий, обличчя таке ж біле й веснянкувате, як у батьків, волосся трохи темніше, так що скидалося на бронзове з милим золотистим відтінком. Воно було розчесане набік, завжди дбайливо укладене в м'які хвилі та ще й напахнене.

— Мама знову матиме дитину, — заявив Мал: — І тому я стараюсь дещо заробити. Вночі я працюю в барі внизу. Прибираю із столів посуд і воязиком звожу до кухні. Платять мені небагато, але „вейтерки” дають мені дещо з своїх „типів”.

За стіною плач дітей. З хати стирчала на ганок чорна від сажі рура. Нею виходив запах страв і

вонь дитячих пелюшок. Пані О'Ші носила на руках немовлятко, друге ледве вчилось ходити, держачись маминої спідниці, двоє інших повзало по землі. Далі одне за одним щораз старше аж до дівчинки-семилітки, і врешті Малькольм. Усі діти здоровили мене привітно, і згодом я давала їм цукерки.

— Можу вам помити авто, — пропонував Мал. — Мию наше в суботу, то помию й ваше. Два з половиною доляра.

Мал познайомився з Карусем і став його доглядати.

Але, хоч Каруся дбайливо мили, від нього неприємно тхнуло котами. Бо мій гараж був їхнім житлом ще довго перед тим, поки ми з Карусем переселились до цього дому.

— Що зробимо з тими котами, Мале? — я радилась у хлопця. — Страшно тхне від мого Каруся! Щоправда, я люблю котів, але у возі я аж задихаюсь від їхніх запахів.

— О, з ними тяжка справа! Вони влазять щілиною попід дверима. Завжди живуть у гаражі і, коли їх якось прогнати, завжди приходять нові.

— Чиї ж то коти? — я питала. — У нас кожен кіт мав господаря та й жив у його домі. Невже вони не мають господарів?

— Ні, вони безпритульні, волоцюги. Навіть, як би їх узяти до хати, вони не жили б там. Вони люблять свободу.

— Що ж вони їдять? Хто годує їх?

— О, це дуже проста справа! Вони ловлять щурів, комах і все, що вдасться. Окрім того, їдять відпадки з бочок на сміття. Ну, і дехто виносить їм їжу.

Справа дійсно не була легка. В гаражі було доволі баракхла, але його ніхто ніколи не рухав. Раз хтось покинув, то другому не хотілося платити за вивіз. Баракхло стояло й лежало, приперте до задньої стіни, було присипане пилом і сповите павутинням. Там, під цим баракхлом, і гніздилися коти.

— Замести гараж можу кожного разу, коли митиму віз, — казав Мал. — Але не більше! Усе, що приперте до стін, мусить так і залишитись. Я говорив навіть з татом про це, але він тільки махнув рукою і сказав: „Безнадійне“. А йому придалось би кілька „екстра баксів“.

Мал був розумний хлопець. Часто уживав слів і речень, до яких привик у школі чи на вулиці. Навіть не знаю, чи відповідники знайшлись би в нашій мові. А вже школярська мова зовсім відмінна від літературної англійської. Але Мал вживав її мало. Помітивши свою помилку, зараз же переходив на поправну мову. Він розумів, що я не ходила до школи в цій країні, то відкіля мені знати ще одну мову: американську шкільно-вуличну? Все ж, коли раз я не зрозуміла чогось складнішого, він таки забажав знати, звідкіля я, та якою мовою говорю.

МОЯ КРАЇНА

— Я, Мале, з Європи. Країна, з якої походжу, називається Україна, а нарид, що живе там — українці, — стала розказувати я.

Ми сиділи на східцях, що вели з ганку на подвір'я. На них ми сідали не раз, коли нам кортіло порозмовляти. Крім того, на них гралися ірландські діти. Ляльки, м'ячі й механічні іграшки лежали порозкидані, інколи й уночі. Було приємно дивитись, як гралися дітлахи. Внизу, на подвір'ї, хлопці грали в бейзбол. Інколи пробіг кіт чи з гавканням вдерся від провулка пес. То було життя на „задньому городі” — так тут називають це місце.

— Чи „Юкрейнієнс” — те саме, що „Юкіс”? Я бачив на телевізії таку групу. Але ті грали в „сакербол”!

— Так, це те саме. Тільки ж у нас удома ніхто їх так не називає. Це вже спрощена та скорочена назва, що постала в цій країні. Тут люблять усе, що можна коротко написати чи вимовити. Отож, Україна, Мале — це простора країна, що лежить в південно-східній Європі. Дай олівець, а накреслю її тобі.

— Зараз, зараз! Не потрібно! Я принесу свій атлас. Там є й Європа.

Розкривши атлас, ми знайшли на сімдесят третій сторінці Росію. А власне: УССР == USSR.

— Та це ж Росія! — заявив Мал, коли я показала йому причорноморську країну. — Це комуністичні Сполучені Штати. Знаю про них зі школи. Але, де ж та Україна?

Я стала розказувати Малові про антів і скитів, про половців і печенігів. Тільки так, коротко. Бо для нього це теж не була Україна. Швидко я перейшла до княжої доби та стала розказувати про Святослава й Володимира, про Ярослава та його нащадків. Баталії захоплювали хлопця, блиск Візантії і героїство болгар, нарешті похід монгольських орд переносили його в далекі країни. Але він подивляв більше половців і монголів, ніж русичів. Вони нагадували йому індіан і підкорення Америки білою людиною. І для нього було самозрозуміле, що здобуває той, хто сильніший.

— Я бачив у кінотеатрі чудові фільми — „Джінгісхан“, „Аттіла“. То були герої! Вони підкорили мало не всю Європу. Потім прийшли росіяни. О, вони розумні й хоробрі! Але що сталося з вашими українцями, з тими князями, що ви розказували?

Я перестрибнула швидко до козацької доби. Я розказувала йому про Січ і про гетьманів, про Дорошенка, Хмельницького...

— Знаю, знаю! — вигукнув Мал. — Я бачив

фільм „Тери Балба”. Чудовий фільм! Тільки ж, як міг той батько вбити свого сина? За кохання батько не сміє карати сина! Інша справа, коли жінка чи чоловік зрадить, тоді, очевидно, треба вбити зрадника.

Мал розумів кохання так, як воно описане чи показане в книжках — тих за центи, що на полицях у „дрогістів”. Ну, і з фільмів.

— Його батько боровся з ворогами. То як міг син одружитися з донькою ворога?

— Наші воювали з індіанами, але скільки їх брало за дружини індіянок? От, хочби Покагонтас.

Тяжко було пояснити моему слухачеві різницю. А втім, чи вона була?..

— У затяжних війнах на всіх фронтах кривавились довго козаки й цілий нарід. Нарешті їхній гетьман Хмельницький уклав договір з росіянами, північними сусідами чи ворогами України. Він думав лише про союз з ними і про незалежність своєї країни. Але російські царі не додержали договору, зруйнували Січ, козацький військовий табір, а нарід придавили тяжкою неволею.

— Я казав вам, що вони розумні й хитрі! Алеж, коли „юкіс” не були задоволені з союзу з росіянами, то чому не зірвали його і не стали знову самі управляти своєю державою?

Як пояснити, як виправдати мій нарід за тяжку чотиристалітню неволю?

— О, Мале, чи ти знаєш історію Ірляндії, країни твоїх предків?

— Ми вчилися, і батько мені щось трохи розказував. Вони весь час боролися з британцями. Уже половина країни виборола собі свободу. Врешті, той малий кусочок... чи варт за нього воювати? Це ж маленький уламок нашого стейту, і користи з нього ніякої! Я бачив на фільмі, як покійний тепер президент Кеннеді їздив туди, щоб поглянути на колишню нашу країну. Я навіть сміявся: такі малі хатки, покриті соломою, маленькі поля, коні запряжені у вози і на полі люди все роблять ручно.

— Все ж де Валера боровся і за такий край.

— Він герой, і цілий світ його подивляв. Та тепер і він мовчить, а Ірляндія і далі поділена.

Мал задумався, підпер підборіддя рукою і наморщив чоло.

Я розказувала далі:

— Є різниця між Ірляндією та Україною. Бачиш, Україна — великий простір урожайного чорнозему. На неї споконвіку зазіхали всі сусіди. Я ж тобі розказувала. Без неї Росія не могла б існувати, голод видушив би москвинів. В Україні багаті поклади мінералів, великі фабрики. Земля і про-

мисл. Ірландія має тільки одного сусіда — британців. Решта ж країни оточена водами Атлантики. Україна має тільки один водний фронт на півдні, і то не великий. Решта простору — безборонний степ аж ген до Сибіру, аж ген до Монголії. А їсти всі вони хочуть — оці степовики, ну і північні москвини. Ти кинь кусок хліба між псів, побачиш, як будуть жертись за нього. Так за Україну жерлись і жеруться сусіди.

Мал задумався. Чи розумів він те, що я розказувала? Чи розумів долю-недолю моєї країни?

— Ми, Мале, боролись і далі боремось. Українські полки перші зробили революцію в Росії в 1917 році. Нарід піддержував її. Спочатку здавалося, що через неї osiąгне свободу. Згодом вийшло так, як з договором Хмельницького: провідну верству вороги винищили, а нарід закріпачили. Було багато, може сотня повстань, море крові, голод... Переселювання цілих областей на Сибір... І досі так.

Мал дивився на мене здивованими очима. Але було видно, що здивування поступалося щораз більше перед зрозумінням. А я розказувала й розказувала про все лихо, якого тепер зазнає мій нарід, аж доки він, мій молодий приятель, не зрозумів усього.

— Ради Бога! — викрикнув. — Цього всього

я не знав! Як тільки прийде для мене час іти до війська, я зголошусь добровільно й боротисьму за волю України!

Я погладила його шовкове хвилясте волосся:

— Дякую тобі, Мале! І тобі, як ірляндцеві, годилось би стати до тої боротьби. Знаєш, як називають українців? Ірляндцями Сходу. І тобі не убуде чести стати разом з ними до боротьби за волю.

Так ми уклали з Малом військовий договір. Та чи пам'ятатиме він його?

З ЛЮБОВИ

Часто ми говорили про авта. Ви певно помітили, що в цій країні про авта говорять найбільше. Слухайте тільки в аптекаря чи в будь-якій харчівні: там завжди розказують один одному про авто та свої пригоди з ним. Є ще друга тема — риболовля. Про ці справи тут розказують безконечні пригоди. Пережились індіянські війни, тож авто й вудка стали джерелом пригод і темою оповідань.

Так, отож, сиділи ми вдвох з Малом на наших сходах і розказували: він мені про свого приятеля Пола, а я йому про мій край, Україну. Таке траплялось рідко, бо обидвое ми цілий день були зайняті справами.

— Мій приятель Пол закохавсь у возі, — розказував Мал. — Певно так, як ви в своєму Карі. А може ще більше. Що з цього вийшло, зараз вам розкажу. Але пізнаєте, що добра з цього не було. Кажуть, що любов, узагалі, не приносить щастя.

— Ов! Мало чого кажуть! Але ти ще такий молодий, звідкіля тобі знати про це почування — та ще й те, що воно не приносить добра?

Мал поглянув на мене теплим м'яким поглядом бронзових очей. Так дивляться молоді хлопці, що вже скуштували з дерева пізнання. Очевидно, нічна праця в барі...

— Пол працював там, де я, на другій зміні. Ми заприятювались, хоча він був на рік старший від мене. І ходили ми до тої самої школи.

На трикотевій сорочечці у Мала широкий напис:

ДЖЕФФЕРСОН ГАЙСКУЛ

і ще емблема школи — дуже складна, так що я й не розібрала її значення.

— У школі на перерві ми не раз обговорювали події в барі та сміялися з п'яниць і авантюристів. Часто ми розказували один одному про свої пляни на майбутнє. Гроші, що ми заробляли, були частою темою розмови. Пол мріяв про авто. Я не міг мріяти ні про що: мушу приносити гроші додому та давати мамі. Ви знаєте: у нас багато дітей. І знову буде одно...

На дозвіллі ми ходили по вулицях, розглядали вози, і кожен з нас вибирав, що йому найбільше до вподоби. То тільки так собі. Я не міг і думати про авто, а й Пол не мав багато грошей. Все ж одного дня Пол повів мене на площу, де стояли вживані вози. Почищені й відремонтовані, вони сяяли фарбою і хромовим окуттям. Між ними був один Ше-

ві — така Імпала. Біла, вибита червоним в середині, з білою кермою.

— Це мій віз! — сказав.

Очі в нього так і сяяли. Виявилось, що він уже переговорив з торгівцем, навіть дав завдаток. Мав ще трохи попрацювати, щоб заощадженими грішми сплатити решту боргу. Як на авто, сума не була велика, алеж віз мав понад шістдесят тисяч проїханих миль. Звісно, нового ані він, ані ніхто з моїх приятелів не міг би купити. Але віз був ще у доброму стані. Ми обидва ще раз проглянули всі частини. Продавець навіть дозволив нам проїхатись ним по провулках. Боявся пустити нас на вулицю. Знаєте: поліціанти дуже стежать за молодими водіями. . .

— Так, я знаю. Але вони вповні заслуговують на дбайливий нагляд. Скільки випадків, і то тяжких, грізних, спричинюють молоді легкодушні хлопці! У школі навчають їх їзди автотом. Дозвіл вони дістають умовний, підписаний батьком. Треба, щоб поруч хлопця сиділа доросла людина. Але цього вони часто не додержують. Збереться гурток хлопців, звичайно вночі, не раз заберуть з собою і дівчат, і мчать по дорогах з недозвальною швидкістю. Краще не зустрічати їх тоді на дорогах!

— Час минав. Ми працювали неділями й відвідували Полову Імпалу і, сидячи у возі, розказували один одному про прогулянки, що їх влаштуватимемо, як тільки Пол придбає авто. До то-

го ж, він не їздитиме до праці остогидлими автобусами, він жив оподалік від нашого бару. Пол радів із свого набутку, завжди оглядав кожний закамарок, кожне окуття, пробував кожну шрубку. Згодом не говорив про ніщо, тільки про авто. Пол закохався в Імпалі, зовсім певно закохався в цій білявці. Без неї не було для нього світу-життя.

Нарешті настала довго ожидаана хвилинка. Пол заплавав призначені гроші, і його любка опинилася перед хатою. Щасливий, радісний, він підійшов до батька й сказав:

— Тату, я купив собі віз. За свої зароблені гроші. Пропшу тебе: підпиши мені заяву про дозвіл на їзду.

Батько поглянув на сина й не сказав нічого. Заява лежала на столі. Пол був певний, що все в порядку, і став швидко розказувати, як він прагнув воза і як вишукав Імпалу.

— Маєш ключ? — запитав батько. — Покажи!

Пол подав йому тонкого срібlistого ключика. Старий подержав його на долоні, наче б важив. Тоді швидким рухом поклав його у свою кишеню.

— Я казав тобі, що ти ще замолодий, щоб мати авто. Ще хоч два роки мусиш чекати. А то по-вбиваєш людей і сам згинеш або станеш калікою. Немає дня, щоб у газетах не описували таких випадків.

Він підвівся, вхопив папір, що його мав за-

повнити, подер його, кинув у смітник і вийшов з кімнати.

Я не знаю, що діялось у душі Пола в той час. І ніколи я не дізнався. До праці він того дня не прийшов, і я мусів проробити його чергу. Я думав, що він так утішився, що, може, поїхав десь з приятелькою у свій перший рейд. Не було його й у школі наступного дня. Чи не трапилось йому чого злого під час їзди? — думав я.

Як тільки я прийшов зі школи, загомонів телефон. До мене. Полів батько розпитував, чи не знаю що з його сином. Не прийшов додому ночувати, ні не було його в школі, як виявилось з телефонних розмов.

Пол зник. Оце вже два роки, як про нього ні вістки! Його батько відходив від розуму. Поліція шукала по всіх усюдах, по цілій країні. Нарешті й перестала. Ніде його не знайшли. Що з ним сталося, не знаю. Чи зголосився до війська, чи плаває по морях, чи десь в іншому місті працює? Ані сліду!

Ми задумались. Так жалко було бідного Пола! Алеж батько бажав йому тільки добра!

— А Імпала? — я спитала.

— Цілий рік стояла перед хатою, ніхто й не доторкнувся її. Старий чоловік просто не міг дивитись на неї. Каже його дружина, що прокидався зі сну, підходив до вікна й дивився вниз. Йому вчувалося, що Пол стартує свій віз. Інколи він навіть

збігав униз, бо йому вживався Пол. Так наче б пробував дістатися до авта. Захопивши ключа, батько бажав віддати його синові, віддати разом з дозволом, що вже заповнений і підписаний лежав на комоді.

Але не було нікого. Пол уже не вернувся до дому. Тож по році дождання батько відпродав авто тому самому торгівцеві, очевидно, з втратою. Але сам ще й далі дожидає сина. Надіється, що він все ж таки зрозуміє його і — простить.

— Знаєш Мале, ця історія сумна й зворушлива. Я надіюсь, що одного дня Пол приїде новісінким Кадняком чи Бюїком, впаде в обійми батькові та ще й подякує за те, що він тоді зробив. Ти пригадуєш собі притчу про блудного сина?

Мал похитав головою і заявив:

— Не думаю. Пол мав „характер”. І полюбив він Імпалу цілим своїм серцем і всіма юнацькими мріями.

НАШ ПЕРШИЙ ПАСАЖИР

Ми почали їздити. Спочатку ближче і тільки до праці. Не одну зробили ми помилку і не один дістали квиток. Бувало, мені вдалося випроситись у поліціянта, мовляв, я зовсім новий водій і ще не маю вправи, але обіцяю не зробити вже другий раз такої помилки. Але, інколи, ми натрапляли на суворого сторожа вуличного руху, що ще й вилаяв нас, мовляв: як не вмієте вести авта, то не їдьте — і таки вліпив нам квитка. Треба було платити кару. На щастя, все це були менші проступки, і нікому від них не було шкоди — хіба, очевидно, нашій кишені. Пишу „нашій”, бо й Карусь зацікавлений у грошах. За них же купуємо бензину, мастило, миємо його, купуємо нові частини, коли попередні зуживаються. Час від часу треба авто перевірити, в якому стані його мотор та інше, наставити гальми. А тут і батарея виснажується, холодильник в котромусь місці випускає воду... Коротко, авто, як людина: раз їй болить те, то знову щось інше.

Їздили ми здебільшого самі, бо й нікого більше в нас немає. Час від часу тільки хтось, що не

боявся їхати з новим водієм, впросився на поїзду, от хоч би до Діброви, чи куди там. Бувало, що й я запросила когось. Ніяково було йому відмовитись, а ще ж я могла б його вважати за боягуза. Тож, перехрестившись, сів поруч мене, і ми їхали.

Так було і з Старим Паном. Він не був ще такий старий, але я його так називала. Американці кажуть: старший. У нас „старший” — то вищий ступінь від „старого”, як от новий — новіший, чорний — чорніший, значить — старший чи старіший таки старший від старого. Але воно не важне. Старий Пан був нашим приятелем і відважився з нами їхати.

Отже, сидів поруч мене і пильно стежив за моєю їздою. Він, мабуть, і краще визнавався на правилах вуличного руху, ніж я, бо часто давав мені вказівки, як от: „Червоне! Стійте!” Або: „Не повертайте наліво!” чи: „Поворот дозволений, коли червона стрілка”. І давав мені багато таких вказівок. Щоправда, я теж уміла читати та й достосовувалась до тих розпоряджень, але, мабуть, уже така звичка у багатьох людей, що самі не їздять, зате знають досконало, як треба їхати. Їх називають „водіями з заднього сидження”. Вони трохи схожі на добрих приятелів у школі, що підказують, не питаючи, чи ви потребуєте цього, чи ні. Інколи доводиться їх копнути чи здорово штурхнути — не на те, щоб спонукати їх підказувати, а

навпаки, щоб мовчали. А то вчитель і справді подумає, що ти не знаєш лекції.

Їхали ми на виставку квітів. Щоправда, ні Старий Пан, ні Карусь ними не цікавились. Зате я дуже люблю квітки й не пропускаю нагоди оглянути їх на кожній виставці в нашому місті. А тут не лиш квітки, але й різні будови, і для їх прикраси вжито рослин.

Он дімочок, цілий в трояндному садку. Троянди ж різні щодо кольору, величини, способу цвітіння.

Он міський парк. Він мініатюрний, але нам вистане сісти на лавочку під пишно розцвілим деревом, що весь наче скупаний у молоці. Біля наших ніг дрібненька травичка, гладко підстрижена, її охоплюють рамою грядки весняних квіток: тюльпанів, гіяцинтів, нарцизів. Пахнуть вони принадно. По середині малого парку ставок, у ньому цвітуть водяні лілеї — не лиш білі — ті, що їх ви бачите на наших озерах — але орієнтальні, пишноквітні, рожеві, фіолетові, бордові.

Недалеко старий млин. Такий з вітряком. Вітряк клапає крилами, біля млина дівчина-голландка в білому крилатому чепці, великій білій запасці, в дерев'яних носатих капцях. З милим усміхом запрошує вас до млина змолоти зерно на муку. Повз млин пливе потічок, над ним плакучі верби, далі місточок, по поруччі пнеться дика троянда.

Є там і старий замок, перед ним цвітуть де-

ревця магнолій. Їхні великі фіолетово-рожеві квіти ледве розкрили свої чаші назустріч весняному сонцю. О, мало чого тут немає! І мініатюрний цирк з кльовником, і дімок для ляльок, і стара карета, повна яскравочервоних квітів амарилісу.

А скільки станків з різними квітами на продаж, з насінням, бульбами, зразками рослин! Он на цьому станку самі орхідеї. У горщиках з мохом цвітуть вони незрівнянними кольорами, означеними як „орхідеїні” — від найблідшого рожево-фіялкового по ситий темноамарантово-фіолетовий. Так і здається, що ми в джунглях.

А тут стіл, і на ньому маленькі милі африканські фіялки. Що за багатство кольорів і відтінків! Маленькі кущики посипані дрібними рожечками. І завжди нові, і завжди інші гатунки! Вони не дорогі, але вам хочеться купити цю і ту, і ще одну, і ще он ту, бо ви не можете вирішити, котра краща. Ні, вони справді незрівнянні, ці сантпавлії! Дивлячись на них, уявляєте собі тропічні африканські праліси і в сутінку дерев килими оцих квіточок. Але вони там зовсім не такі різноманітні, як тут. Там вони білі, лілові і рожеві, а тут пан городник виростив з них найрізноманітніші сорти, так щодо кольору, вигляду й величини квітки, як і щодо форми листя.

Походили ми по виставці, посиділи на лавочках, з'їли по стіжку морозива, посипаного горіхами — люблю це! — оглянули не одну нову річ для

кухонного вжитку, покуштували справжнього голландського сиру, німецької ковбаси й напилися оранжового соку, при нас видавленого з овочів. У станку з сантпавліями Старий Пан купив квіточку для своєї господині, а я — для себе. І залишили виставку.

На автопостою чекав нас Карусь. Думаю, що він не нудьгував, бо ціле велике поле наче засіяне автами. Вони — як кольоровий мачок. Що вже там фасонів, що стилів, які кольори! І цілі в одному кольорі, і в двох кольорах, а то і в трьох. А трапиться одна чи друга калоша обтовчена, вся в латках, похожа на кльовнові штани. Якраз такий стояв біля Каруся, що золотився новим лаком і сяяв срібленим хромом. Було з чого сміятися! Хто знає, може в той час, коли ми оглядали виставку, Карусь і сміявся з свого сусіда. А, може, то тільки ми сміємося з бідного полатаного жебрака, а такі особи, як Карусь, до нього такі ж увічливі, як до найдоржчого Крайслера чи найпишнішого Кадилака? Так воно і справді.

Ми вертались додому, і знову нас морочив вуличний рух та його вимоги. Я, повністю зайнята веденням воза, не помітила, як веде себе мій пасажир. Раз тільки, як я надто круто повернула і одне колесо вистрибнуло на хідник, а віз перехилився — але, не так дуже! — я кинула оком на Старого Пана й помітила, що він держався міцно за край сидження, в його очах був неспокій, і сива

чуприна стала дуба. Про чуприну то тільки люди кажуть, що стає дуба, але я ще такої не бачила. Думаю, що то лиш поговірка така, бо й чуприна мого сусіда тільки злегка розсипалась.

Не думайте, що Старий Пан боявся. Він, що пролетів сорок тисяч миль старим військовим літаком, поширюючи правду про Україну, мав би боятись Каруся чи радше такого водія, як я? Він, що в Україні був високим військовиком, що за козацьким звичаєм приріс до сідла і не раз вів у наступ свій кінний полк! Обидві війни на полях бою, обидві війни з шаблею в руці і з пістолем і з гранатами за поясом.

Відгомонила стара вояцька слава, лягла в степах воля, і присипала її курява бойовищ. А Старий Пан тримав у руці квіточку, другою ж держався сидження. Він усміхнувся й поправив чуприну пальцями, покарбованими тяжкою фізичною працею. Старий Пан працював помічником городника в підміському городньому закладі.

Карусь їхав далі гладко й чемно і без пригод доставив нашого пасажира до його хати.

ПОЖИЛЬЦІ ГАРАЖУ

Як усі вони, коти-мандрівники, Латастий не мав ні постійного житла, ні теж назви. Приходив з своїх нічних мандрівок і залазив у гараж. Забившись у глухий куток під барахлом, мився гарно й западав у смачний сон. Ніколи не був такий змучений, щоб не вспів помитися перед сном. Нічого дивного: лови по провулках і по каналах чи війна з щурами — брудне діло. Врешті, хто знає, що ще діялось уночі в міських закамарках, у царстві малих хижих звірів — щурів, мишей, різної хробачні та комашні. Усі вони вдень спали або сиділи в своїх схованках, бо боялися людей. Уночі, коли люди спали, а темінь давала цьому світові охорону, він оживав та кидався в бурхливе, часто жорстоке життя.

Я назвала його Латастим, бо його біла шерсть була покрита чорними й жовтими латками. Він напевно нічого не знав ані про свій вигляд, ані про назву, яку я дала йому. Домашній кіт швидко привчається відзиватися на свою назву. Коли ви кличете „Мурку! Рудьку! Сюйко!”, чи як там, вони зразу відповідають ніжним „м-р-р”. У ньому і відповідь, мовляв „Я тут!” і запит в роді „Прощу?” чи „Чого

вам?” Хто розуміє свого улюбленця, зразу ж угадає, що він сказав.

Та Латастий не відзивався на жадну кличку, і йому було байдуже до людей. Його годували смітники й канали міста, а люди так наче б не існували для нього. Щождо мого гаражу, то кіт мав у ньому старше право, ніж я. У його розумній голові певно й не було місця для думки, що хтось може противитись його пічлігові чи теж денному снові у гаражі. Бо й яким правом? А те, що в іншому куті гаражу Латастий зробив собі „вихідничок” поблизу лівого переднього Карусевого колеса, він напевно уважав звичайною справою. Врешті, там була купка піску, і він дбайливо запорнував нечистоту. А що, запорнуючи, оббризував Каруса і віз неприємно тхнув, котів було зовсім байдуже.

Смерком Латастий прокидався і ще раз мився. Напевно голод будив його. О, мисочка свіжого молочка! Як дуже пригодилась би йому після цілоденного посту! Та й для kota молоко — розкішний, цілющий напиток.

Та де його взяти? З людьми Латастий не дружив. Може мав колись між людьми погану пригоду, а може і зроду не знав їх. Мати привела його на світ у якомусь вуличному закамарку, підгодувала та навчила полювати. Швидко після того він залишився сам і жив власним промислом. Лови на сильних небезпечних щурів вигострили його чуття, виростили в нього силу і справність. Його міцні груди випи-

налися під м'якою шерстю і, дивлячись на них та на меткі пружні лапи, ви прирівнювали його до боксера, загартованого в змаганнях. Але, щоб вас не кортіло доторкнутися його, Латастий показував гострі ікли та два рядки дрібних сніжнобілих сікачів. З-поза них він кидав гострий виклик-осторогу. Оце „вав” кінчалось глибоким горляним гарчанням. При тому Латастий виляв довгим чорним хвостом і бив ним швидко об землю. Хто не розумів би погрози?

Розумів його цілий квартал, усі щурі та миші втікали перед ним та ховались у своїх гніздах глибоко в землі та в якнайбільше недоступних місцях. Але Латастий полював на них тоді, коли їх, як і його, голод виганяв з леговища. Найдогіднішим місцем для нього був смітник. Сюди сходивсь увесь підземний світ з сусідства, щоб поживитись відпадками людських харчів.

Приходили сюди й інші коти. Але й вони уникали зустрічі з Латастим. Не один з них мав порвані вуха, глибокий рубець на носі чи повиривані жмутки шерsti. Латастий, як усі коти, остерігав інших пронизливим гарчанням, коли тримав у кігтях здобич чи знахідку або смачно поїдав харч. У таку пору ніхто не посмів до нього підійти.

Другою причиною завзятих боїв була жерня за кицьки, коли приходив час парування. Його знають усі звірі, і самці кидаються з завзяттям до змагань із суперниками. Окрім глибоких кривавих ран у обидвох, вони нерідко кінчаються смертю котрогось з

них. Лицарський то змаг. З нього Латастий здебільшого виходив переможцем. Здобувши в бою кицьку, він залазив до гаражу і справляв весілля. Гарчання, нявкіт, пронизливий крик повідомляли всіх про одруження Латастого.

Як кожного вечора, Латастий оце прокинувся та дбайливо помився. Коли він спав, Карусь відбудув одну-другу поїздку і тепер відпочивав. Латастий обнюхав його колеса. Так він вивчав, що трапилось Карусеві в дорозі. Мабуть, таки Латастий дружив з Карусем, що дбайливо захищав його схованку.

Повзлючи попід дверима, висунувся з гаражу та присів біля дверей. Розглядався. Кожному треба б так: поки кинешся в життя та його пригоди, спершу розглянься та вивчи оточення. Обережність, окрім хоробрости — похвальна прикмета котів. Пол Галіко, великий знавець котів, пише: „Коли не знаєш, що робити, сядь і мийся!” Щоправда, Латастий помився перед тим, а оточення знав досконало, але сьогодні трапилось те, на що він віддавна був приготований: великий, рудий, пухнастий кіт ходив по подвір'ї. По його подвір'ї! Він появлявся тут не раз, і Латастий мав з ним уже декілька перепалок. До його появи Латастий був беззастережним і єдиним господарем цього місця. Ніхто не зважувався займати його. Але той заволока, очевидно, шукав собі зачіпки. Не допомгло тих кілька прочуханів, що їх дістав від Латастого.

Побачивши ворога, Латастий занявчав протяж-

но, пронизливо. Шерсть на ньому з'їжилась, хвіст настовбурчився. Латастий бив ним швидко й злісно об землю. Кинувши погрозливе „вав!”, рушив негайно на противника. Вони зчіпились і серед гарчання, плювання та нявкоту стали дерти один одного кігтями та гризти зубами. Серед борні вони виглядали як один клубок, що з усіх боків має кігті й зуби. Ними дерли й гризли один одного.

Їхній пронизливий вереск дійшов до вух людей, що жили в цьому домі. Може дехто з них мав kota чи кицьку і налякався, чи не попали вони в небезпечну гризню. Повиходили на подвір'я, дехто виткнув голову з вікна. Побачивши двох волоцюг у смертельному змаганні, вони стали до нього приглядатися. Людина споконвіку любила ігрища! Боротьба глядіяторів з дикими тваринами розбуджувала в неї дикі, кровожадні інстинкти. А до боротьби биків люди радо приглядаються чи то в Мехіко, чи на фільмі.

З зацікавленням стежили вони за подією, що відбувалась під ярким світлом вуличної лямпи, і брали в ній участь вигуками та вимахуванням рук.

— Бери, бери його! — вигукували. — Зубами, зубами! За горло, за горло!

— Дай йому порядного прочухана! — кричав крамар, що якраз прибирав на подвір'ї коробки.

Власник бару кинув запит: чия візьме? І тут же чоловіки стали закладатись.

А вороги жерли один одного, і рясно потекла

кров. Не було пізнати, з котрого, бо оббризкала обох.

Невідомо, на чому було б скінчилося, якби не Малова мама. Побачивши, що вороги гризуть один одного до крові, вона крикнула:

— Гей, сусіди! Не стид вам приглядатися бездільно, як вони жеруться, та ще й розважатися? Вони ж загризуть один одного!

— Овва, велика шкода! Мало котів волочиться по перевулках? — кпив собі шинкар.

— А ти ловитимеш щурів та мишей, як котів не стане? — відгризалась пані. — Мале! Мале! Швидко сюди!

Мал, що якраз кінчав одягатися, збираючись до праці, вибіг на ганок. Побачивши, що діється, збіг на подвір'я, розкрутив кран, що біля нього мив авто, і пустив сильний струмінь води на клубок, що борсався, кидався, не чув і не розумів нічого в розпалі боротьби, тільки страшну ненависть. Вони ж — коти, а леви, пантери та тигри — їхні свояки.

Струмінь води припинив дальшу боротьбу й розігнав ворогів.

Чоловіки шкодували, що не довелось їм далі приглядатись до бійки та побачити, чия візьме.

Мал пішов до бару, де гості ще довго обговорювали подію. Щождо котів, то їх поглинула ніч на глухих провулках міста.

У гаражі поселився котище ніскового кольору, вагою в яких дванадцять фунтів. Чи то той сам, що

мав гризню з Латастим? А що сталося з ним? Невже він, гордовитий володар цих посіlostей, дав себе відси вигризти? Хто може знати? Його, як багато інших, проковтнули поплутані нетрі міста.

Одного дня зникнемо й ми. Тільки на просторому цвинтарному полі невеликий камінь з написом розкаже, хто лежить під ним. Та коти гинуть у темних закамарках каналів, і їх, як і інше падло, поїдають щурі та комахи. Спеціалісти в цьому ділі — мурашки. Ці дрібнесенькі комашки — санітарна служба нашої землі. Вони очищують її від усього, що мертво чи хворе, нездатне жити й боротися.

Рудько (так я його назвала) був півангорської породи, і характер у нього був зовсім інший, як у Латастого. Він не був такий дикий, як Латастий, і до людини ставився доволі прихильно. Так і знати було, що мав колись любу дбайливу господиню. Може то була якась стара жінка, що померла, і Рудько залишився сам? А, може, хтось, що покинув місто і в ньому свого kota?

Вранці, як тільки я виходила до кухні готувати сніданок, Рудько підводився з підвіконня, мотався й терся об шибку та розкривав злегка свій рожевий ротик, обрамований двома разками білих зубків. Я говорила до нього:

— Добридень, Руді! (Так кликав його Мал). Як спалося чи теж як полювалося? Хочеш молоця? Зараз, зараз! Молочаря тільки що не видно. Буде

свіже смаковите молочко. Але, може б я попестила тебе — так, як робила твоя пані?

Я виходила на ганок та пробувала погладити Рудька. Але його зіниці звужувались і ставали похожі на подовгасті щілини. Пльонувши, він негайно зістрибував з підвіконня та збігав сходами вниз. Тільки ж спинювався в половині, присідав і пильно спостерігав кожний мій рух. Хай би я тільки рухнулась, він перебігав другу частину сходів і зникав у гаражі.

Очевидно, не бажав собі ніякого зближення з чужою особою. Може зберігав у пам'яті свою дорогу паню і готов був приймати пестощі тільки від неї. Люди кажуть неправду, наче б коти були фальшиві. Вони найвірніші приятелі людини. Про їхню вірність і любов до людей написано томи прегарних оповідань.

Так було за весь час нашого знайомства.

З гідністю незалежного пожильця пустелі Рудько приймав те, що я йому давала, але не давав в обмін нічого. Здавалось, що він робив мені велику ласку, приймаючи від мене їжу, але не бажав собі нічого більше й не дозволяв на жадні підлесливі жести з мого боку.

Ну, добре, довелось годитись і з цим. Треба було приймати ласку, яку робив мені чи теж нам обом із Карусем. Але, коли я могла годитись з його гордовитою владною вдачею, то Карусь аж ніяк не міг. Рудько бо вистрибував на його дах і там засинав.

Треба сказати, що це було зроблено дуже розумно, бо ніхто не міг його турбувати. На даху він був поза досягом рук людини. Але Рудькові було бай-дуже, що Карусь діставав задряпини від його кігтів. Бідолашний Карусь не лише тхнув котячими відходами, але ще був подряпаний і виглядав так, наче б сам брав участь у боях котів.

Гарну і приємну прикмету мав Рудько: він здружився з Малом. Може десь там, у невідомому домі, він мав такого ж приятеля, як Мал... Вертаючись уночі з праці в барі, Мал завжди заставав його на подвір'ї, поблизу задніх сходів. Чи й Рудько вертався тоді з ловів? Як знав пору, коли хлопець по-являється з-за рогу провулка?

Рудько терся об Малову ногу і муркотів мелодійно й примильно. Мал говорив тоді до нього:

— Добрий день, Руді! Де був кіт у той час, коли я працював? На ловах, чи на розбишацьких змаганнях? А, може б ви, пане, ласкаво з'їли кусок дуже смачного котлета?

Мал добував з кишені білий вузлик, шелестів папером, що ним обгорнув у кухні кусок жареного м'яса, і подавав його Рудькові.

— Ви мій останній гість. Прощу дуже! А чи добродій бажають собі після вечері склянку пива? Маємо домашні й заграничні пива, ясні й темні. Пільзнер? Чорний бок?

Поки Рудько з'їв та вирішував, якого пива йому подати, Мал гладив його по спині, поза вухами,

лоскотав під бородою. На диво, Рудько не протривав цим пестошам. Задоволені розходились обидва: Мал — спати, а Рудько до свого леговища в гаражі — очевидно, на Карусеву буду.

Опівдні Рудько знову появлявся на моєму підвіконні і замовляв для себе чималу порцію котячого харчу, що смаковито пахнув рибою. Нічого іншого.

У крамниці я стала розглядати котячі харчі. Окрім консерв, були там у коробках котячі бісквіти. Я зраділа й купила коробку. Були то восьмибічні невеличкі коржики, що пахнули рибою. Тепер матимемо спокій з приготуванням і зберіганням Рудькових харчів! Можна їх буде вигідно й економічно ділити, а зберігати будь-де, і вони не зіпсуються. З задоволенням я вернулась додому.

Опівдні, як звичайно, Рудько заглянув у моє кухонне вікно. Я насипала в його мисочку отих знаменитих бісквітів і піднесла йому. З властивою йому обережністю і за вродженою котам звичкою він обнюхав харч і, піднявши голову, став дивитись на мене. В його очах був наче запит: як ти могла дати мені таку неістівну річ?

— Їж, Рудьку! — я припрошувала. — Це ж рибка, а ти любиш рибу. А, може, вона занадто суха для тебе? Стривай, щось на те порадимо!

Я принесла молока і щедро полила ним коржики. Рудько понюхав і поглянув на мене з обуренням та погордою, наче б я допустилась найгіршого об-

ману. Стріпав одною лапкою, другою, наче б забруднив їх чимось дуже поганим, дуже смердючим. Повернувся і без слова — очевидно, котячого — збіг сходами вниз і зник за рогом.

Протягом двох наступних днів повторялось те саме. Жадні припрошування й заохота не допомогли. Чому він відмовився від того харчу, я так і не зрозуміла. Мені довелось погодитися з дійсністю; хоч з яким апетитом поїдав коржикі кіт, намальований на коробці, Рудько рішуче не взяв їх у рот. Він навіть не пробував. А, це ж була риба, як і всяка інша!

Очевидно, Рудько був вибагливий і любив тільки свіжу рибу. Мені довелося таки купувати її та ще й частину зберігати в холодильнику, від чого харчі набирали немилого запаху. Але я ніяк не могла погодитися з Карусевими кривдами і запахами в гаражу. Треба було щось на те порадити.

НЕ КІНЕЦЬ БІДИ

Ми позбулися Рудька.

Здавалося, що він назавжди залишиться жити в гаражі. Бо повернувся з Гарного Острова, куди його вивіз Малів батько в багажнику. За два дні Рудько сидів біля нашого гаражу й мився. Дуже дбайливо наслинював передню лапу й мив нею голову, поза вухами, карк. Тільки, як я підійшла, перестав митись і поглянув на мене вузькими щілинами жовтих очей. В його погляді наче б був на сміх чи погорда.

— Ах, ти псявіро котяча! — аж скрикнула я. — Ти знову тут? Яким чудом ти вернувся до міста? І як ти знайшов далеку дільницю, та ще й мій гараж?

Рудько не відповідав на мої оклики. Моя цікавість була йому байдужа. Він підвівсь і, гордовито задравши хвоста, подався в перевулок.

Вранці я викликала телефоном пана Олексу, свого приятеля ще з Європи, та розповіла йому про клопіт. Бож Карусеві, моему автові, ніяк користуватись гаражем у спілці з котами! Він тхне котячими запахами так, що до нього принохуються всі чужі коти, а до моїх ніг труться сусідські кицьки.

Гордовито задравши хвоста, Рудько подався в перевулок.

Крім того, Рудько поводить ся зовсім самовільно. Вилазить нагору і спить собі смачно на авті. Авто зовсім обдряпане. І немає на нього ради, немає способу...

Вислухавши мого оповідання, пан Олекса вирішив допомогти мені позбутись Рудька назавжди. Їз нього був приятель так за двісті миль на північ. Мав там господарство. Якраз був у місті.

Чи вам відомо, коли найлегше ловити дикого звіра? Напевно не вночі, бо то для нього час ловів і пригод. Тоді він дуже чуйний. А коли таким дикуном є кіт — нічний ловець, то й поготів. Найкраще його та й усіх інших котів, отже левів, тигрів, пантер ловити тоді, коли після успішних ловів і ситого харчу вони сплять смачно.

— Ось тут приготуємо йому на ніч повну мисочку котячого харчу, — говорив пан Олекса. — Поблизу дверей покладемо два мішки, згорнені у валки. Одного захопить Роман, другого — я, і кинемо під двері, щоб заткати щілину. Дайте, прошу, велике рядно. Голіруч такого хижака не впіймати!

Так виготовивши военний плян, панове Олекса й Роман смачно заснули. Щождо Рудька, то він повинен би був піти на лови, бо для нього ніч має своє право. Але навіщо трудитися, коли смачний харч зараз же поруч?

Рудько не читав класичної грецької літератури і нічого не знав про троянського коня. Щоправда, котячий харч зготовлений з риби, і вона аж ніяк не

похожа на коня, все ж, якби Рудько знав був про підступ данайців, може не їв би так багато і смачно. Після того спав твердо і був би спав аж до вчора, якби нагло на нього не накинено рядна. Прокинувся, дряпав кігтями, нявчав і плював, але пастка була міцна, її щораз тісніше замотували і так впіймали бідолаху. Про далеку дорогу в багажнику нічого й розказувати. Хай собі Рудько їде і хай собі радить у житті, як уміє! Думаю, що вміє він жити, а ще ж на господарстві не бракує дичини, зокрема ж мишей. А миша — найсмачніший харч для kota.

Рудько вже не вернувся. Може не тому, що не знав дороги, бо кіт може пройти цілий континент і таки своє господарство знайде, а тому, що вподобав собі нових господарів та життя на селі. Кажуть, що тільки тоді кіт не вертається до давніх господарів, коли полюбив нових.

— Богу дякувати! — зідхнула я з полегшею. — Уже матимемо спокій. Тепер тільки прибрати гараж та гарно помити землю, так щоб „і дух його не пах”, як каже поет.

Малів батько взяв на себе цю велику й тяжку працю. Не знаю, як одягнувся Геракл, коли взявся до чищення Авгієвої стайні. Бо пан Дональд виглядав так, якби вибрався на війну, де вживають отруйних газів. Непроникливий комбінезон, високі гумові чоботи, довгі гумові рукавиці. Шкода тільки, що не

мав протигазової маски. За зброю правив йому струмись води та ціла батарея мітел і щіток. До полудня перед гаражем бовваніла ціла гора відпадків і дрантя. Чого не вдалось викинути, те засунено в кут і закладено грубим склом із розбитого вікна крамниці.

Я раділа. Гараж був чистий і пах лізодем чи якимсь іншим хемічним продуктом.

— Не бійтесь, тепер уже жадна напасть не житиме в гаражі! — запевнював пан Дональд. — Окрім лізодею, я полив долівку міцною рідиною проти комах. Її боїться навіть найбільше кусливий комар. Що ж тоді кіт! . .

І справді. Настав спокій, і Карусь наче б повеселішав. Щоправда, я повезла його до таких панів, що минуть авта. Вони спершу змили його милом, опісля завезли під широкий душ, що шумить, наче рясний дощ. Кругла щітка повертається й мие авто. А потім два робітники кинулись на мокрого, але чистого вже Каруся і стали його витирати насухо м'якими ганчірками. Сяючий і задоволений, він побіг додому і в'їхав тріумфально в гараж.

— Ну, аж тепер заживемо гарно й щасливо! — сказала я до Каруся, зачиняючи його двері.

Не знаю, що думав він, бо нічого не відповів. Може, навіть, був розважніший за мене і вирішив відкласти радість та подождати, що трапиться далі. Днів я не лічила. Бо хто лічить дні, поки йому трапиться погана пригода? Може радше після того

призадумається і каже: „Чекай, чекай! То було того дня... коли я...”

Одного дня, коли я зайшла в гараж, побачила Смугасту. Вона сиділа собі преспокійно, склала передні лапки калачиками й молилася. Знаєте, як моляться коти? Так підспівують собі тихесенько під своїм малим носиком.

— А ти ж що тут робиш?! — вигукнула я, сплеснувши руками. — Кара Божа з котами!

Смугаста спинила на мені уважний погляд своїх зеленуватих очей і відповіла:

— Мр-р-р.

— Та ти не муркай, прибудло! Ледве я пзбулася одного, а он же й друге нещастя!

Я затупотіла ногами її замахала руками, щоб прогнати Смугасту. Але вона не втікала. Лягла на спину, вигнулась дугою, передні лапки склала, задні випростувала й стала качатися на спині. Її підборіддя сяяло чистою білою шерстю, живіт — мов сніжний пух. На нього по боках вибігали тигруваті смуги. Качаючись, дивилась на мене очима, повними радості й приязни.

— Мр-р-рр! — говорила качаючись.

— Ох, доленько моя! Що ж я тепер зроблю? Ой, Карусю, що ж ми тепер зробимо?

Очевидно, Карусь не відзивався. Поперше, він зроду мовчазний, а подруге, він напевно десь чув поговірку: якось то буде... А пан Дональд злостився і лаявся і вирішив, що вб'є. Таки ось так, пал-

кою по голові або цеглиною, що он лежить у гаражі! Що це, мовляв, готель для котів? Тільки один виселився чи ми прогнали його, а вже друга поселилася! Цього не можна вже терпіти!

Так, отже, люта смерть чекала Смугасту. І напевно була б її постигла, якби... Я поклала собі спасти Смугасту. Як-не-як, живе створіння. І я так люблю киці! А ще такі милі, ласкаві, як Смугаста. Напевно буде легко її впіймати. А там уже доведеться везти її знову світ-за-очі.

Захопивши мішок, я йшла до гаражу. Ішла і сміялась сама з себе: очевидно, доводиться бути живолупом та ловити котів. Може хтось зробить собі кожух чи хоч комір з них? Напевно м'якенький і теплий.

Тихо я підкрадалася до місця, де вона звичайно сиділа. Мішок наготові. От так: за шкуру й шубовсть у мішок. Затягну торочок...

Треба сказати, що з приємністю я думала про свій плян: за карк — шубовсть... затягнула... прощавай, гостинний гараже!

Вона була дома. Але вже не як приبلуда, а як почесна гостя. А, може, й власниця кутка в моєму гаражі...

Лежала на своєму широкому смугастому боці й подрімувала. За моїм наближенням розкрила очі й поглянула на мене ласкаво-ніжно.

— М-р-р! — сказала, тільки ж це не був оклик.

То було ствердження й запрошення, мовляв: поглянь на нас! Чи до вподоби тобі мої малі?

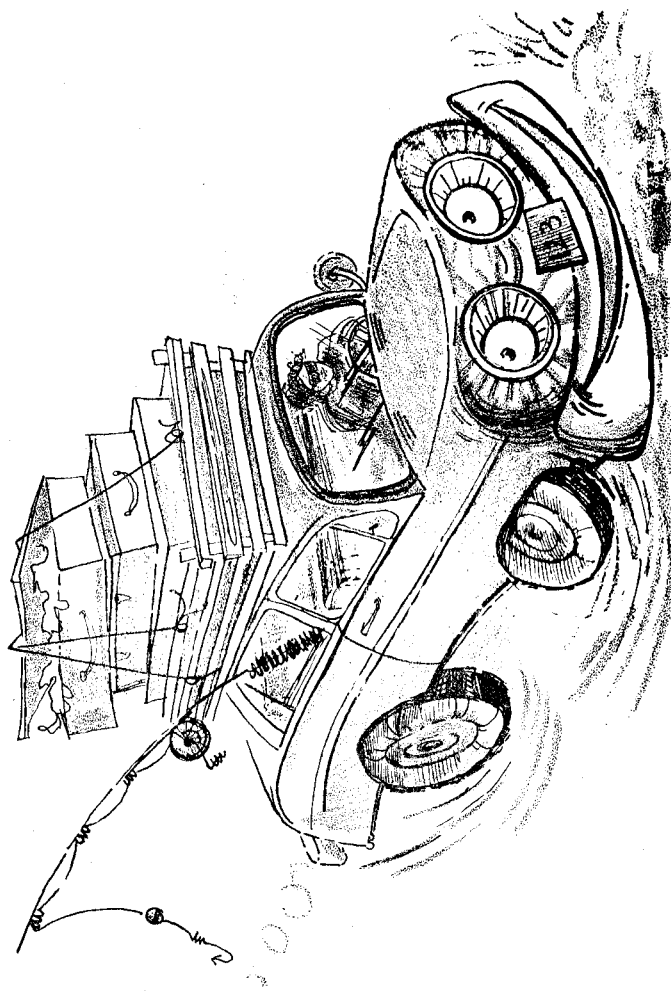
Та ж певно, ще й як! Я стала навколішки біля гнізда, таки так, на землю та ще й зрошену всілякими смердилами. В ньому лежала Смугаста, а її м'який білий кожушок захищав і грів п'ятеро малих сліпеньких котенят. Вони перебирали зручно маціцькими рожевими лапочками і з насолодою смоктали мамине молоко.

Двоє смугастих, як мама, і двоє латастих. Ще й одно чорненьке. Їхні рожеві милі ротики міцно присмоктались до маминих пипок. Зверху прикрила вона їх лапкою. За моїм наближенням вона тільки тісніше притулила їх до себе та згорнула під свій бік. Дивилась на мене сторожко. Відкривала й закривала рота, але з нього не виходив ні один звук. Зате на лапах висунулись гострі закривлені кігті. Так, на всякий випадок...

— Не бійсь, маленька матусю! Лежи собі спокійно й годуй свою малечу. Тебе я й не доторкнуся!

Не знаю, може Смугаста зрозуміла, а, може, впізнала по моїм м'яким голосі, що нічого боятися. Втягнула кігті між рожеві подушечки. Напруга поменшала. Смугаста приплющила очі й далі годувала своїх котенят, приспівуючи їм м'яку колискову.

Через хвилину появились біля неї мисочки. Три. Одна з молоком, друга з котячим харчем і третя з

Я накопичила на Каруса клунків та й покотила до автостради.

водою. Смугаста потребувала її й пила жадібно. Від вилизування котенят у неї засихало в роті.

Так сім'я Смугастої стала жити й володіти в гаражі. Цікаво тільки, хто залишиться там жити — мама чи одне з діток? Бо коти — самотники і нерado живуть громадно.

Щождо мене, то я була позбавлена всякого права. Можу собі залишити завдання наповнювати мисочки. Їх ласкаво приймуть. Але не вільно мені навіть брати котенята в руки. А вже й мови не може бути про те, щоб я вимагала від кицьки залишити гараж!

Єдине, що мені залишилось — покинути це житло й переїхати туди, на Північ. Тож вивела я Каруся на подвір'я, накопичила на нього клунків і, завівши мотор, повернула за ріг та покотила до автостради... Ще добре, що в мене такий вірний приятель, Карусь, і що ми їдемо разом.

НА ДИКИХ ПОЛЯХ

З ДОРОГИ

Уже білі букви на зеленій таблиці відгородили восьмою милею місто від доріг у далечинь. І розбіглася широка смуга біло накреслених стрічок в один і другий бік: ті, що хочуть вернутися до міста й забули, що десь є поля, ліси та нудьга осель, і ті, що кидають гамір міста, його товквітню, напругу буднів і вагу необхідностей та розбурханість поспіху. Вибігають рівними стрічками у далину піл, промережаних лісами, просвітлених плесами озер, перетиканих будинками фарм, осель, містечок. Одними і другими людські будні біжать назустріч неминучому.

Одних із другими стараються получить ситозелені травники, переткані вічнозеленими кущами й деревами. Чи, може, якраз відділюють одних від других. Навесні вони зацвітуть біло-рожевим квітом диких дрібноквітних яблунь. Але й тепер, восени, цвітуть вони вмираючим листям, полум'яніють його пишнотою й багровіють останнім відсвітом життя. Тільки пишні широкогруді смереки обвинулися хустами своєї хвої і гордовито ставлять чоло осінньому вмиранню. І малі розпластані ялівці і

темнохвойні тиси, що їх замає червоне намисто ягід, ясніші піраміди туй. Вони раді б наслідувати шляхетні кипариси чи стрункі могутні кедри, що живуть у каньйонах Заходу, але залишаються тільки туями.

Осінь на широких дорогах, що розбіглися в один і другий бік. Вітер розмітає листя, здирає шати з парків і садків та показує оголені людські оселі. Великі гарні доми, пишні вілли, штудерні палацки обабіч горішнього Вудварду. Влітку вони ховаються від ока настирливого мандрівника, але тепер вітер позбавив їх живого заборолу та заставив зійти з панських висот і наблизитись до дороги, що біжить у далечінь. Гордовиті Фирндейл, Роял Овк, Бірмінгем, що називають себе „ситі”, хоч головне місто — це велике село Дітройт. Добре, великі міста обабіч дороги, добре! Але, чи мешканці ваших домів і дімків знайшли задоволення? Чи сьогодні вночі або завтра вранці вони не гнатись-муть дорогами в постійному незрозумілому поспіху? Може на те, щоб собою нагодувати горнила фабрик і банки своїми грішми. Бо такий їхній стиль, таке тут життя.

І ми на дорозі, я і Карусь. І розмовляємо, чи радше я розказую йому.

— Бачиш, Карусю, коли ми туди їхали перший раз, було літо. Його жара лежала на дорогах, і здавалося, що в твоєму серці-моторі закипить бензина — харч твій і вода — твій напіток. Але, мабуть,

хтось мудрий дав тобі життя, бо нічого не сталося. Ти гнав, як скажений, і наш бідний філодендрон заплатив за те життям. Потім ще добив його городник. А такий був розкішний, такий буйний, повнолистий! Та не видержало листя вітру, що його розбурхала твоя швидкість.

Карусь котиться гладко й рівно і дуже злегка помуркує собі. Він задоволений. Любить широкі гладкі дороги. Не любить, коли в нього трублять над головою, минаючи, або ще гірше — коли поліція чогось незрозумілого хоче від вас. І ще не любить, коли вночі вражають його світла ліхтарів з протилежної сторони. Там, на вузькій дорозі, що пробігає горбовину, обрамовану полем, лісом і пусткою самоти.

— Бачиш? Високий клубок сірого диму. Можна б думати, що це пожега. А це листя палять тутешні люди. Осіннє листя. Там далеко, де навіть згадка про тебе не долітає, там є мій край. Там листя не палять, о ні! Згрібають його дбайливо, носять мішками з лісу або й возять возами. Не такими, як ти — такими дерев'яними, що скриплять і клекочуть по камінних вибоїстих дорогах. Такий пан, як ти, ними не їхав би.

— Що з ним роблять, хочеш знати? Дві речі в основному: загату коло хати. То така огорожа з кілків, поза яку накидають листя, щоб зберегти тепло в хаті. Вони не мають такого мотора, як ти, що черкни — і вже гріє. Ні, вони дуже часто не

мають навіть сірника запалити малу нафтову лампочку, що ледве блимає в хаті. І другу — стілку під худобу. І потім із того буде гній, що його вивезуть у поле, щоб родило. Але, що стелять американці під худобу, чи ти знаєш? Чи вони стелять взагалі, чи тільки світять електрику і вмикають радіо?

Користаючи з моєї задуми, Карусь вертить по-сом і закидає на другу лінію.

— Не знаєш? А повинен, ти американець. А на другу лінію не пхайся, сам мусиш мати трохи розуму, сам ставати перед червоним світлом, пильно розглядатися, щоб на кого чи на що не наїхати, і таки їхати просто. А тебе тільки пусти — і вже робиш вихиляси. Кажеш, що то не твоя вина, що дороги не біжать рівно. Хай би я спробувала пустити тебе самопас на найрівнішій дорозі, побачили б ми, чи не влетів би ти в рів або на яку хату. Ні, ні! Уже волю правити тобою. Злегка, злегенька повертаючи кермою. Лиш стільки, щоб удержати тебе на дорозі. Але ти теж уважай, приятелю мій! Не маємо ж нікого, ні я, ні ти, і ми тільки обидвоя, загублені серед простору доріг, що біжать у неминуче. Не раз думаю з страхом: що я почала б, якби ти так нагло захворів або взагалі вирішив покинути мене. І ніч западала б на пустих дорогах між лісами й полями. Як страшно, як страшно!

Натискаю на акселератор, дивлюсь на милів-

ник. Сірий, глухий, безнадійний вечір підкрадається до нас.

І я далі розкажую:

І ще одне діялося восени: викопували картоплю. Гарна і приємна робота, а ще як земля пухка! Під кожним кущиком несподіванка, радісна знахідка. Там великі картоплини, тут багато їх і дорідні. О, люблю копати картоплю! Але є ще одна приємність: натину громадять у купки, а потім запалюють. Сизий, густий, запашний дим стелиться по стернищах і так пахне осінню, навіває легкий, легкий сум. Під сірим небом летять журавлі або гуси. І Марися перестає копати картоплю, підпирається сапою та, дивлячись птахам навздогін, зідхає:

— Богойку, Богойку, вже відлітають гуси, вчасна зима буде! Ой, випадуть сніги та як не сціплять морози!

Так часто разом із ними в бойківську хату заглядають злидні й голод. Далі копає картоплю Марися, але Яцько разом із Дмитром, хлопці, що пастишать, підсичують сизий дим і згодом у жаринки й попіл кладуть картоплю. Як смакує така картопля, спечена в попелі! Як пахне!

— Але що роблять тут із натиною, чи ти знаєш? Мабуть, її залишають на полі, а навесні чи коли там переорюють. А в нас не всю натиною палють: її носять веретами до стаєнь і там худоба перегризає, а решту стелять.

— Щоправда, я ніде тут не бачила картопляща. Картоплю десь вирощують і в цьому степі, але я ніколи не бачила її на полі. По дорозі зустрічаємо різні написи: „Голляндські квітові цибульки”, „Молоді курчатка”, „Свіжі господарські яйця”, і тільки раз за цілу дорогу напис: „Картопля”. Навпевне спроваджена звідкись, як от із Айдаго. Ще вдома казали, що в Америці помаранчі дешевші від картоплі. Парадокс: ця країна є батьківщиною картоплі.

Карусь народився у країні парадоксів і не бере їх надто поважно. Навпаки, котиться гладко по широкій дорозі, дуже задоволений.

— Потім — зима. Ти її дуже добре знаєш і, наскільки я помітила, не любиш її, може, навіть, ненавидиш. Добре собі нагадуєш нашу їзду минулої зими, коли нагло дороги покрилися льодом і на нього впав свіжий сніг. Ти ковзався, крутився, туркотів, і ми обидвоє вмирили зі страху: я натискала на гальми, але ти не міг задержатися і ковзався далі, а перед нами були інші вози або рів. Ні, то було страшно!

— Але там, у моїй країні, кожен любить зиму. І знаєш, чого вживають до руху? Гелікоптерів!

Карусь заскреготів і застрибав із великого здивування.

— Ні, ні, підожди! То не такі гелікоптери, що літають. Пам'ятаєш, ти їх не раз бачив. Чи ти приглянувся, що в них для осідання є двоє лещат, такі

легко вигнуті дошки? Отож, узимку в нас уживають таких дощок. Ті, що стоять на них, наче птахи злітають із гір та легко і м'яко ковзаються по снігу. О, яка то радість, яка насолода! Сніг пухкий, м'який, іскристий. Брилянтами сяє. А над ним синява й сонце. Не чуєш дороги, не відчуваєш нічого понад насолоду льоту.

— А по дорогах їдуть такі гелікоптери-сани, їх тягне кінь чи коні. На них спочиває коліска, вимощена сіном. Ти зариешся в сіно, обтулишся кожухом, обвинешся коцом, руки в хутрянні рукави чи кишені. Сани біжать легко, дзвінок дзвонить у коня на шиї, видзвонює зимовий ритм. І білий світ довкола, як казка. Правда, часом такий гелікоптер ковзається, а то й перевернеться. Але небезпеки майже ніякої. Висиплешся у рів, у сніг, як у мамину перину. Тільки сміх і жарти.

— Калать, калать, калать — так дзвінок, коли сани в'їздять на подвір'я. Світельце блимає в хаті, хтось підходить до віконця, протирає його долоною, прислонює нею очі й дивиться в ніч: гості заїхали на подвір'я. І зорі висипались на небо, наче іскристий мак.

— І діти мають такі саночки без мотора-коня, пару дощочок, збитих, наче скринька. А як то летить згори, неначе м'яч! І яка радість гнатися вниз по добре в'їждженому узбіччю! Земля крутиться, земля втікає, світ повен радості, і личка дитячі цвітуть трояндами, хоч на ногах часто татові чи

мамині старі „шкраби”. Але їздити хочеться, навіть, як немає саночок, на якійсь дошці, а то й на самих штанах.

— О, зима чудова, Карусю! А ще коли тебе чекає в хаті тепло і мама насипле тобі миску картоплі, що парує запашно-смаковито. Ах, правда, ти таких радощів не знаєш, вони не в твоєму стилі. Але, що вони пахнуть краще, як бензина чи олива, то напевне.

Тепер я сміюся, але Карусь, мабуть, ображається, бо такі хоче звернути в рів. Та це йому не вдається, і я примушую його так держатися дороги. І далі сную свої спогади-думки. Карусь перестає ображатись і котиться рівно й тихо по гладкій дорозі.

— Знаєш, раз була зима, і я була в горах. У нас, на Бойківщині — то такий стейт, розумієш.

Карусь підстрибує на ямках, очевидно, розуміє мене.

— Добре. Так, отже, я була в батька на святах. Там така самітна хата під лісом. Була. Не знаю, чи ще є дімок мого батька. Бо він сам уже роки у землі. І були свята, і шумів ліс на Кичері, і батько радів, що ми, діти, приїхали. Але в саме Навечер'я приїхав селянин, щоб їхати до тяжко хворої жінки. Десь далеко за горами.

— Можеш собі уявити, як мені хотілось їхати. Інколи й тут, коли ти хочеш їхати, скажімо, до Дітройту, я довго збираюся вдома та міркую: їхати

чи ні. Потім вирішую їхати й починаю квапитися. Половину речей забуду, хвилююся й маю якесь погане передчуття. Вкінці таки себе переборюю і, сівши за твою керму, таки заводжу мотор. Коли виїздимо за браму, я кажу:

— Ну, Карусю, їдемо! Тепер ми вже в дорозі, перед нами мандрівка. Я і ти, ми забуваемо вагання й деяку тривогу, вибігаємо на горбовинні дороги й котимось у далечінь. Тоді я успокоююсь і сную свої думки й розмову з тобою.

— Отже, я поїхала. Знаєш, чим і як: дерев'яним возом, що його тягнула одна худошава конячка. Ти не бачив на своєму віці коней і певне дивуєшся, що це таке. То, Карусю, живий мотор, що їсть, замість бензини, траву й зерно і п'є воду, як зрештою й ти. Його заводять не ключем, тільки цмокненням і покликом: вїо! З цього погляду то найбільш досконалий мотор, рід трансістора. Тільки, замість кристалів, має він серце й легені — теж два мотори. Така трициліндрівка, теж на чотирьох колесах, що їх називають ногами.

Отже, наша дорога спершу бігла селом і, хоч була вибоїста й камениста, але була. Однак швидко збочила в якесь міжгір'я і знаєш, як виглядала? То був потік. Колеса в'їздили на каміння, сковзували з них у воду, віз хитався й колисався, і я держалася міцно драбини, бо боялася, що полечу між каміння у воду. Але водій сидів спокійно за своїм мотором і тільки час від часу поцмокував або по-

гейкував. Замість індикатора, вживають теж вигук у роді: гайта або вісьта! Так ми тряслися й хиталися з каменя на камінь. Вкінці не стало й того потоку, і ми виїхали на покриту снігом полонину. Там, під смереками, стояла самітна хатка. Ледве було її видно з-поза хвої. Як гриб у моху. Така мала, пошита соломою. За хатою стіжок сіна з гострим вершком. Наш мотор спинився, чоловік закинув йому на шию торбу з сіном, і він став їсти. Зовсім навпаки, як ти. Ти їси, коли їдеш, а він — коли відпочиває.

— В хаті були діти. Вони рачкували по долівці й лазили по лавах та постелі, де й лежала мати, що недавно породила ще одну дитину. Була бліда, як полотно, і спливала кров'ю.

— Ти на цьому не розумієшся, тож не розказуватиму тобі, що я робила і як виконала складну операцію в несамовитих умовах. Але життя врятовано, життя матері. Грошей мені не дали. Не думай, що то так, як тут, в Америці, що докторові не шкодують заплатити. Там би теж не шкодували, але не мали нічого, і про це я знала, коли рушала в дорогу. Жінка тільки вмовила мене взяти вузлик з вісьмома яйцями, щоб не їхала я стільки світу „в порожні”.

— І знову стрибали ми й ковзались по камінні й ріні, але тепер уже легше було, бо вниз. І коняка попоїла та напилася води з потоку. На ніч ми були знов дома, і мій батько заспокоївся, а то хо-

див від вікна до вікна, покручував вуса — знову щось, чого ти ніколи не бачив — і хвилювався, чи не сталося мені щось у дорозі. Ні, таких випадків, як із вашим братом, на тих дорогах-бездоріжжях не бувало, але віз міг перевернутися чи могла зломатися якась частина, як от вісь чи що, і ми мусли б були ночувати в дорозі чи там, на полонині.

— Так, отже, тобі й не снилось би їхати такими дорогами. Ти любиш гладкі поверхні, і швидкість, і газард. Я не хочу тобі докоряти, бо ти розмірно добрий хлопець. Але ваш брат щороку пожирає тисячі людських житть і нічого не помагають якісь винаходи чи поліпшення. Кажеш: не ваша вина? Я знаю: люди дали вам життя, і на них спадає вина. Алеж, людина теж тільки до деякої міри здатна опанувати швидкість і давати собі раду з несподіваними труднощами й подіями на дорогах. А там ще погода, ковзкість, погана видимість чи освітлення дороги, врешті людські нерви, здоров'я, втома — коротко, ряд чинників, що кінець-кінцем можуть коштувати життя вам і їм.

Карусь котиться жваво й помуркує примирливо. Він аж ніяк на такого небезпечного не виглядає, а вже щодо мене, не має ніяких замірів. Він мій приятель.

— Але перестаньмо говорити про прикрі справи! Цур їм, не проти ночі згадуючи!

— Отже, такими дорогами не раз доводилось нам їздити. Інколи куди легше було йти пішки. І,

знаєш, несамовито скільки ми ходили! З віддалі часу й простору вірити не хочеться. Я вже не кажу про кількадевні мандрівки горами. То в нас у звичаю. Але от таке: влітку, живучи там, у дімку в горах, я мусіла йти по пошту до сусіднього села. П'ять кілометрів — це понад три милі, в один і другий бік. Але в кишені був лист, лист від коханого. Йти по нього було щастям. Не чулося ніг, ні втоми, було легко й тепло на душі. А знову моя подруга, що вчителювала на Лемківщині, ходила до своєї школи вісім кілометрів в один бік. Отже, шістнадцять кілометрів щодня — між полями, що на них цвіло запашне зілля, між лісами, що шуміли могутньою хвоєю, і поміж сільськими хатами. Ще, вертаючись додому, Юля збирала гриби в природолюбному лісі. А її брат проходив дорогу до Коросна — то повітове місто — сімдесят п'ять кілометрів за один день, починаючи мандрівку десь о четвертій ранку. Усе це пішки, як то кажуть: „з ногами”.

Карусь дивується й тому закидає злегка задом. Що то для нього якихось там сімдесят кілометрів чи миль! Годинка або й менше. А бідні людська лізуть поволі й ледве дихають!

Ми їдемо далі. Дорога стелиться нам.

— Тут нам вільно п'ятдесят. Більше не берім, видно, що хтось мудрий знає, скільки можна. Там перед нами шістдесят, то розпустимо колеса й побіжимо. Бо потім маємо сорок п'ять, потім якесь

село поклало собі значок: двадцять п'ять — то попросту черепашиним ходом. А потім маємо нову гладеньку дорогу — три милі. Ах, як ми любимо її! Ти котишся, як гумовий м'ячик, і не чути тебе. Але останній кусень дороги — то ця вузька на обидва боки, де світла разять мене в очі і тебе в твої ліхтарі. Але то тільки двадцять хвилин. Обидвое тішимося, коли появиться перше світло. Ми візьмемо наліво і за п'ять хвилин в'їдемо в браму. Паркуючи тебе, я скажу:

— Дякую тобі, Карусю, ти їхав гарно і привіз мене в порядку до хати. Але часом я забуваю напростувати твої колеса і тоді дивлюсь — ти втікаєш назад. Тоді я лаю тебе злегка:

— Не втікай, Карусю, нічого не допоможе! Раз ми прийшли сюди, то вже мусимо залишитись. Я знаю: ти привик до гаражу. Який був, то був. А тепер мусиш стояти на дощі й снігу. Я знаю, я все знаю. Але тут наше місце. Той клаптик, що на ньому ти стоїш, і той, де моя кімнатка і де я живу. І немає іншого місця на світі, куди ми належали б, а й немає нікого, хто зустрів би нас на пустих дорогах в неминуче і на пустих ночівлях під смерекою, що сумує самотою серед травника перед шпиталем.

— І ти, охолонувши з бігу по далеких дорогах, станеш непорушно, погаснуть твої ліхтарі, стукнуть двері і — дорозі нашій кінець. Спи спокійно, Карусю, мій друже! Хай відпочивають колеса твої трудні і спить мотор, мріючи про нові дороги.

— Бо твоє призначення — не сон, а біг далекими дорогами у відоме й невідоме. Дорогами Нової Землі, матері твоєї.

НА ДИКИХ ПОЛЯХ

Карусь в'їхав у широку браму та опинився на гарній асфальтовій доріжці.

— Тепер ми вже вдома, — говорила я до нього. — Тільки поверни направо на цю площу перед лікарнею — он, по той бік ставка. Там ти матимеш постій. Позаду два будинки: в одному я житиму, а в другому працюватиму. Так обидвоє притулимось тут, у цьому новому місці. Дуже зручно, що напроти брами є „Техасо”. Там братимеш газ, так що все разом і недалеко. Одна біда: ти не матимеш гаражу. Як літо, так зима стоятимеш надворі. Дуже мене це турбує. Алеж, глянь на вулиці! Там стоїть стільки возів, що майже не вміщуються. Що зробити? Одно добро, що не обтовкатимеш собі боків, заїжджаючи до гаражу.

Карусь згідливий. Він навіть не воркотів. ані не скреготів: повернув зручно вбік і зупинився на постій під розлогим кленом. Високі дерева росли на схилі понад ставком. Вони затінювали теж перші ряди авт на площі для паркування.

— Принаймні матимеш тїнь і продув, чого не було в гаражі. Зима швидко минеться, а навесні

співатимуть тобі птахи й шумітиме струмок, що протікає через ставок. Так гарно влітку, коли на ставку зацвітуть великі білі троянди латаття!

Повернений очима до ставка, Карусь став розглядати нову околицю. Його світла купались у воді і, здавалось, що має їх не двоє, а четверо.

Я поселилась у будинку ліворуч. Була то подовгаста модерна скриня, побудована на межі просторих піль, зарослих дикою травою. Ніхто ніколи їх не доглядав, трави не косили. В ній жили птахи, то був заповідник для них. Я назвала їх Дикими Полями. З-поза них сходило сонце — там, за рейками, що опоясували поля. Інколи пробігали ними поїзди, і тоді ставало відрадніше в тиші й пустці, що царювала на Диких Полях. Десь був світ, і від нього поїзд приносив привіт.

У сусідньому будинку я працювала. То була лікарня, і там лежали мої хворі. До них я ходила двічі на день і лікувала їх. Щождо Каруся, то він тут ні при чому. Обидва будинки стояли поруч, і нікуди було їхати. Тож Карусь байдикував собі. Інколи їхав зі мною до будинків, де жили ті люди, що часом хворіли. Тоді його життя ставало більш різноманітне. Та, взагалі, нічого цікавого йому тут не могло трапитись, бо, як і його пані, він жив на терені лікарні, куди не заходили чужі люди і не заїздили чужі вози. На автопостою стояли вози працівників, і згодом ми навчилися пізнавати деякі з них. Інколи приїздили сюди автами люди,

що відвідували хворих. А втім, для них був окремий автопостій, як то буває і при інших лікарнях. Над в'їздом на площу видніе звичайно напис: „Автопостій для відвідувачів”.

Отож, попливло спокійно Карусеве життя. Упродовж трьох літ ми не дістали ні одного карного наказу — тут кажуть „тикет”, — не мали ні з ким зудару. Інколи ми залишали місце своєї праці та їхали кудинебудь. Найчастіше до Дітройту. Інколи ми їхали на Діброву, то знову на летунський майдан чи до когось у гості. Поїздки не далекі, серед нецікавої природи, серед злегка хвилястих піль. Під час їзди звичайно я щось розказувала Карусеві.

Восени ми їздили збирати опеньки, і для цього діла Карусь був дуже потрібний. Щождо поїздок на летунський майдан, то одна з них була прикра, і її ми й досі пам'ятаємо. Була ніч, і на замерзлі дороги падав свіжий сніг. Колеса ковзались, ми їхали по волі, і я з великим зусиллям держала керму. Проте двічі ми сковзнули з дороги: раз на протибіжну лінію, другий — у рів. На щастя, на дорозі не було нікого, і ми швидко в'їхали знову на свою лінію. Рів був невеликий, такий, що відділює лінії і, на щастя, земля в ньому була замерзла. Тож ми позадикували і якимось вигреблися з біди.

Такі були наші невеликі пригоди під час перебування серед Диких Піль. В той час ми мали змогу приглядатись до тварин. З моїх вікон було видно

простір Диких Піль. Навесні виводилось на них безліч птаства. Найкраще було спостерігати сім'ю фазанів. Їхнє металічне трублення роздавалось у травах. Перед самими моїми вікнами маршувала ціла сім'я: мати-фазаниха, за нею „гусаком” фазанята, а позаду батько-фазан. Інколи вони виходили на дорогу. Авт не боялись — зовсім навпаки, як людей. Я сказала б, що змалку вони привикли до авт і пізнали, що вони нешкідливі. Та до нас, людей, вони чомусь не привикли, хоча пан Лач сипав їм зерно. Туди вони й поспішали вранці та надвечір. Тоді проходили повз Каруся, і він міг спокійно розглядати пишне кольорове пір'я фазанів, їхні гарні довгі хвосты та швидкі ноги.

Думаю, що ще цікавіше було Карусеві розглядати звірів, що або жили над ставком, або заходили туди пити воду. В самій же воді жили табунці золотих рибок, і було весело спостерігати їхнє плавання. Інколи я кидала їм хліба, і вони виловлювали його з води та ласо ковтали.

У маленьких заточках гралися водяні комахи. Вони наче зернята соняшника: зверху чорні, під сподом біляві. Крутяться колесом, танцюють мережкою, деякі відлучаються від гурту, біжать просто і зараз же вдаряються головами об інших. Танець спиняється, зернята соняшника збиваються докупки і лежать непорушно. Нагло мережка розприскується, і зернята знову ведуть свій хорівід у малій заточці.

З води виринуло перше латаття. Безліч птахів

співає в травах і на деревах, і трублять фазани металічним звуком з своїх героїчних горлянок.

Над ставочком весна.

Водяний щур виринув з-під містка і, висунувши бронзову голову, заклопотано-стривожено розглянувся. Зараз же кинувся вплав, його ноги зручно розгрібали воду, за ним плили зморшки-хвильки, як за маленьким судном. У чому справа, звірочку? Чи ти зацікавлений у хлібі, що його я вчора кинула у воду, а дурненькі ліниві рибки не з'їли? Він он, при другому березі, куди ти намірився плисти. Чи, може, маєш якісь інші, власні справи, важніші для тебе?

Бронзовий звірок поринає, і вода вигладжується. Врешті він поблизу своєї нори в березі і туди непомітно залазить.

Недалеко від Каруся у траві зайченятко. Воно прилягло, бо чогось налякалося. Коли все стихло, зайченя піднялось на задні лапки й полохливо розглядало світ: свій і наш, малий світ. Все спокійно — і зайченя пострібало травою. Тільки біле підхвістя ясніє ще короткий час за кущами.

Великі крилаті плакучі верби опускають коси й купають їх у воді. На грубій гілці щось чорніє. Що це? Полоскун. Приліг до гілки, спустив передні лапи. На голові чорні окуляри. Полоскун поклав голову на лапи й спостерігає, що діється під деревами. Врешті, мабуть, набридло йому сидіти бездільно. Збігає з дерева й поспішає в лісок: там бочки із

сміттям, там відпадки харчів. Легка здобич, корисний наїдок.

Чорний довгий вуж напився води й ліг спочити на містку. Але він не спить. Його сяючі, наче скляні, очі постійно на сторожі. Хай помітить щось тривожне — круть-верть і зник між травами. Майже не похитнулись над ним. Шукай його тепер!

Це Америка, молодий край. Тут поруч великої інституції — дикі поля, і в них живуть тварини. Позаду ліс і чагарник. Непролазні, помотані, виткі кущі — ожинники, що родять безліч солодких ягід, дикий виноград, що сп'явся високо на дерева і своїм тягаром згинає їх, а, може, й убиває.

Коли розцвітає латаття, є літо. Біля будинків скриплять гойдалки, і в пластикових басейниках плюскаються діти. Їхній веселий гамір долітає до Каруся. Йому певно теж хотілось би купатись. Гаряче ж бо на нашому світі! Карусь ховається в тінь клена. Я запевняю його, що ще тільки день-два — і ми поїдемо кудись. Може над затоку, де стоїть кілька трейлерів. Там живе сім'я пані Райзер, там з одного боку канал, над ним кілька грядок, а далі теж дикі поля з птаством. З другого боку — комиші й затока, сірувато-пастелева затока й небо.

Восени на ставок падає жовте й мосяжне листя, а вітер колотить ним по воді. У ліску за школою висипались опеньки. Цілі великі сім'ї. Капельюхи в них ясні, плоскі, широкі. Десятки разом. Притулились до пеньків по зрізаних деревах. Їх прикрили

буйні трави. Вдень ми обидвоє з Карусем їдемо туди. Поруч школи будинок, там мої хворі. Але я краду півгодини часу і швидко пробігаю схил над багонцем, що слезить на дні. Намічую сім'ю опеньків, поклавши на пенька бляшанку, тріску чи кийок. Швидко їдемо назад. Надвечір, коли вже сіріє, ми вертаємось. Карусь залишається біля школи, а я мерщій за своїми опеньками! В руці ніж, у другій коробка. Швидко знаходжу намічені місця, відрізую у грибів стовбурці пониже капелюхів і кидаю їх у коробку. Вона швидко заповнюється, мені не треба шукати, тільки брати намічене. Несу до Каруся і кладу в багажник, звідкіля беру другу коробку.

Швидко, швидко! Уже зовсім темніє — це друга половина жовтня — і ми вертаємось з засвіченими лямпами. Обидвоє ми задоволені. Здається, що Карусь любить ці поїздки. Він пахне грибами, по-осінньому, рідно-знайомо.

... колись, там далеко, за Великою Водою, ми ходили на опеньки й несли їх у бляшаних відрах. Руки наші мліли й терпли, а ноги боліли від довгої мандрівки і петлястих доріг, якими ми ходили по лісі, шукаючи грибів. У руках китиці осінніх квітів, що розцвітали в лісі, на душі тиха радість і задоволення.

В хаті запах грибів. Їх чистили, варили, складали у слійки. Так робитимемо й тут. Два життя зустрі-

нутья над коробками грибів, дві країни розведуть поезію грибозбору.

Узимі, коли ставок замерз, Карусь сумує. На його вікнах наморозь з льодовими взорами, цілий він присипаний снігом. Наче полюкрована „баба”. Швидко бо Різдво, і пора на „баби”.

По ставку ковзаються діти, і їхні веселі вигуки полошать тищу зимової пустки. Смерека прибрана святково: разки кольорових жарівок обмотали її. Увечері вони світитисьмуть і нагадуватимуть усім хворим та самітним, що настало Різдво. Перед поблизький будинок виїхав Санта із своїми ренами. Он Рудольф, і в нього справді червоний ніс. З будинку лунає спів колядок. Пластинки сповіщають малий світик, що сталась Весела Новина.

Карусеві тоді теж цікаво. До лікарні приїздить багато гостей. Вони відвідують своїх хворих. Інколи залишають їм дарунки, то знову, якщо це можливе, беруть їх із собою додому на свята. Діти вовтузяться, залазячи до авт, і тішаться їздою. Але Карусь залишається і здрімується під сніговим рядном.

Так Карусь проводить час. Від зими й до зими. Так пливуть його роки: три їх. Здавалося б, що то тільки один.

КУПІЛЬ

Карусь любить купатися. Це зовсім певне. Ви тільки погляньте на нього, коли він виїздить з гаражу, де його мили. Він цілий сяє й блищить, вікна сміються, і в них розщеплюється соняшне світло. Кольори веселки граються по кутках скла, а найбільше біля дірки. Хтось вибив її у склі. Вона кругленька, наче горошина. Так наче б хтось вистрілив маленькою кулькою. А, може, то який камінчик у дорозі пробив вікно? Ні одного, ні другого я не знайшла в авті, тож кого обвинувачувати? Дірку ми маємо вже довший час, і вона нам не шкодить, хоч люди запевнювали, що взимі скло трісне від морозу. Але, нічого такого не сталося.

Отож, сяє Карусь усіма кольорами веселки — чистий, веселий і задоволений. Ще закінчують висушувати його такі чорні панове в рукавичках, з ганчірками в руках. Вони заходять навіть в середину, витрясають пил і витирають килимки на підлозі та куряву на шибках. Ще тільки заплатити, сісти за керму і гайда в дорогу.

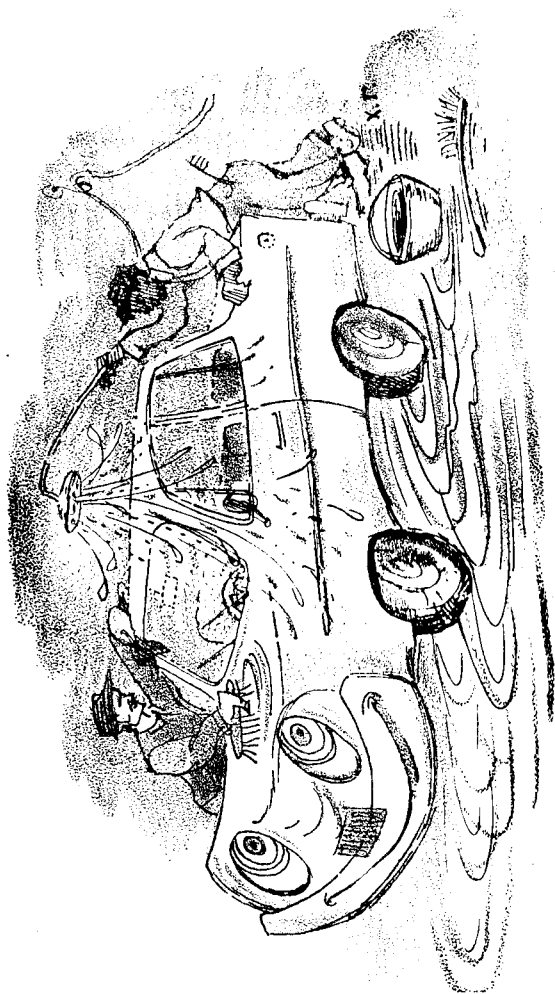
Тепер, після купелі, Карусь зовсім не схожий на того, яким був досі. Які заболочені були ті коле-

са! Що ж, ми приїхали з села, і частина нашої дороги була м'яка. Ще на подвір'ї два робітники помили колеса, пускаючи на них гарячу пару з тонких вигнутих рурок. Вона шипіла, розбризкувалась, і здавалося, що ця пара зараз же підхопить авто й піднесе його вгору і вгору, аж до хмар.

Потім авто в'їхало на сталеві рейки. Його намилити пінистим милом. Вікна геть замилили. Мені казали забиратися з воза. Тепер уже, стоячи збоку, я спостерігала найприємніше: Карусь їхав поволі по рейках, згори лився душ, круглі та вальцюваті щітки чистили його боки й дах. Разом з милом і водою спливав бруд, і вже тепер саяв лак та вилискувався хром. Ось тільки висушити й викінчити.

Сидячи за кермою, я зідхала з полегшею: а-а-а! Як приємно бути викупаним, чистим, веселим! Котитись по рівному асфальті та підспівувати собі під носом! Мені здавалося, що то мене так гарно помили-викупали.

Так бувало в місті. Тут, на Диких Полях, ми дістали няню. Дуже гарну й молоду дівчинку. Вона мила Каруся. Тепер уже ручно. Ставала на стілець і, набравши губкою мильної води з відра, мила нею дах та боки. Дуже дбайливо обмивала середину й витирала все насухо. Її великі веселі карі очі сміялися крізь скла вікон, а її тугі литки випинались під ногавичками синіх робочих штанів. Вона раділа, що заробить собі на цукерки або на кіно. Тут, в нашій закладі, це було дозволене тим, що не

Карусь любить купатися.

були тяжко хворі й могли працювати. Це навіть було корисне для них.

Отже, Карусь стояв у калабані мильної води, і під ним чорніло болото. Шерон показувала його замурзаними руками і сміялась грімко. Вона була маленьким дурником, і батьки віддали її сюди, щоб ми прибавили їй розуму. Ходила до школи — тої, за якою ми збирали опеньки. Та не багато її могли в школі навчити.

Її ще змалку більше кортіло до пустощів, ніж до чогось путнього. Подумайте тільки: вже трилітньою дівчинкою вона вбила каменем качку, що жила собі у сусідів та паслась на травнику. Навіть не знала, чому. Бігала з хлопцями, билася з дітьми. Завжди подряпана й поранена, не погоджувалася з іншими дітьми, не шанувала виховників.

Тут у всіх будинках, де її приміщувано, була самовільна, не слухала нікого і не визнавала ніякої дисципліни. Самовільно залишала заклад, у якому бешкетувала, розбиваючи обстанову, радіоапарат, розкидаючи свої речі. Батьки, що мають більше таких неспокійних дітей, привозили її завжди назад. Вони самі теж не дуже розумні, а що найгірше — п'ють-розпиваються. Так, це дівчатко зроду обтяжене пияцтвом батьків. Звідкіля ж їй взяти розуму та навчитись доброї поведінки?

Нарешті на Шерон знаходять раду: її переносять до будинку, де живуть самі старі недоумкуваті жінки. Там ні з ким уже пустувати, ні з ким бешке-

тувати. Шерон стає поважніша, їй дозволяють виходити, дають усякі доручення. Вона ходить з будинку до будинку, розносить папери, розпорядження управи, листи й посилки, що приходять до хворих.

На її порцеляново-рожевому личку пустотливий усміх, її зоряні очі сяють. Вона струнка, темноволоса, наша няня. „Чи добре помила авто?” — запитує мимоходом. Коли я хвалю її роботу, вона пригортається до мене, я гладжу її голівку й питаю:

— Чи ти чемна? Ні з ким не б'єшся? Як там у школі?

На все вона відповідає „О. К.” Пригорнувшись щільно, шепче мені до вуха: „Маю хлопця, я залюблена, і ми одружимося”.

Ах, то від неї ця шматяна рожечка, що її носить у дірці від гудзика ясноволосий Білі!

Тепер весна, і сонце всміхається до людських дітей, хоч вони й дурники. І їх принадує життя.

Думаю, що Карусь теж любить гарну дівчинку. Особливо, коли, перехиливши голівку, дбайливо намащує його воском і при цьому приспівує:

„Я люблю, я люблю, я люблю

Чудового хлопця!”

Бідна мала Шерон має всього шістнадцять літ, і Білі теж не більше. Чи розвинуться вони умово і чи зможуть вийти на світ та жити самостійним життям?

Шерон сідає поруч мене, я повертаю керму, і ми їдемо. Так трохи проїхатись по стежках парку, де є наш заклад, де живе Шерон і багато таких, як вона.

Потім Карусь дрімає над ставком, де над білими трояндами латаття граються прозоро-сині стрикози.

ЛЕКЦІЯ ІСТОРІЇ

Я завела мотор — швидко й легко, без ніяких труднощів. Переклала ручку на „R”, що означає „назад”, бо перед нами був цементовий поріг і нам треба назад, потім щойно можна повернути й виїхати з-поміж возів на автопостою. Тоді вже перед нами рівна дорога.

Раптом мотор погас... Карусь, уже „неживий”, покотився кілька кроків назад і зупинився. Ні кроку вперед, ні назад! Я пробувала завести його знову, чекала хвилину й стала надумуватись, потім полаяла Каруся. Бо хто винуватий, як не він?

Таж і моя рука, і моя нога ті самі, що вчора, бензини доволі в збірнику, а та псяюха рвонула й спинилася — і ні руш далі! Бо йому не хочеться їхати! І крапка, і кришка!

— Ти теж норовистий, чорт знає, чого тобі захочується! Якби я поводитися так, як ти, не було б кому працювати. Хто тоді заробив би на бензину й мазь для тебе? Хто оплатив би дозвіл і викупив для тебе нову табличку з числом? Хто платив би Шерон за те, що так тебе мие та воскує?

Карусь мовчить. Спроби зрушити його не вдаються.

— Бачиш? Ти впертий, як той осел! Що було б, якби я була така сама? Адже я встаю щоранку — все одно, чи почуваяся добре, чи ні. І, хоч надворі мороз, хоч і сніговія, одягаюсь і йду до праці. В той час ти дримаєш собі, й ніхто не наганяє тебе. Щойно тепер, по полудні, коли мені треба їхати до будинків, де мої хворі, щоб оглянути їх, і я прошу тебе поїхати зі мною, ти робиш церемонії, показуєш свої примхи, ми стоїмо на площі і тратимо дорогий час. Але тобі це байдуже! Ти не зацікавлений у часі, хіба що в кількості миль на годину, а коли ти не робиш миль, то тобі байдуже, чи то година, чи день.

Немає відповіді.

Виходжу з авта, підношу віко мотору й починаю майструвати. Пробую, чи рурки, що ведуть до карбюратора, не повідставали. Таке вже траплялося. Ні, вони держаться міцно. Навчена досвідом, заглядаю, чи доволі бензини й олії у збірниках. Все в порядку. Ага, знову клопіт з тим самим хлипаком. Смикаю за оцей валочок догори й униз — не йде. Правда, до цього треба двох: одного, що рухав би цим валочком, і другого, що злегка надавлював би на акселератор. Розглядаюсь — ніде ні живої душі. Нарешті в передвечірньому тумані майорить людська тінь.

Підійшов якийсь чоловік.

— Прошу вас, допоможіть мені застартувати віз. Чоловік поглянув на мене бездумними очима, минув мене й пішов далі з своїм кошиком.

Ах, це наш пацієнт! Він носить ліки з аптеки до лікарні. У нього лиш стільки розуму, скільки треба для виконання цього нескладного завдання.

Хтось спинив авто. Певно якийсь наш працівник. Я підійшла до нього і стала просити:

— Допоможіть мені застартувати віз, прошу вас!

— Я не механік! — відповів чужий чоловік. — Чому б вам не піти до будинку та не викликати телефоном газстанцію, щоб прислали механіка?

— Е, не потрібно мені його! Мені треба тільки малої допомоги: помахати... ну, і цим...

Чужий чоловік приглянувся до мене підозріло.

— Не знаю, чим вам там треба махати. Врешті — в мене немає часу!

Він залишив мене біля авта й пішов своєю дорогою. А леж, до лиха, як називається той прутик, що ним треба помахати? Коли це зробити, то хлипник відчиняється.

Я сперлася на Каруся й надаремно намагалася пригадати собі. Та воно зовсім вилетіло з пам'яті!..

Врешті надїхала моя подруга. Але і їй я не зміла сказати, чим то треба помахати. А втім, навіть, якби я назвала це, вона не могла б мені нічого допомогти, бо на авті нічогосінько не розумілася. Тож зробила мені єдину прислугу, на яку була здатна: попхнула мене, чи, власне, Каруся. Коли ми вже бу-

ли на дорозі, і Карусь чи то розігрівся, чи надумався, я нагадала собі, що це отой бісів „човк” та вирішила таки поїхати колись до поважної майстерні, щоб його підмінили — а, може, не його, а якусь іншу частину.

Ця пригода нагадала мені іншу, трохи подібну. Я стала розказувати Карусеві, забувши вже свою злість на нього і на свою пам'ять.

— Їхала я раз на гарну прогулянку на Захід таким поїздом, що має прегарну назву „Зефір”, скляний дах і вигідні сидження, що розкладаються на ніч. Проїхавши пустиню, не таку піскову, як Сагара, але цілу з червонявого піску й скель, ми опинились у сточищі річки Колорадо. У тих місцях вона ще молода, але жолобить глибокі й дуже кольоритні каньйони. Вони захоплюють своєю різноманітністю і грізними гострими скелями, що підіймаються з дна і стін каньйону. В одному місці наш поїзд зупинився. Ми ждали на поїзд, що їхав з протилежного боку. На бічних рейках стояв вантажний поїзд. Ти знаєш їх досконало. Скільки разів нам доводилось вичікувати на схрещенні дороги з рейками!

Поїзд повзав, наче повільний великий червяк. Електричний льокомотив, схожий на страшного звіра з жовтими грізними смугами та страшним оком циклопа, тягнув безконечну валку вагонів. Я дивилась на них, читала написи й поволі забувала нетерплячку. Перед моєю уявою просувався цілий цей континент. Канадські лінії CPR і CNR розказували про

велетенські простори Канади. Там українська людина стала сіяти жито-пшеницю, а інші шукали пригод — добували золото й полювали на полярних тварин. Згодом Чезапик та Огайо перенесли мене над велику затоку Атлантики Чезапик і водночас стали розказувати історію індіанських воєн. А Санта Фе і „чіф” перекинули мене у Великий Каньйон і до соняшної Каліфорнії, на побережжя Пацифіку. Пірнувши в спогади й картини уяви, я й забула про наш поспіх і нетерплячку чекання. І, бувало, слимак-поїзд проїхав уже, а ми ще хвилину стояли, пірнувши в спогади далеких доріг, у минуле часів піонерів, індіанських мандрівок і змагань. Аж хтось трубив на нас, тоді ми наче прочунювались та їхали далі. Люблю, о, люблю американські поїзди.

Отож, наш поїзд стояв і терпеливо чекав.

По рейках повз поволі вантажний поїзд. І знову написи, що розказують про далекі мандрівки. Один з них, Ріо Гранде, нагадав мені щось забуте. Давно, давно — за дитячих, шкільних літ. На стіні велика мапа Америки, неоглядні простори, розповіді, пригодницькі повісті й романи. Новий Світ. Такий принадний! Так кортіло поїхати туди. І не снилося, що ця мрія здійсниться колись.

Але Ріо Гранде — що це й де воно? Велика ріка — назву легко зрозуміти. Алеж де вона, і яка історія пов'язана з нею? Таж колись у школі щось розказували про неї!

Ріо Гранде... Ріо Гранде... Я не могла думати

про щось інше. Ця назва просто опанувала мене. Я вирішила довідатись про це трохи більше від інших подорожніх. Вони ж американці, деякі молоді, недавно закінчили школи. Врешті, і без цього певно пам'ятають історію своєї країни.

— Вибачте, пані, що турбую вас: ви напевно знаєте, що таке Ріо Гранде, — запитала я найближчу сусідку.

Сивоока пані приязно посміхнулась, але не могла нагадати собі, що це й де. Те саме було з милою молододу панночкою.

„Ов, справа не проста, — подумала я. — Треба почати з іншої бочки!”

— Яка ваша професія, пане? — запитала я чоловіка в середньому віці. — Вибачте, що питаю, але мені треба деяких інформацій з історії чи географії.

— Алеж прошу дуже! Про що йдеться?

— Що таке Ріо Гранде і де воно?

— Це залізнична лінія. Ви бачили її вагони, вони всі мають такий напис.

— Ну, добре, алеж і напис щось значить. Звідкілясь же взяли його!

Пан усміхнувся приязно й порадив запитати залізничника: вони знають трохи більше про поїзди. Географія? Історія? На жаль, він учитель англійської мови.

Чергова особа, яку я запитала про професію та про оце навіжене Ріо Гранде, була бібліотекаркою

у відділі чужоземних видань. Може хтось, що мав чи має діло з дитячою літературою...

Один милий молодий пан без надуми відповів:

— Ріо Гранде — це пісня. Дуже гарна пісня перших поселенців.

І заспівав тихенько прегарну першу строфу, що кінчалася рефреном:

О, Ріо!

Ріо Гранд!

— Я знаю цю пісню, я люблю її. Це про тих, що мандрували, шукали золота і гинули над ріками Каліфорнії.

— Так Ріо Гранд — ріка в Каліфорнії? — я запитала.

— Ріка? Ні, не уявляю собі! — заперечив пан. — То якась любовна пісня, і Ріо Гранд — певно ім'я індіанки, як от Шенандо.

І пан заспівав:

О, Шенандо, я люблю слухати твого голосу,

О, Шенандо, люблю тебе!

Пісня чудова, і я слухала її з захопленням. Алеж Ріо Гранде?

Я пройшла ще декілька фотелів, минула ще кількоро людей, розпитуючи про їхню спеціальність та про Ріо Гранде. Ніхто не знав, ніхто не чув...

На останньому фотелику сидів старший пан. У руці подорожній довідник, на колінах записник. На ньому закреслював нашу туру й зазначував зупинки. Почувши мій запит, звернений до його сусідки,

підвів голову, спинив на мені довгий здивований погляд і, не чекаючи запиту, так і висипав:

— Ріо Гранде — так читають цю еспанську назву в Європі, і так колись давно вчили мене в школі — це ріка. Повна її назва: Ріо Гранде дель Норте. Вона становить границю між Сполученими Штатами і Мехіко. Мехіканці називають її „Великою Рікою Півночі”, бо вона й справді на півночі від них, а американці називають її південною, бо вона відмежує їх від південного сусіда. В ході мексикансько-американської війни американці відвоювали від Мехіко велику частину Каліфорнії та сьогоднішні південні стейти Тексас і Нью Мехіко. В 1848 році укладено мировий договір у Гвадалупі. Підписав його тодішній президент Мехіко отець Гідальго. Тоді встановлено границю між обома державами по Ріо Гранде дель Норте.

Я слухала давно призабутої лекції історії Нового Світу... Інки... Ацтеки... Майо... Кортес... Максиміліян ... отець Гідальго...

— Дуже, дуже дякую! А то я не могла знайти нікого, хто хоч назву ріки знав би чи розумів би. Дозвольте запитати: ви історик?

— Я лікар-дентист, тепер у Чікаго. Пережив у

Відні весь терор гітлерівського винищування жидів, опісля ж виемігрував до Америки.

Я, Карусю, сіла поруч старого пана, і вже з тої пори ми розмовляли, разом оглядали країну й захоплювались нашою мандрівкою.

Чого ми не знали, те знаходили в подорожньому довіднику й відготовували. Старий пан — щоб запам'ятати, як оцю мекіканську війну, а я — щоб використати колись у своїх писаннях. Бо все забувається. Нашу коротку пам'ять присипає життя новими враженнями і придавлює новими подіями. Аж колись, як зайде потреба нагадати собі, вийде так, як у мене з назвою ріки або з отим противним „човком”. Все ж, як би не було, ці люди повинні б хоч трохи знати історію своєї країни . . .

У ЩИРОМУ ПОЛІ

Нас запросили на ферму. Жили там наші знайомі, давні емігранти. Нам хотілося знати, як вони живуть. Крім того, обіцяли добрих голубців. І багато в них опеньок. Вирішили ми — я і моя подруга, їхати в суботу по праці, якнайраніше, щоб і в гостях побути і грибів назбирати та ще завчасу поспіти до Дітройту, де я мала того вечора читати доповідь.

Щоправда, господарі розказали нам дуже докладно, як їхати і як знайти їх ферму, проте ми трохи блудили. Якось усі дороги схожі одна на одну й фермерські будинки такі самі. Все таки ще впору пообідали. Голубці справді були дуже смачні. Потім оглянули ферму. Не вирощували там нічого, зате годували свиней і курок, і було кілька корів. З продуктами — яйцями, маслом, сиром і сметаною їздила господиня до міста. Раз у тиждень, у четвер, її зелений вантажник роз'їжджав вулицями Гемтрекку. Фермерка розвозила оці продукти своїм знайомим, що ще не привикли купувати їх у великих супермаркетах, бо не мали довір'я до свіжості харчів.

Дуже цікавили нас курки. Вони стояли рядками у вузькій довгій клітці та їли зерно з жолобця, що був перед ними. Позаду кожної курки низом ішов конвеєр. Він посувався поволі, і на нього курки несли яйця. Звідти відвозили яйця до контори. Там їх сортували, прикладали до мірки, рівночасно просвічували і складали в коробки. Так курки теж працювали на конвеєрі. Ще один вивозив гній і висипав збоку біля курника. У курнику завжди було чисто, та, між нами кажучи, не пахнуло приємно. Нас дивувало, що такого корисного для поля погною тут не використовують, ще й платять чоловікові за те, що його вивозить. Співчували ми і куркам. Оці веселі й моторні домашні птиці, що „там”, у нас так добре знають господинь, ходять за їх ногами та прибігають на поклик, коли їм сиплють зерно, тут були сумні байдужі в'язні. Вони не могли взагалі рухатись. Єдиним їхнім завданням було їсти цілий день і нести яйця. Дуже невесела програма життя! Всі вони були одної масти — білі. Так, видно, господарі вели свою курячу справу.

По опеньки пішов з нами господар. Провів нас через місточок, що був дощечкою, перекинутою понад потічком, та радив шукати опеньок під берізками на схилі. Робота була мозольна. Ходиш так по лісі, пильно розглядаєшся, та опеньок ні сліду! Що за причина? — питаєте господаря.

— Е, бо ви не вмієте шукати опеньок. Погляньте, в мене вже близько пів відра, а ви ще в порожні.

— І справді! Чому ж це так?

— Бо то так: до грибів узагалі треба мати розум. Хто його не має, гриба не знайде. То раз. А друге: треба знати, які і де родяться, в котру пору дня й тижня. Ви он гляньте: нема нічого, правда? А тепер?

Господар присів під деревцем і відгорнув сухе листя. Під ним виднілася купка опеньків тісно придулених один до одного. Ще свіжі, ясні, слизькі від роси шапочки, накраплювані темними цятками. Під капелюхом білий ніжний хвартушок покриває шийку гриба. А все купками, зрідка тільки де-не-де по одному.

— Так он воно як! То нелегка праця!

— А ви чого хотіли? Того тижня я ходив на гриби, а як вернувся, то спина так боліла, що два дні не міг випростуватись. Грілки треба було прикладати та ще й розтирати.

— Буде ж нам, буде! А я думала, що воно так, як у нас, за школою. Великі ясні шапки видно здалеку, нічого за ними повзати.

— Бо то ранні, їх називають літні — ці великі, ясноголові, що ростуть такими великими купами. Є і в нас такі, але, поперше, їх пора вже минула. Та й ваші теж уже не родяться тепер. Подруге, вони не такі смачні, і не такий у них запах, як у цих зимо-

вих. Зберігати на зиму тільки оці зимові варто. Те саме, коли хто любить сушені.

Так господар навчав нас грибової мудрости. А нам здавалося, що знаємо все.

Смеркалося, як ми виходили з лісу.

--Поспішаймо, Тамаро! — я просила подругу. - На дорогах уже сутінки, а ми не дуже тут орієнтуємось. Ще заблудимо. А втім, у мене ж доповідь! Перед тим мені ще треба заїхати до сестри, завезти їй опеньки. Коли то буде?

--Поспішимо --- поспіємо! — запевнювала Тамара. Вона молодша, очі в неї добрі, і вона кращий водій свого Пеша. А ми обидвоє з Карусем трохи підтоптані.

Круті дороги та ще в сутінках і справді завдали нам мороки. Доводилось зупинятися тричі біля фарм та розпитувати дороги. Дивились на нас підозріло: що роблять дві жінки та ще й у двох автах серед піль уночі? Вони не знали, що, виїхавши на Велику Дорогу, ми зараз розстанемось, бо Тамарі припадає інша дорога, як мені.

Нарешті виїхали на відому нам з назви дорогу Метамора і вже нею дісталися до Великої Дороги. Тамара затрубила декілька разів, прощаючи мене, і зникла за поворотом. Ми ж обидвоє з Карусем вїхали на асфальт і зідхнули з полегшею. Дорога вже проста, і за нами вже м'які сільські дороги, з ямами та закрутами.

Але, що це? Як тільки ми трішки підбігли, Карусь став утрачати швидкість. Негайно я з'їхала на крайню лінію чи, як тут кажуть, „рамено” — саме впору, бо Карусь спинився, як неживий. У нього не було зовсім газу! Увесь запас, що ми мали, зужили там, між фармами. Здавалося, що ним заїдемо ще до Дітройту, а воно он що вийшло!

Я вийшла з воза і стала надумуватись, що зробити. Було вже темно. По Великій Дорозі тільки зрідка проїжджали авта і то з великою швидкістю. Таких не зупиниш. А ще ж у мене не було ручного ліхтарика...

— Біда, Карусю! — скаржилась я. — Треба нам було набрати газу, вибираючись у дорогу. Добра наука на майбутнє: ані тобі, ані збірникові нема що вірити. В цьому випадку таки не ти винен, а я. Але, як тепер направити помилку? Хто схоче порятувати мене?

Карусь стояв безрадний і сумовито задуманий.

— Знаєш що? На Великій Дорозі нам не вдасться нікого спинити. Авта мчаться із швидкістю найменше сімдесяти миль і, навіть, якби побачили нас з-поза повороту, не зможуть або радше не схочуть спинитись. Кому, врешті, болить чужа біда? Хоч то, ніби, на дорогах існує щось таке, як увічливість водіїв...

Праворуч ліс. Лісом веде дорога, що поблизу нас впадає у Велику. На ній час від часу миготіли

світла, але швидко зникали десь на якомусь лісовому схрещенні.

— Немає іншого способу, тільки ждати. Хтось же їхатиме і повз нас. На щастя, вони мають знак „стоп” перед в'їздом. Там я полюватиму на них. Алеж моя доповідь? Уже й так пізно!

Я залишила Каруся його власній долі й підійшла до схрещення доріг.

Є! Їде! Не зник там, у лісі. Згодом я довідалась, що там, за схрещенням, є розвагове місце, де можна добре з'їсти та ще ліпше випити. Ну, і обслуга... Туди вони їхали і там вони зникали! Але цей один їде просто на нас. Зупинився! Я підійшла до нього й стала просити порятувати мене. Був то чоловік коло тридцятки, худий і без усміху. Оглянув авто, поспробував стартувати — не йшло.

— Ну, так, без газу не поїдеш, це певне! Але, як ви пускаєтесь у дорогу в порожні?

Що було йому пояснювати? Я тільки просила, щоб, проїжджаючи поблизьке містечко — їзди до нього яких сім хвилин — повідомив станцію ААА. Хай приїдуть з газом і допоможуть мені!

— Можете залишити авто, а самі їхати зі мною. Там собі поладнаєте справу, — муркотів під носом.

Я приглянулась до нього. Було щось немиле в його обличчі. Декілька днів тому в цій околиці трапився злочин, і досі поліція шукає винних...

Дурниця! Теж прийшло до голови! Алеж без газу...

Я завагалась. Він пильно дивився на мене. Його темні очі не мали ні іскорки ввічливості.

— Ні, я таки залишусь біля авта, а ви тільки зробіть мені ласку й перекажіть ААА в Оксфордї, що я тут. Це ж їхній обов'язок поладнати таку справу.

Ніч, пуста, і ми обидвоє безпомічні в щирому полі.

Час від часу пробігали повз нас авта, та ніхто й не думав зупинитись.

Я ходила туди й назад та непокоїлась. Час біг.

— Сім хвилин туди, хай і десять — оці з ААА хай їдуть повільніше, все ж не їхатимуть довше як чверть години. Разом пів...

Я поглядала на годинник, час йшов. Алеж моя доповідь!? Уже півгодини тому я повинна була почати.

— ...коли ще за десять хвилин нікого не буде...

На бічній дорозі, звідкіля приїхав попередній водій, замиготіли світла. Вони й не зникли там, у лісі, а стали наближуватись до нас. Я стала давати знак рукою, що потребую помочі. З авта вийшов молодий чоловік, темна, гладко причесана чуприна, ввічливі карі очі. Можна було мати довір'я. Я розказала йому, що трапилось, як і про те, що просила стрічного, щоб допоміг. Оце вже півгодини тому...

Без вагання я пересіла в його авто, і ми поїхали до містечка. По дорозі він розказував мені автомобільні пригоди, і ми з них сміялися. Був студентом університету, заскочив до батька на кінець тижня. Алеж, чому той чоловік не поладнав справи?

Ми спинились перед станцією, і мій товариш розповів, у чому справа.

— Так, я знав, що якась жінка чекає без газу та ще й поблизу Веселої Гостинниці. Думав, що хтось їй допоможе. Сам не можу залишити станції, бо я один — мій помічник поїхав у терен.

— Врешті той чоловік узяв у мене баньку з газом і поїхав — уже з півгодини тому. Повинен там бути.

Для певности ми взяли ще одну баньку й повернулись туди, звідкіля приїхали.

— Мені страшно прикро, що вас турбую, — оправдувалась я. — Але я щаслива, що ви мені допомагаєте.

— Ну, так. Жінка, сама, вночі...

Біля Каруся стояв чоловік з банькою в руці. Був лихий.

— Я тут ходжу, заглядаю, а вас немає, ви собі з хлопцем гуляти поїхали! Шкода мого часу!

Його очі дивилися пронизливо, вперто.

Я стала виправдуватись, що поспішаю, що не знала, чи хто із станції приїде, тож скористала з того, що цей джентлмен...

Я заплатила йому за газ і за витрачений час. Він пішов поволі до свого воза. За ним потягся запах горілки . . .

— Зайшов по дорозі напитись, — сказав мій товариш, наливаючи газу. — Щастя, що ви не опинились на його ласці!

Молодий пан не лише допоміг мені пустити авто в рух, але й супроводив мене знову до Оксфорду.

— Різне може трапитись у дорозі. Але до того чоловіка в мене немає довір'я. Хто знає, чи десь не чатує на вас, — говорив, прощаючись зі мною.

Було так гарно зустріти в дорозі когось увічливого, милого й приятного. Я жалкувала, що не можемо їхати разом в одному авті. Але й так було мені приємно спостерігати в дзеркалі його віз, що їхав слідком за мною. На станції, куди я заїхала набрати газу, він попрощався гудком та вернувся туди, звідкіля приїхав. Мав їхати до дядька у сусідній оселі.

Привіт вам, милі, добрі водії, що, не шкодуючи часу й зусиль, рятуєте подорожніх! Так часто бачимо, що хтось стоїть край дороги та дає розпачливі знаки. Чи багато подорожніх зупиниться й допоможе йому?

Але то була добра наука для мене. Не набравши

газу до повного, я вже ніколи не пускалась у дорогу.

До міста ми приїхали з одногодинним запізненням. Але доповідь відбулася, бо терпеливі слухачі ждали. Тільки господар дзвонив на поліцію, щоб розвідати, чи часом чого не трапилось зі мною в дорозі.

ДО СЛАВКА

Інколи, як нам трапився вільний від праці час, ми мандрували: на Діброву, над сусідні озера, до Славка та його мами, навіть до водоспадів Ніягари.

— Хочеш напевно знати, куди їдемо? — я говорила до Каруся в дорозі. — До канадського містечка Святий Тома. Там живе моя племінниця з сім'єю — я називаю її Моя Мала. Мене дожидає її синок Славко. Там побудемо кілька днів. Ти відпочинеш, а я пригадаю собі давні часи. Як давно то було? Не так дуже! Славкові тоді було спершу понад п'ять літ, а потім його роки стали бігти й рости, і не одне стало змінятись. Я ж їздила тоді сама, тебе ще не було.

Славко був малий чорноокий дуже жвавий хлопчик. Я привозила йому іграшки, і він грався ними: розставляв вантажники, накручував пожежні машини, вони трубили й бігли по землі, червоне світло миготіло грізно й повідомляло, що десь горить.

Ванну ми наповняли водою, і по ній плавали наші човни. З них наймиліший був підводний човен з синім дном і білим верхом. Був маленький, як палець. Не одна іграшка вже пропала або її викину-

ли, але наша субмарина й досі плаває собі „по океані” — у ванні.

Хоч як любив Славко свою субмарину, він завжди просив: „Тіточко, купи мені човен!” Завжди, не зважаючи на те, чи привезла я йому іграшки та які. І човнів він мав багато. Закінчивши гратись човнами, ми виходили на вулицю, я брала Славка за руку, і ми мандрували в місто.

Уздовж вулиці дрімали дімки, і всюди царювала тишина малого містечка. Ми приглядались до квіток, що їх годував пан городник, і я купувала одну для Малої. То були рожеві альпійські фіялки, що їх називають по-латинськи *euclamen*.

Головна вулиця містечка має ім'я полковника Томи Талбота, що великою мірою причинився до колонізації південної Канади британськими поселенцями. Тут тепер торговельний осередок міста. Талбот заснував теж це місто, і від нього воно має свою назву — Святий Тома. Саме місто чи там містечко цікаве ще й тим, що багато назв його вулиць стосується до подій і людей, що брали участь у Кримській війні. Отже, знайдете там вулиці в такій черзі, як велася війна. Ось вулиця Альма. Альма — то річка в Криму, над якою французи перемогли росіян. За нею йде Балаклава, Інкерман, Маллакоф — твердиня, яку облягали французи після британської невдачі над Реданом. І так чергуються інші вулиці, і ви з них наче читаете історію війни росіян з французами та англійцями на Криму. Коли не стало крим-

ських назов, використано такі, як Веллінгтон, англійський генерал уже з часу наполеонівських воєн.

Я розказувала Славкові про це все, і казки-бувальщина змішувалися з дійсністю.

Раз на вулиці Талбота ми спинились перед вікнами крамниць і розглядали іграшки, книжки, одяг, харчі. І щось ми говорили про них. Врешті зайшли до великої крамниці з іграшками, і тут Славко раював. Він бігав поміж іграшки, розглядав кожну, брав їх у руки і завжди казав: „Тіточко, купи мені це авто!” Але негайно кидав авто і брав у руки санітарний віз, де було все потрібне для перевезення хворого. Були навіть шофер і медсестра — обидвоє в білому і з червоними хрестами на шапках. Славко накручував машину ключиком, точнісінько таким самим, як колись у нашому дитинстві, і машина бігла швидко по підлозі. Славко радів і кликав: „Тіточко! Купи мені цю санітарку!” Але, як тільки санітарка спинилась, Славко взяв у руки другу іграшку, потім третю, потім ще і ще одну, і сам уже не знав, чого собі бажає і що я маю йому купити. Спинились ми врешті над кораблем, що мав потрійну палубу, червоний димар, капітана в будці і керму з керманичем. Таким справжнім, хоч пластиковим. І Славко вигукнув: „Тіточко, купи мені той корабель!” І я вже не чекала, аж він розлюбить корабель і знайде щось інше. Я купила корабель.

Тепер, коли ця покупка була в наших руках, ми ще далі розглядали іграшки, і я обіцяла Славкові

ще щось згодом купити. Він же сам сів на великого коня, що був помальований чудовими кольорами й гойдався на бігунах. Я кинула в автомат десять центів, кінь хитавсь і колихався, а Славко підганяв його вудилами і штовхав п'ятами. Кінь „біг” завжди на тому ж місці, але нам здавалося, що він слухає вершника і несе його в гори — туди, де індіани, і ковбої, і копальні золота.

При тій головній вулиці є теж залізнична станція. На ній малий рух, входить на рейки завжди дозволено. Ми заходили на платформу, сідали на сідцях ждальні й відпочивали. По той бік рейок майоріли поля й синіла далечінь, що манила-вабила нас.

З гуком над'їздив вантажний поїзд. Страшна машина, похожа на дикого звіра з якими очима і грудьми, розмальованими страшними жовтими смугами, тягнула — цілу Америку. Про це свідчили вагони з написами різних залізничних ліній.

— Бачиш, то Санта Фе. Лінія, що веде через велику частину середушої і західньої Америки аж туди, де місто Свята Феліція. Її скоротили до „Фе”. Це в Нью Мехіко. Там, дорогий мій, пустелі, там білі піски, наче потерті кістки сміливих конкістадорів, що виправлялись туди шукати золота й самоцвітів. Там високі гори, порізані глибокими каньйонами, стрімкі й гладкостінні. Кажуть, що ведмеді, що живуть у цих горах, мають туго закручені хвости, щоб

зачіпатись ними за скелі, бо інакше провалились би вниз.

— А ти була там, тітко? — питає Славко.

— Раз, як летіла до Каліфорнії. Ми приземлилися в Альбукерк, другому важному місті Нью Мехіко. Простір і пісок, пожовклі стебла трави. На обрії міські будинки, фабрики. А далі гори, що височіють над каньйонами Ріо Гранде.

— Я чув у радіо, що в цих горах випробовували атомні бомби. А чи ми поїдемо туди?

Я держала його долоню — у другій він мав свого корабля. Час від часу я гладила її або потискала. Так і тепер.

— О, ми поїдемо! Обидвоє. Як тільки ти підроснеш трохи. Ми поїдемо скрізь, звідкіля ці поїзди, і ці вагони, і той вантаж, що вони везуть. Он бачиш: Балтімор і Огайо. Ця лінія біжить на схід, де копальні вугілля. Там виробляють сталь. Там міста засіяні фабричними димарями та великими печами, що викидають угору дим і їдкий чад із спалюваних металів та вугілля. Там побачимо рафінерії нафти, фабрики авт, одягу і всього іншого, чого потребує людина. Бачиш отой вагон, що над'їздить? Пишуть „Чесапик і Огайо”. Чесапик — то велика затока Атлантики, вона врізалася в сушу, в Мериленд. На схід від нього стейт Делавар. Велика затока ріки Делавар відділяє його від Нью Джерзі. Тут і кінчиться суходіл, тут починається Атлантика, і її величезний

простір простягається аж до країни, звідкіля прийшли сюди твої батьки і я.

Куском вугілля накреслюю мапу Америки. Славко поглядає на неї: вона в його уяві величезна. Туди, всюди туди ми поїдемо обидвоє!

— Чим ми поїдемо, тіточко? — Славко дивиться на мене задумливими очима.

— Ми поїдемо чим попаде, Славку! В далеку до рогу полетимо літаками. Ти хотів би літати?

Славко дивиться на мене сяючими очима, на його обличчі радісний усміх.

— І їхатимемо теж оцими залізницями. Он „Нью-Йорк Централ” — три слова, а яка могутня лінія! Завезе нас аж до найбільшого міста світу, до Нью-Йорку! А там височезні доми, деякі із скла й сталі. Там найважливіші будинки світу і Сполучених Штатів. Подумай тільки: дев'ять мільйонів людей живе на гранітовому острові Мангаттан і на передмістях. Ми обпливемо Мангаттан кораблем — зовсім таким, як той, що ти маєш, тільки трохи більшим.

Славко поглядає на свій корабель і думає про нашу мандрівку — нашу велику мандрівку, як він виросте колись.

— А скільки ще ліній! Майже на кожному возі інша лінія, інша спілка. От Північна й Південна Лінія Пацифіку. Заплющ очі і слухай, як котяться колеса!

Слухай і слухай! Уже поїзд зник, уже гомін його завмер, але ти ще слухаєш. І здається, що їдеш на захід, на Дикий Захід, то знов на південь чи на пів-

ніч. Степи й степи, на них випасаються великі стада худоби, де-не-де вибалок, тут і там розкинені ферми. Безмежні поля кукурудзи. Пшениця золотіє і хвилює під вітром, наче золоте море. А там індіанські резервати, і ти думаєш про ті хоробрі племена, що зникли з цієї прекрасної землі або ще доживають віку в резерватах. А потім дикі й грізні Скелясті гори, позначена й побілена снігами Сієрра Невада. Аж до Каліфорнії, аж над Великий Океан.

— Тітко, їдьмо, їдьмо вже! — вигукує Славко, слухаючи моїх розповідей про життя й світ. — Я маю вже цілий індіанський одяг, маю лук, навіть лясо. Навіть дві пістолі.

— А, чи вони стріляють?

Славко задумується. Пістолі, звичайно, не стріляють, але сам їх вигляд грізний і, застромлені за шкіряний вибиваний пояс, вони самі собою розбуджують пошану. А втім, до часу, коли Славко їхатиме між індіан, він матиме вже справжні пістолі. Але тоді вже не буде потрібно зброї. І нині ті, що воювали, що гарцювали на буйних конях та ловили буйволів, належать до минулого цієї величезної і пишної країни. Травною заросли індіанські стежки, і засипала їх рінь, що котиться з верхів гір.

Уже не скриплять вози на великих колесах і не пасуться у степу коні. Авта бігають по дорогах, вантажні й сільськогосподарські машини гудуть і гуркочуть по широких шляхах. Понад ними гомін літаків, що летять далеко й високо понад гори, аж туди,

на береги Пацифіку. І далі, і ще далі — кругом землі.

— Там, на березі Великого Океану — Пацифіку поселимось. Житимемо так довго, доки нам схочеться.

— І доки тато не викличе нас телефоном додому.

— Ну, так! Тоді вже доведеться вертатись...
Погоджуюсь.

— А що робитимемо там? — Славко забуває, що треба б вертатись.

— О, там мандруватимем і оглядатимем помаранчові сади, будемо грітись на сонці і купатись. Плаватимемо великими кораблями й малими човнами. І ловитимемо рибу: треба ж щось їсти.

— То ми їстимемо рибу з помаранчами? — трохи дивується Славко.

— Е, ще докупимо хліба та помідорів. Та й візьмемо з хати подорожні харчі — таку суху ковбасу, твердий жовтий сир...

— Мама спече нам курку і „пай” з яблуками, — Славко нагадує собі, що добре й смачне в хаті.

— Зрештою, всюди є ресторани й крамниці з харчами. Аби тільки гроші!..

Славко задумується і мовчить хвилину. Згодом розглядає мене, і в його очах запит:

— Тітко, а ти маєш гроші? Багато грошей!

— О, до тої пори я зароблю і складу гроші. От так щодня нестиму до банку гроші й ошаджуватиму там.

— А я вкидатиму у „свинку”, замість купувати морозиво.

Так ми обмірковуємо подорож. Далеку мандрівку.

— Але, чи мама пустить мене так далеко? Може я, тіточко, наперед поїду до тебе залізницею. Такою з Сейнт Томас до Дітройту.

Ах, правда, це ж давня Славкова мрія! Залізницею до Дітройту!

— До тої пори я матиму авто, а ти навчишся правити ним, і тоді обидвоє навперемінку будемо їхати. Далеко, далеко в світ.

Ідемо додому і по дорозі розглядаємо авта. Славко вже тепер розуміється на різних марках авт і на фабриках, що збудували їх. Так і додому дійшли, а авта ще не вибрали. А втім, не поспішаємо: Славкові ще не пора їхати.

Так я розказую Карусеві. Його я давно вже вибрала і з ним мандрую. Сама. Славко ж був уже в Дітройті і залізницею і автом. Але віз його батько своїм возом, бо Славко ще замолодий, щоб керувати автом.

КАШТАНИ

Ми проходились. Ішли вулицями, на які падали подовгуваті тіні дерев. Крізь мережу гілля пробивалось сонце та полохкими цятками стрибало по хідниках. Осінній вітер гойдав і термосив вітами дерев та гудів у їхньому верховітті. За кожним міцнішим подувом падали каштани. Вони розколювались, випадали з рудавозеленої шкаралущі і, підстрибнувши, лягали мирно й неспорушно. Так вони починали нове життя, власне життя.

— Які чудові ці каштани, Славку! Бачиш того, що впав біля нас? Він цілий писаний чорними хвилястими взорами, а його яснобронзова шкірка сяє свіжістю. Аж кортить покуштувати!

— Я маю в кишені ніжик. Може б ми розкроїли один каштан?

— Добре, але з цього малий пожиток.

Славко намагався ножиком розкроїти каштана. Шкірка була тверда, ковзька, і треба було працювати обережно, щоб ніж не сковзнувся і не поранив пальців.

— Ти знаєш, найкраще води ножиком, як пилюкою! Не надавлюй на нього, тільки пилай!

І справді, таким способом Славко розрізав шкірку, і тепер уже було легко розкрити ядро. Воно було смаковито-жовтяве, похоче на міцного горіха.

— Тітко, то сметанкове морозиво!

Славко облизував губки. Полизав пальця.

— Але гірке! — закликав і скривився. — І чому воно не солодке? Можна б їсти і їсти, не треба б купувати й випрошувати в мами „дайма”.

Мені нелегко було знайти відповідь. Не все в природі можна пояснити. Бо й справді: чому волоські горіхи смачні, солодкі, а каштани гіркі?

— Може тому, що в нашій підсонні замало тепла, щоб ця гіркота могла змінитись у цукор, як це діється із справжніми солодкими каштанами. Ти їв їх. Смачні, правда? А ще просто з печі, гарячі! Шкірка на них хрупка, горіх солодкий, аж в роті розпливається! В Європі люди люблять їх і вживають більше, як тут. На рогах вулиць продавці уставляють пічки з руштами, такі, як тут „грілс”, і з щільною покришкою. На руштах печуться каштани. Їх мішають чорними загорілими руками. За малу монету накладають тобі в паперову торбинку гарячих каштанів. Кругом зима, метуть сніговії, холод пронизує. Але в тебе в кишені теплі каштани, ти луциш їх, смакуєш і радієш, що вже зима і вже печуть каштани.

Я викликала спогад з дитинства. У моїй пам'яті виринав бойко, що на розі нашої вулиці пражив каштани. Вліті він продавав садовину.

В той час Славко різав каштана на скибки й укладав їх на „тарілках” з листя.

Ми сиділи на лавочці, і я розказувала Славкові про каштани свого дитинства.

— Як приємно їх збирати! Найбільші, найкращі, блискучі та з найкращими взорами. Повні мішечки! Але справжня радість щойно потім, удома!

Ми справляли баль для ляльок. Ми краjali каштани на різні лади і робили з них усе, що було потрібне для найкращої гостини. Для того ми потребували ножиків, кольорових олівців, терки й алюмінійового паперу.

Ми вирізували тістечка, перекладали їх чоколядовою масою, посинали мигдалем. Аж кортіло їсти! Але то був каштан, то було гірке. З нього ми розмальовували на рожево пластинки шинки і на темніше — кружечки ковбаси. Були й макарони, і третій швейцарський сир. Булочки, круглі й ледве припечені, були в кошичку, а поруч — на мисочці масло. Його було найлегше зробити, навіть не треба було малювати, тільки вирізати рівний шматок, покласти на алюмінійовий папірчик та загорнути.

Ми накривали стіл, і в нас було повно радісного поспіху. Швидко ж прийдуть гості — сусідські діти з своїми ляльками. А тут ще стільки роботи!

Святково одягнені ляльки приходили з своїми мамами, ми вітали їх радісними вигуками й похвалами для їхніх суконок. Потім, уже за столом, ми накладали їм повні тарілки присмаків і припрошува-

ли їх так, як наші мами своїх справжніх гостей. Щоправда, ляльки не дуже прикладались до їжі, але ми все таки гостили їх. При цьому, ніби які пані, ми говорили про свою прислугу і про своїх чоловіків. Ми теж і їли, бо мама дала нам яблук, родзинків і кусок чоколяди. З цього ми приготували смачні тістечка з булочкою, тертим хлібом і цукром. Так, то був справжній бал! І не єдиний, бо балі тривали весь час, доки падали каштани.

— У нас діти не граються так, — запевнював Славко. — Ми маємо повно іграшок, дівчата — ляльок і такого різного. Хлопці мають мотори, кораблі, поїзди, м'ячі. Але можемо гратись каштанами, тітко, добре?

— Ой! Болить! — це я. Славко кинув до мене каштана, я не зловила, і він ударив мене в ногу. — Я так не бавлюсь! Краще вже м'ячем. Але, знаєш що? Я маю думку: назбираємо каштанів і підемо з ними на війну. Бомбитимем ними й стріляти, аж кров потече.

— Кров? — Славко поглянув на мене з недовір'ям.

— Ну, може не така справжня кров. Але трупи падатимуть, аж гей!

Ми назбирали повні кишені каштанів і йшли додому.

— Було доволі ігор каштанами теж для хлопців. Мій старший брат Кость любив продавати, важити, лічити. Яка чудова гра: крамниця. Полички,

кошечки, коробки, повні каштанів — цілих, порізаних, помальованих. Усе це наче справжнє. За прилавком продавець. Він у синьому хвартусі, шапочка на голові, олівець за вухом. То Кость. Входимо до крамниці, кошечок на руці, лялька за руку.

-- Добридень, пане Шевчук!

-- О, добридень, добридень! Чим можу паням служити? О, Нюся теж з мамою? Маю для тебе табличку чоколяди, Нюсю!

Нюся усміхалась радісним ляльчиним усміхом на яскраво зачервонілому обличчі. Тоді ще не було таких гарних ляльок, як тепер. Очевидно, любила чоколяду.

-- Подякуй панові кушцеві (так тоді говорилося) за чоколядку, Нюсю!

Нюся дякувала за чоколяду. Взагалі, вона була чемна, добре вихована лялька. Я купувала помаранчі, цитрини, яблука, чоколяду. Це було найважливіше в нашому господарстві. Дбайливо оглядала кожен кусок, одні речі відкладала набік, бо не були гарні чи були потовчені, інші — в кошечок. Продавець переконував, що овочі дуже гарні, свіжі. Навіть запрошував скуштувати.

Коли вже вибір був зроблений, приходило найважливіше — торгування. Так і було тоді в Старому Краю. Не купив, доки не виторгував.

— Ага, я бачив у телевізорі фільм з Мехіко. Там теж торгуються, сперечаються, розмахують рука-

ми, відходять, вертаються, показують на пальцях. То чужинці, туристи. Я так сміявся!

— Отже, ми торгувались, я погрожувала, що не куплю або завтра вже не прийду. Врешті ми закінчували торг, продавець добував з шухляди подовгувату книгу та, діставши з-поза вуха олівець, робив підрахунок. Обличчя з виразом зосередження, на чолі зморшки. Лічив і лічив, писав і підписував, а тоді: „Заяцільон триста котильйонів!” Аж страх збирав від такої суми! Якось ми вміли підрахувати каштани, заплатити, ще й здачу дістати половинками та чвертками каштанів. Взявши Ньюсю за руку — вона сиділа на стільці з своєю чоколядою на подолку — ми відходили задоволені з наших покупок. Неважне, що в трубках і коробках були тільки каштани.

Ми доходили до Славкового дому. Он уже видно, як зелений Бюїк в'їздить у жовті ворота.

— Дуже приємно було гратися в аптеку, — докінчувала я оповідати. — У ній кольорові таблетки, слоїчки з мастями й порошками, маленька аптекарська вага — її змайстрував Кость з патичка, ниток і двох ляльчиних тарілок. Важення порошоків — делікатна й важлива справа. Для цього в Костя були на носі татові окуляри і збільшувальне скло в руці. А там коробочки, папірці, мішечки, слоїчки — всяке опакування. Нас було п'ятеро, ми часто хворіли і дбайливо зберігали аптечне опакування для своїх іграшок. З аптекарем ми вже не торгувались, він був

поважний і шанований, як сам лікар. Ми казали: „дякую панові” і „до побачення” та тихо й чемно, як входили, так і виходили з аптеки. Нюсі, Марини або Магди вже не було з нами. Вони були хворі, лежали в ліжку, до них приходив лікар, і ліки були для них. Магда була найнечемніша, і сестра часто карала її. Поклавши на коліно, підіймала спіднички і прутом і прутом! При цьому нагадувала їй усі її провини. Я стояла поруч, вдавала, що плачу і просилась, що більше не буду, бо бідна Магда не вмiла говорити. Так у ті часи виховували дітей.

— А в нас їх не б'ють. Навіть не вільно! За те поліція може покарати тата чи маму.

Ну, так. Але тато цим старим способом таки відучив Славка кидати камінням в авта...

БАТАЛІЯ

Я знайшла чималий кусок картону, завбільшки в стола. Загнула береги. Так постало бойовище.

На ньому ми уставляли свої війська. На обох полях одні проти одних стояли металеві й пластикові вояки, гармати, звірі. Мав їх Славко немало, але я завжди привозила ще одну-другу коробку. Напереді стояли танки з гарматами, готовими до стрілу. За ними були лінії піхоти, по боках кавалерія та бойові тварини: динозаври, археоптерикси, мастодонти. То нічого, що вони з пластики, але наганяли страх самим своїм виглядом. Хто не боявся б тих допотопних звірів?

Вояки були різні: звичайні американські в зеленкуватих одностроях упереміш з одягненою на червоно канадською кінною поліцією; гітлерівські СС з черепом трупа і свастикою; австрійські, ще цісарські, вояки в „чаках”-шоломах з півнячим пір'ям; наполеонівські гренадири у вузьких білих штанах, кольорових фраках і з пиріжками на головах.

Ось римські легіонери в коротких туніках. Над ними прапори з буквами SPR. Ось македонські вояки Олександра Великого на бойових возах, єгипет-

ські смугляві полки, озброєні списами й луками. Кабани, слони, леви й тигри завершували бойові лави. Стояли поруч гармат, мінометів, гавбиць та різної згубної зброї. Може воно не все було як слід, бо ані я, ані Славко не були ознайомлені з військовою справою. Ми змобілізували все, що жило колись, що живе й тепер. Війна гльобальна, безпощадна, до останнього вояка.

— Вогонь! — крикнув Славко і з-поза укріплень своєї твердині кинув бомбу на мої ряди.

— Ура! — крикнули мої вояки. Страшними голосами заревли допотопні звірі. Впали перші трупи — два піхотинці. Але вони падали так невдало, що повалили гніздо скорострільів.

— Вперед! — роздалось над ворожими лавами. Полетіли гранати й шрапнелі, густо стріляла артилерія. Падали вояки й звірі, але піддержували їх полки допотопних тварин. Вони були більші і на дебелих ногах, тож краще держались у бою. Що ж, вони мільйони літ тому володіли землею. Біда, що не привикли до модерної зброї й ніколи не чули реву гармат та вибухів стрілен. Їхня груба шкіра зморщилась, і з паш роздався рик переляку.

Виїхали танки, і почалась вирішальна битва.

Ми обидвое із Славком валили кулями з-поза укріплень та підбадьорювали свої армії грімким криком. На бойовище ми самі не виступили, поперше, тому, що вести військо в бій — обов'язок полководців та інших старшин, а, подруге, ми б не вмі-

стились на полі бою. Ми могли б тільки шкодити власному війську. Але, керуючи артилерією, ми мали більші успіхи, ніж наші вояки в рукопашному бою.

Густо падали вояки, гинули з ревом тварини. Я забула згадати коней, але вони не йшли самі, на них воювали кіннотники, при чому найкраще держався загін козаків. Я шукала їх довго, коли вибиралась до Славка і збирала армію. Нарешті, таки тут, у містечку, я знайшла крамничку, де була ко-

— Вогонь! — крикнув Славко і кинув бомбу на мої ряди.

робка з написом „Рашіян Козакс”. Я купила її, здерла отой дурний напис і, замість нього, написала: „Тарас Бульба з своїми полками”.

Тепер коні чвалували й норувались, а козаки герцювали і йшли в наступ, вимахуючи шаблями. Від їхніх шабель, від пострілів з пістоль густо падали ворожі ряди.

Так наші лави стали проріджуватись. Що ж, битва не має пощади! На обох полях лежали купи трупів. Але ми билися далі й невпинно, до останнього вояка, до останньої бомби. Щоправда, ми мали чималий запас аmunіції, і вона була в нас спільна: в коробці поруч поля битви. Тепер виринали питання: хто переможе? Хто уб'є чи повалить останнього вояка? Що менше їх було і що рідші їхні становища, то важче було їх поцілити. Он, на того клятого мамута я стріляю і стріляю, і годі поцілити! Славко націлився на мого диносавра, але той стоїть як уколаний, ні ногою не рушить.

— Ура! — закричав Славко. Мій останній вояк поліг у чесному бою і своєю геройською смертю припечатав мою поразку. Я залишилась сама поза мурами.

— Ура! Ура! — кричали й ревли Славкові вояки. Овва, всього їх трьох залишилось у живих! Але перемога перемогою: на мури Славкової твердині виїхали трубачі та фанфарами сповіщали перемогу.

Славко дістав усю военну здобич: тарілку хрустиків, що його мама призначила для переможця.

Щоправда, він погостив мене теж, але це не мало впливу на перемогу. Сказав же Мек Артур: „Перемоги нічим не заміниш”.

Та не смійся, лютий враже! Завтра я виграю баталію й візьму здобич — табличку чоколяди, що її сама купила й призначила для переможця.

Так із змінливим щастям велась бої. Перемоги ми вписували грубим червоним олівцем на мурах наших твердинь. Поки виїду, укладу остаточний мирний договір з своїм противником. Тоді знатиму, чия взяла.

Два роки я не була у моєї Малої.

Коли ми обидвоє, тепер уже з Карусем, приїхали до них, я здивувалась: Славко був великим хлопцем. Ходив до школи з торбиною через плече. Перший раз, коли ми йшли разом, я взяла його за руку. Вона була вже велика і тверда. В моїй руці лежала якось непевно. Мені здавалося, що була готова кожної хвилини висмикнутись.

Славко оглянувся. З бічної вулиці вийшов школяр. Славко вихопив руку і, густо почервонівши, сказав:

— Бай, бай, тітко!

— Гай, Джері! — закликав хлопчик.

З ним і пішов до школи Славко.

У війну ми вже не гралась. Я купила йому ковзани, яких так бажав. Сама ж повернулась на Дикі Поля.

МУЗИКА ДОРІГ

МУЗИКА ДОРІГ

Я завела мотор, Карусь забуркотів, заскреготав і швидко рушив бігцем. Але пробіг тільки кілька кроків, бо я переклала біг „назад”. Мій Карусь захитався, наче став надумуватись, і погас. Довелося його знову заводити.

— Ти теж маєш різні примхи, Карусю! — стала я лаяти його. — Коли вже рушив, то їдь! Чого став? Трррррр-шшш-ш... гугггу...уууу!

— Слухай, чи ти шукатимеш чи гукатимеш — нічого не допоможе! Вперед не можемо їхати, сам бачиш! Той вантажничисько завжди паркує так близько, що майже доторкається нас. Мусимо спершу трохи позадкувати. Але ти того не любиш. Ти наче той осел: коли хочуть, щоб ішов наперед, тягнуть його за хвіст назад. Біда, що не маєш хвоста, нема за що тягнути. Ти хочеш спершу розмахнутись уперед, а вже потім назад. А переду в нас просто немає...

Карусь спокійно слухає докорів і їде. Помуркує згідливо й покоряється кермі.

Одноманітний шум коліс по асфальті — музика буднів. Час від часу вривається в нього гостріший звук, що постає при старті, при пострілі шини

або пального. Гостро й пронизливо скреготять гальми, коли нагло здержати віз. Нагло чути бряжчання потовченого скла, скрегіт побитого металю, інколи навіть розносяться крики й стогони поранених людей. Спинюється рух, і тиша настає на дорозі. В неї вливається гострий звук поліційного гудка і пронизливий нервовий клич сирени при возі швидкої допомоги.

На короткий час стихає рівномірний гамір на вулиці. Авта наче б налякались і стали їхати повільніше, обережніше. І люди наче б порозумнішали. Але скоро вони забувають те, що бачили, нагадують собі мету своєї мандрівки і кидаються знов швидко бігти.

... Тук-туку тук, туку-тук... уууу, вувуу-уу-уууу... калать... калать... калать... тах-тах-тах... таху тах-таху тах...

У нас щось клацає позаду по лівій стороні!

— Карусю, ти знову скрегочеш, наче стара баба, штучними зубами? Чи ти знов захворів і твоя задня кишка не держиться добре? Таж ми щойно справили тобі нову та й не тільки її саму. Довелося дати всі три нові: вихлипну руру, задню руру і глушник. Ти думаєш, що з майстром можна домовитися? Хай тільки тобі чогось забракне, вони зразу ж кажуть дати мало не пів нового воза.

Карусь далі торохтить. При тому ще й гуде, наче пральна машина.

— Таке вже було. Монтер сказав тоді, що рура не міцно вмонтована. Направляв, направляв, казав собі платити, а все таки там ззаду торохтіло та скреготало. Врешті я вилаяла його і сказала, що не заплачу, доки все не буде в порядку. Тоді став краще приглядатись і вирішив дати нову клямру, що придержує задню руру. І ти перестав скреготити. А тепер знову скрегочеш, як старий беззубий тарахкавець!

Все таки Карусь їде. Він привик до невигод, трудів і педомагань. Він не вибагливий. Це тихий, покірний працівник. А втім, завтра, може післязавтра, поїдемо для перевірки до гаражу. Може там знайдуть причину скреготання і допоможуть нам. Бо, все таки, вони доктори від машин і мусять їх лікувати.

Отож, ми їдемо. Вихопились на швидку дорогу, де немає світел, і стались одним з авт, що котяться по гладкій наверхні, наче легкі гумові м'ячки. І тихо там. Так гарно, тихо, тільки й чутно легкий шум коліс, що співають пісню буднів.

— Люблю цю музику, Карусю. Мушу тобі сказати, що в цій країні дуже добре та приємно їхати. Але не всі країни такі. Щоправда, тут нарікають на необережність водіїв, на велику кількість випадків. І це теж правда. Але, ти побачив би й послухав, який рух в Європі!

Не знаю, чи Карусь знає, що таке Європа. А втім, йому це байдуже. Він не збирається туди їхати.

ти. Йому вистане доріг у країні, де народився. Проте я розкажу. Може, йому, а, може, тільки собі. Бо в споминах виринає мандрівка суходолом, де я народилася.

— У Німеччині ще півбіді. Там ще до війни побудовано широкі гарні автостради. Але світел там менше, ніж у нас, швидкість руху не так упорядкована. Та найгірше: там трублять. З будь-якої причини, будь на кого. Складається таке враження, наче б усі автомобілісти були малими хлопчиками і з насолодою бавились трубками. А жінок за кермою значно менше, як у нас.

Ми їхали вчотирьох: мій приятель, його дружина, дочка та я. Чим? Англійським Воксголом. Він менший від тебе, але кажуть, що то міцна машина — щось в роді нашого Олдса або Бюїка. Зрештою, і тобі нічого не бракує. Віз був чорний, при ньому трохи хрому. Правила ним наперемінку батько й дочка. Я й не просилася за керму. Не люблю чужих возів і боюсь їх. То раз. Подруге, не знаю доріг і приписів їзди. Та й їх двоє вистачало. Країни там не такі розлогі, як тут, і не треба робити щодня сотень і сотень кілометрів — то така міра довжини. Як зробиш на день двісті, вистане. А втім, і там усе залежить від водія та від дороги.

Коли мова про дороги, то італійські — страшні! Вони вузькі, круті, без ніяких знаків, чи, власне, їх дуже мало. Більшість вимощена твердими гранітовими шестистінними бльоками. Вони незнищенні.

На них ще наче б досі стукотять кроки легіонерів старовинного Риму. Пам'ятають вони шум військових знамен Цезаря, похідний звук фанфар, цокіт кінських копит. Їх прокладали й мостили невірники, привезені з цілої імперії. Їхнім надмірним зусиллям постали ці дороги під свист батогів.

По них їдуть господарські та вантажні вози на високих колесах. Їх тягнуть воли або коні. Їдуть високі двоколісні візки, їх тягнуть коні, частіше осли, навіть і люди. А вже найгірше: по дорозі мотаються корови, курки, свині, пси. Там, між них впадають і авта. Така модерна машина на вузькі круті дороги! І знаєш, ще що? Такі малі одно- чи двоособові авгечка та мотоцикли. Усі ці Зетти, Веспи і як вони ще називаються. Вони стрибають і мотаються поміж автами і цілим цим тваринно-моторовим рухом, наче блохи. Всі вони гуркотять по бруку, гудуть, трублять і стріляють.

Який порядок може бути серед такої метушні? На деяких дорогах визначена швидкість, але то зрідка. Право їзди має той, хто перший в'їде. Так є і в Мехіко: навіть на великих схрещеннях немає світел, немає знаків. В один час в'їздять чотири, шість, а навіть вісім авт. І то повним розгоном. Коли мене віз таксівкар, я в такому випадку заплющувала очі і доручала душу Богові. А водій сміявся.

Але найгірше — той галас, той скажений рев і шум. Вони трублять усі, як навіжені. Їхні машини стріляють, мов би наїздили на підкладені міни. І то

Який порядок може бути серед такої метушні?

стріляють масово, найгірше мотоцикли. Спочатку оглядаєшся, певний, що машина разом з водієм полетіла в повітря. Та вона зрідка тільки перекинети ся.

Але спати там годі. Цілу ніч тривають скажений галас, гудіння і вибухи. Карусь розуміє, що таке спати. Він спить, коли не їде. От, тільки я не збагнула, що йому миліше: їхати чи спати?

Італія — то прекрасна країна. Колись могутня імперія, що панувала над тодішнім світом. Потім стала убожити та задихатися на своєму тісному, в більшості гористому півострові. Але це країна краси, синяви й сонця, оточена прегарним аквамаринно-голубим і теплим морем.

В одному місці вириває з моря острів Капрі. Це неймовірно стрімкі дві гори, розділені проваллям. Чудо, кажу тобі! Так і вистрілюють понад море, так і височіють у неймовірній голубіні води, повітря, простору. Там, по стрімкому головокрутному схилі гори спинається серпентина. Дивишся на неї з пристані — вже в тебе голова кружляє. А що вже їхати?! Ми, очевидно, не їхали нею, ми залишили авто в Соренто, ти чув пісеньку про це містечко, теж дуже кольоритне. Ми взяли таксі. Але Пан не погодився їхати, він залишився внизу, бо сказав, що страшно йому навіть дивитися. І ще як вони їдуть! По стрімкій скельній стіні мчаться, як по рівному полі, впадають на повороти з усією швидкістю, і тобі здається, що зараз же на цьому повороті авто

стрибне в повітря та впаде в море. Але вони, оці водії, в останню хвилину обминають чи повертають убік. Дуже зручні водії, оті італійці. Алеж і одчайдушні!

Вид з Капрі незабутній: високо понад морем світ гір і скель, а на ньому цілі килими, незрівняні кольори розквітлих дерев і рослин, пишних садів, розкішних вілл-палат. Там теж палата письменника Акселя Мунте. Але ти, Карусю, мабуть, на літературі таки зовсім не розумієшся. Натомість дороги тебе напевно цікавлять.

Є одна важна дорога: вона пробігає з півночі на південь Італії уздовж цілого півострова. Має прекрасну назву: Дорога Сонця. Здається, кращої назви для дороги не придумав би. Почали її будувати ще за Муссоліні — то був вожд-диктатор між двома світовими війнами. Яка широка, яка гладка, яка прекрасна дорога! По ній можеш їхати, як тобі забажається! Хочеш сто — добре! Хочеш сто п'ятдесят миль на годину — гаразд! Їдь собі! Там немає обмеження швидкості.

З наших людей рідко хто зважається на таку швидкість. Але італійці — південний народ. Вони повні темпераменту й люблять ризик. Але виїдеш з цих твердих вузьких старовинних доріг на таку чудесну дорогу — і почувашся, наче б ти дістався на хмари, на них колишешся і пливеш.

Ти певно дивуєшся, як ми могли їздити цими й такими дорогами. І ти цікавий, чи не мали ми яко-

го випадку. Отож, у великих містах і справді майже неможливо їхати. В Римі, Неаполі та Фльоренції, як теж їдучи на прогулянки в такі місця, як Капрі, ми залишали авто в гаражі. Ми мусіли брати таксі чи автобус, значить — їздити міськими засобами транспорту. А випадок ми мали, але не з приводу руху, а з нашої вини, чи теж вини авта.

Пан вів авто. Він переїхав горбовину, видерся на гірські хребти Апенін — це гори, що біжать уздовж цілого півострова — і ми опинились на східньому побережжі, вже на відногах оцих гір. Тепер перебрала керму панночка. Треба сказати, що ця молода дівчинка була чудовим водієм, і я весь час подивляла, як вона легко і зручно виконувала своє завдання і як спритно переключилася з лівобічного англійського руху на правобічний, такий, як є і в нас. Крім того, вона була дуже гарна. Її молоде злегка засмагле личко з рум'янцями виглядало, наче райське яблучко. Над ним сяяв золотисто-русявий вінець пишного волосся. Вона виглядала чарівно за кермою авта. Дивлячись на неї, я думала: прекрасне яблучко. Італійці виявляли своє захоплення нашим Яблучком радісними усміхами, вигуками скороговіркою, вимахували руками. Коли всміхалися, то на смаглявих обличчях ясніли разки сніжнобілих зубів. Здавалося, наче б хотіли з'їсти наше Яблучко.

З'їхавши з гір, ми спішили назустріч блакитній Адріатиці. По дорозі було невелике село. На вулиці вози, діти, коти, собаки, люди, що на спинах

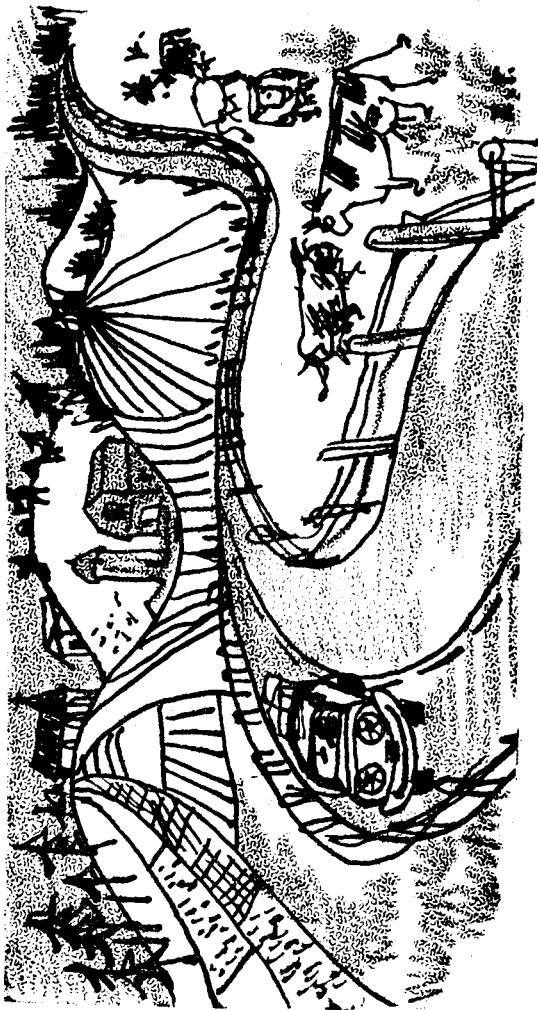
несли в'язку очерету чи дров, двоколісні візки, навантажені городиною, денедє авто. Ще корови, кози, мотоцикли, коротко — італійський рух. І то в обидві сторони. Треба вертїтися поміж цим усім, як дзига, й уважати, щоб або ти не переїхав когось чи чогось, або щоб тебе не потовкли чи, навіть, убили.

Наше Яблучко їхало швидко, ми минали поля, хати, річища, що влітку висихають, і пишні садки, повні овочів.

Серед цього мирного краєвиду нагло роздався тривожний крик і сіпнулись гальми. Авто збігло з дороги, увігналося на подвір'я та з розгону вдарило об стїну будинку. Дзенькіт скла, скрегіт потовченого металю. Нами кинуло вперед і на правий бік. Усе це сталося в одну хвилину.

Авто спинилось. Наглий струс та удар мусів запаморочити нас, бо щойно згодом ми усвідомили, що живемо і що ми не поранені. Яблучко вибухнуло плачем і припало головою до батькового плеча.

Що ж сталося? На вузькій сільській дорозі був гострий поворот. З протилежного боку з-за повороту вистрибнуло авто. Водійка натиснула на гальми, але вони не діяли. Батько вхопив ручну гальму, але віз гостро повернув та з'їхав з дороги. Спинив його щойно мур. Італійські будинки з каменю, не те, що наші. Їм авто не завдасть шкоди. Але наш Воксгол виглядав страшно: лівий бік потовчений,

Ми минали поля, хатки і пишні садки, повні овочів.

позагинаний, світла порозбивані, повідривані частини каросерії так і звисали з нього.

Негайно стали збиратись цікаві. В цій країні люди не поспішають, їх завжди багато на дорогах і вулицях. Швендяють, розмовляють, шукають „дурнички”. Вони теж страшенно цікаві, навіть на першу-ліпшу дрібницю. Так і з нами: нас облягла чимала купка народу. Всі вони жваво говорили, вимахували руками, заглядали автові „в зуби”, обмацували його хворі місця, один наперед одного радили, як направити авто. Вони й допомогли витягнути його на дорогу, запрігши вола, і той затягнув його до якоїсь повітки, там, мовляв, живе механік. Ладнали всі, ладнало багато, а, може, тільки двое-трое, але вся публіка приглядалася, радила механікові й нам і ще далі обговорювала наш випадок. Всі однодушно захоплювалися ясноволосою панночкою, співчували їй і нам.

Кінець-кінцем віз направили настільки, що ми могли їхати далі. Вже поволіше та й „з музикою”: скреготіли відломані частини. По дорозі і далі люди ставали, розглядали авто й вимахували руками. Так ми добилися до міста, де спинились на цілий день. У той час досвідчений механік направляв авто. І тут товпились люди, мудрували й міркували, надумувались, радили, заглядали у віз і під віз, обмацували хворі й направлені місця, говорили до нас багато й швидко, а їхні обличчя були привітні й веселі. Біда тільки, що ми не багато з цього розумі-

ли — звісно, чужа мова. Але думаю, що це не було таке важне.

Остаточно авто сяк-так направили, і ми поїхали далі з музикою. Але його вигляд не перестав бути жалюгідний. Напростувати позагинані боки дав Пан аж удома, у Великій Британії.

Сьогодні я розказала тобі тільки про деякі свої враження з дороги. Їх було багато, вони були різноманітні і, може, колись про них я ще розкажу. Одно тільки скажу тобі: я була щаслива, коли опинилась у Нью-Йорку, на новій швидкій дорозі. Авто котилося тихо й м'яко, всюди безліч написів, що задалегідь повчають, коли й у котрій бік повернути, де виїзд і де в'їзд, де їхати тільки направо чи тільки наліво, де дорога лише в один бік. Головне, не було на дорозі коров, свиней, ослів, возів і візків. І було тихо, ніхто не трубив.

Гарно їхати по наших нових, широких, гладких дорогах!

НА ДІБРОВУ

— Ну, Карусю, готуйсь! Ідемо на Діброву!

Карусь готовий. Потребує тільки повороту ключем, надавлення ногою на педаль та трохи вовтуження вперед і назад. Потім задкуємо у провулок і, повертаючи гостро наліво, виїздимо.

Вуличка наша коротка і кінчиться сліпо. При в'їзді напис: „МЕРТВИЙ КІНЕЦЬ!” Дуже поганий напис! Сповняє страхом кожного моториста, нагадуючи смерть і кінець. І зараз же, коли вуличка має кінчитися, написано: „Немає виходу!” Що не кажіть: погана вуличка, безвихідна, і на ній чекає людину смерть...

Але ми живемо тут уже кілька літ і якось живемо. І мусіли знайти вихід з кожного становища. І мусіли розв'язати всі ускладнення життя. Як довго живемо, не варто думати ні про смерть, ні про безвихідні труднощі, ні про марний кінець. От, краще вже думати про нашу поїздку на Діброву.

Вулицю Девіон ми швидко проїдемо. На ній, щоправда, щось трое світел і ще до того оте схрещення з Джозеф Кампо! Пишеться цю вулицю з-французька: на кінці — au. Вулиць з такими наз-

вами багато. Бо Дітройт був французькою оселею. Сама назва Дітройт — по-французькому: „з трьох”. Так і є. Місто походить на вирізок кола і легко його поділити на три частини: Схід, Північ і Захід. Півдня в нас немає, бо там ріка, а за нею Канада.

Карусь спинюється на схрещенні й розглядається. Буває, що хтось повертає наліво вже на червоному світлі. Що ж може зробити? Під час їзди просто в'їхав на схрещення і тепер мусить завершити поворот.

— Ти пригадуєш собі, Карусю, як ми дістали тут карний квиток? Було то на першому році моєї їзди. Я в'їхала на схрещення, але ми висунулись трішки поза білу лінію. Щоправда, на нас трубили трохи, але ще хвилинка, світло було б змінилося, і ми були б завершили поворот наліво. Але звідкілясь лихо наднесло полісменів. Вони затрубили на мене, і я мусіла з'їхати набік. Вони переглянули мої папери, а далі один став писати таку жовту картку з зеленими буквами.

— За що? — питаю його.

— Ви, — каже, — бльокуєте схрещення.

Я просилася.

— Ми ж висунули тільки ніс поза лінію.

Але він був невблаганний. Ще й сказав:

— Коли не знаєте, як повертати, не пускайтесь на дороги!

Що було робити? Погрозив, що відбере дозвіл на їзду, як буду з ним сперечатись. Треба було за-

ховати квиток у кишеню і їхати далі — звичайно, опісля заплатити п'ять доларів.

Можливо, що Карусь забув цю пригоду. Ми, люди, і то забуваємо, а що вже машини! Питання, чи вони взагалі мають пам'ять. Щоправда, компютор має чудову пам'ять — кращу, як людина. Він просто непомильний. Але від авта до компютора далека чи теж інша дорога.

Біжимо по швидкій дорозі, Карусь котиться рівно й тихо, наче м'яч. Я думаю собі щось. Може якісь спогади виринають з минулого. Якась туга на довгих самітних дорогах. Але її проганяю: нам нічого сумувати! Ідемо на Діброву, на дозвілля. Щоправда, лише на кілька днів, але ж там соняшно-зелено і голубо-водяно. Там відпочинок.

Швидко ми минули порозкопувані дороги між сьомою і восьмою милею. Там будують нову дільницю. Там народжується місто. Колись буде дуже гарно. Але тепер вали глини, купи каміння, машини, що мішають цемент, мішки і ще раз мішки, вантажники, повні й порожні, екскаватори й підойми, свердли, довбні — хто його знає, що воно таке. Але з його допомогою прокладають і вимощують дороги.

Великі і зелені орієнтаційні таблиці, мерехтливі світла, чорний асфальт. Ось ми вже й на швидкій дорозі, що сполучає Дітройт із столицею області — Лянсінгом. Написано: „Направо — Фармінгтон, просто — Лянсінг”. Назва Лянсінг милозвучна. Нагадає танець і молоді літа. Елегантний танець на французь-

ких королівських дворах, пані в кринолінах з віяльцями й букетами, панове в кольорових фраках...

... Лянсієр — чудовий танець,
в ньому не один коханець...

Не можу пригадати собі, що далі. Їдемо й ідемо і завжди на схрещеннях напис: „До Лянсіngu — просто”. Я силкуюсь пригадати собі, що далі, і не можу. Але Карусеві байдуже, і пісенька аж ніяк його не цікавить. Він знає свій танець, і для нього музика — гомін доріг.

Ось ми залишаємо швидко дорогу. Ми з'їхали з неї круглим виїздом, що його я називаю „вухом”. Тепер часинку ми їхатимемо сільськими дорогами і приглядатись мемо з цікавістю, що нового на присілку міста Брайтон.

Кілька літ тому їхалося „двадцять трійкою” кількаканадцять миль. Дорога звичайна, та ще й швидкість на ній — сімдесят миль.

То була для нас перша дальша поїздка в околицю. По широкій однонапрямній, що була тоді ще нова, нам пішло, як по маслі. Не зле їхалось теж по „двадцять трійці”. Але біда була он у чому: я боялася.

Велика швидкість авт, що їхали з протилежної сторони, лякала мене на цій вузькій дорозі. Мені здавалося, що авта їдуть просто на нас або принаймні зачеплять нас боком. Я воліла не дивитися на них, а радше на дорогу. Що буде, те й буде! До

того ж смеркалося. А вже найгірше: я не знала, де виїзд з цієї великої дороги на малу м'яку сільську Малтбі. Я знала тільки, що біля неї стоять два стрункі дерева. Мало ж то дерев при дорозі? Сам же виїзд захований серед придорожніх хашів.

Ми обидвое з Карусем бігли швидко, бо за нами гналися інші авта, ще й трубили. А тут треба ще й розглядатися за отими деревами.

Он вони! Ми майже проскочили повз них. В останній „частині моменту” — є такий вислів серед водіїв — Карусеві вдалося попасти передніми колесами у виїзд, але задні з більшою частиною воза були ще на дорозі. Нагло — удар! Мене кинуло вперед, а Каруся — скісно на виїзну дорогу...

Струс приголомшив мене. Коли я очунила, стала усвідомляти, що сталося. А сталося страшно! Лівий бік Каруся ззаду погнутий, потовчений, покручений. Повідпадали блискучі хромові листівки, погнулось віко багажника. Він зяв отвором. Один удар — і з мого красеня вийшла стара кальоша!

Ще гірше повелося тому, що їхав за мною: цілий перед його авта зруйнований, з холодильника тече вода, мотор не працює взагалі.

Що далі, не мушу докладно розказувати. Самі знаєте. Там поліція, опис випадку... Кінець-кінцем мені казали їхати, але авто мого послідовника поволокла тяглова машина. Воно вже не могло саме їхати.

Я почувалася препогано! Не лиш тому, що струс розбурхав мої нерви і пошкодив спину, але передусім тому, що Карусь зазнав такого пошкодження. Такий гарний, блискучий, новий і молодий, виглядав тепер, як старий потовчений горщик — тільки викинь на смітник! І хто, вже на Діброві, проходив, то розглядав його та покигував головою. Кожний напевно думав, що винен водій. Але найнещасливіша була я. Я мала почування дуже великої вини за кривду, заподіяну моему приятелеві.

То були погані переживання, і я їх ніколи не забуду.

Щождо пошкодженень авт, то мене виправдали, бо, за законом, відповідає той, що наїде на другого ззаду. Він завжди мусить бути готовий спинити свій віз без уваги на те, яку б дурницю не зробив той, що їде попереду нього.

Забезпеченева спілка того, що нас ударив, покрила кошти направи Каруся. Щойно, коли він став знову гладкий, гарний і веселий, я трохи заспокоїлась. Але мені здається, що він уже ніколи не був такий молодий, безжурний і гарний, як перед тим. Певно він ніколи не забуде того випадку.

Не забула й поліція. Моя реєстраційна карта обтяжена ним, і той гріх я маю й матиму на своїй совісті. Через нього викинуло мене з своїх членів ААА, бо воно любить тільки певних і добрих водіїв. Довелося шукати іншого забезпечення...

Але тепер на новій швидкій однонапрямній

„двадцять трійці” з гарним написом „Дорога Лі” нам уже таке не трапиться. Ми здалеку бачимо зелену табличку з білим написом і повертаємо направо. Тут уже зменшуємо швидкість і в’їздимо на останній кусок нашої дороги. Проїздимо присілок Брайтону і розглядаємося, що нового там сталося. Ні, змін не видно. Ті самі два дімки з великим написом „На продаж”, будинок мирового судді та школа. Вона завжди порожня — може тому, що ми їздимо на Діброву влітку. І не бачили ми ніколи, щоб хтонебудь приходив до судді.

А й справді, яке його завдання? Чи він мирить розсварених сусідів? В Україні в такому випадку йшли до в’їта або священика. Та найчастіше ладнали справу самі. Не обходилося тоді без стусанів та ляпасів. Що ж, це сусідський порахунок.

На м’якій нерівній Малтби приємна пригода: з-під коліс випурхує фазан. Зелена металічна голова з білою краваткою на шиї, червоні груди, сам він цинамоново-бронзовий. Скрикнув злякано та й зник у траві.

Та ось широкі ворота. Це в’їзд на Діброву. Над ним шумлять високі старі дерева.

ДОПОТОПНІ ЗВІРІ

Надворі стояла чудова погода. Сонце світило тепло й радісно, небо було чисте й блакитне. Буйнолисті дерева шуміли в легкому вітрі, в їхніх коронах співали пташки. Перед будинком, де я поселилася, гралися діти.

— Прошу пані, подивіться! — закликав мене Данко. — Ми маємо „туртл”!

У відерці бовталася невеличка черепаха.

— Відкіля ти взяв її? По-українськи вона називається: черепаха.

— Я купався, і вона плавала, і я зловив.

Данкові, мабуть, тяжкувато з нашою мовою. До мами він говорить по-українськи, але в забаві з дітьми послуговується англійською мовою. Як підросте і стане пластуном, ці справи напевно покращають.

— Ти знаєш, що? Поклади на дно відерця камінь. Вона мусить час від часу вийти з води та набрати повітря. Вона, як людина, дихає легеньми і тому не може довго бути під водою, як от риба.

— Ага! Я бачив, як вона виставляла голову з води і пускала такі бульки.

— Авжеж. Так вона видихала й вдихала повітря. Зовсім, як ти.

— А що їй лати їсти? — питав Данко. — Я кинув їй хліба, та вона не хоче.

Дійсно, на дні відерця лежав кусок хліба. Він намок та розбух, і його тяжко було б відрізнити від куска вати. А ще ж наш хліб, такий білий.

— Ні, хліба вона не їсть. Ти мусиш наловити для неї малих рибок. Вона їх ловить сама, коли плаває у воді.

Данко взяв від мами ситце та горщик і пішов до озера рибалити.

Я стояла біля відерця і приглядалася, як бідна черепашка вовтузиться і бовтається. Вона товклася об стінки посудини, намагаючись знайти вихід з цієї білої тюрми. Штовхала головою, дряпала па-зурцями раз в одному місці, то знов у другому, виринала, поринала й була в постійному русі. Видно, що вона була затривожена. І так, дивлячись на неї, я пригадала собі: я ж обіцяла Ігореві послати йому з Діброви черепаху! Чи не час виконати свою обіцянку?

— Карусю, — я звернулась до свого приятеля. — Як ти думаєш, що нам зробити?

Він стояв мирно біля будинку й дивився на мене своїми ясними очима. Здавалося, що в нього немає сумніву, немає вагань. Обіцяла — значить треба виконати!

— Ну що ж, їдемо на той бік озера! — я засміялась.

Бо, на ділі, що могли обходити Каруся справи, які не мають ніякого зв'язку з їздою? Але їхати — о, він радо поїде!

Там, на Березі Мрійників, я поставила Каруся під розлогими деревами, щоб сонце його не пекло. Сама ж скинула купелеву накидку, що її мала поверх купальника, і пішла купатися.

Гарно купатися влітку, коли сонце припікає і легкий вітерець ледве морщить воду. А вода тепла-тепла, як би її хто нагрів! І зеленувато-прозора. Я зійшла східцями з помосту і кинулась у воду. Вода обдала мене м'якою лагідною хвилею. Я стала плисти в напрямі до острова. Я плула раз грудним способом, то знову боком, а коли хотіла відпочити, лягала на спину, випростовувалась, розкидала руки і так тихо-тихенько лежала. У глибині незмірного простору наді мною було небо, снували хмаринки, там царювала тиша і сяяло сонце.

Пливучи не раз, я чула, як мене щось щипало в ногу, звичайно в палець. Від цього не було боляче, радше смішно. Було так, якби хтось чи щось пробувало, чи мій палець їстівний і чи смачний. Тепер, причалюючи до острова, я упевнилася, що то були черепахи. Вони сиділи на острові, мабуть, вигрівались на сонці. Коли я з'явилася, вони всі якстій плигнули у воду. Роздався плюскіт, наче б хтось кидав вареники на окріп, і вся братія дала ногам зна-

ти. І справді, вони гребуть ногами так смішно, наче малі безпомічні діти, що бовтаються у водичці. Кожна нога працює за себе.

І знову я пригадала собі свою обіцянку. Таж їх тут стільки, безліч! І вони, подекуди шкідливі — бо поїдають риб. Нічого страшного не станеться, коли одною з них тут буде менше. Та й не піде вона на заріз чи на інше знищення, тільки в добрі Ігореві руки. Він природник і напевно догляне її та ще й буде милуватись нею. А тут — хто її бачить серед великого племені черепах?

Я повернулась до містка, взялась за поручні та стала дивитись у воду. Вода тут спокійна і прозора, ще й глибока. Ви бачите цілий її шар, наче крізь стінки акваріуму. Чарівний водяний світ! На дні густих чагарник водоростей. Вони хитаються і наче пливають. То від руху води вони м'яко, легко коливаються. У цьому чагарнику непорушно стоять риби. Як довго я дивилася, вони не рухались, тільки злегенька тремтіли їхні хребтові плавці — синяві в одних, майже чорні в інших.

Буває, заплине туди чужа риба або, може, гість. Бо як нам знати, відкіля і з чим вона прибула сюди, де всі дрімотно відпочивають? Може має які важні вісті? Може якийсь родич чи побратим ковтнув гачок? Може шука-стариган вплив із своєї схованки в глибинах і гасає по озері?

Там, на дні, серед водоростей лежать мушлі. В них живуть устриці. Вони й рачки, полкують на різ-

ний дріб'язок. Його тут безконечно багато, і він дуже різноманітний. Срібно-чорні жучки завели хоро- від довкола підводного куща.

Табунець малесеньких рибок подався до бере- га. Вони завжди плавають табунцями. Може так від- радніше, а може й безпечніше. А то жирує ними кожен, хто живе у воді. Бідні маціцькі рибочки! Від них аж сріблиться вода.

Та он хто полошить тишу водяного царства! Така овальна тарілка з чотирма куцими ніжками по боках. Сплюснута голова поре воду, наче перископ підводного човна. На ній очі-коралики. Ціла вона зе- ленкувато-бура, оця черепаха. І не лежить ця таріл- ка поземо, тільки плаває сторчма. Смішні ніжки бовтають воду без ніякого ритму і плавацького сти- лю. Очевидно, Мама Черепаха, що появилась на землі мільйони літ тому, не навчила доньку гарно плавати. А втім, вони не риби. Тільки жирувати йдуть у воду, а решту часу проводять на суші. Люб- лять тепле м'яке болото оці вийняткові звірі, що перетривали мільйони літ і зберегли нам спогад про прадавні епохи землі.

Оця більша — певно, мама. Вона завбільшки в долоню. Поруч плавають дві малі — то, певно, діти. Взяти одну? Е, ні, хай пливуть собі далі. Може ма- ма плакала б, якби я взяла одну дитину? Може діти побивались би, якби я взяла маму? Підплили під поверхню, повиставляли голови і випускали буль- ки повітря. Сяючі очка розглядають поверхню во-

ди. Нагло всі три подались якнайшвидше під місток.

І, гляньте, яка метушня зчинилася в акваріумі! Всі риби, рибки й рибочки, що лежали, відпочивали і спали, наче прокинулись і рушили під місток! Їхні веселі табунці аж замутили воду. Що ж там діється? Ви тільки погляньте: стоїть на помості пані Галя й кидає у воду кусочки хліба. А ціла ця банда так і виловлює його, так і хапає наввипередки та й ковтає швидко, щоб якнайбільше наїстися. Хвостики тільки мелькають, плавці тріпотять, срібні животики сяють. Тільки круглі, малі, але хижі очі поглядають непорушно вгору.

Разом з рибами поплили туди й черепахи. Кожен рух на воді збуджує їхню цікавість. Хліба вони не їдять, але там гуща риб, улов добрий трапляється! Тільки хап у пащу і поринає у воду, а там уже й з'їсть.

Гляньте, гляньте! Тут не одна і не дві! Он яка дуже зграбна черепашка, не завелика і не замала, овальна, боки й живіт геть пописані оранжовими взорами. О, це якраз та, яку пішлю Ігореві! Я занурила руку позаду черепахи і зловила її за край щита. Швидко забовтала ніжками, але дарма... Я добула її з води. Вона й далі налякано гребла повітря: намагалась вирватися з моїх рук.

— Чекай, чекай, звіре допотопний, не так швидко! Воно і так не pomoже, я тримаю міцно. Шкода, що не розумієш моєї мови (цікаво, чи і яку розу-

міє взагалі, — думала я), то й не хвилювалась би так. Не зловила я тебе, щоб з'їсти, бо скільки там того м'яса на такій малій роговій тарілці! Зате готую тобі велику пригоду. Ні один з твого роду такої не переживав, я певна!

Черпаха борсалась і намагалась досягнути пальцями мою руку. Тоді дряпала гостро й боляче.

— Не дряпай! Ти думаєш, що в мене руки такі рогові, як твій панцер?

Не знаю, чи черпаха взагалі думала. Що може видумати така мала сплюснута голівка? Усе, що вона робила, було самообороною, і до цього штовхав її страх.

— Не бійсь, нічого злого тобі не зроблю! Шкода, що ти не оцінюєш нагоди пережити щось цікаве й неймовірне для вашого брата! Чи ти собі уявляєш, що полетиш літаком? Чи коли хтонебудь із твоїх родичів літав? Ані по болоті, ані по воді не літають, правда? А ти одна-єдина з них усіх летітимеш! Скільки цікавого й чудесного можна пережити! Та ще й опісля розказати іншим звірам. Бо я певна, що самотою ти жити не будеш, де б це не було. А Ігор має великий город, зробить чудове терраріум . . . і взагалі буде тобі, як у раю!

Не думаю, що черпаха знала, що таке рай і як там жили колись тварини. Хоч . . . жили ж там і черпахи. Щоправда, про них не згадують ані при описі раю, ані потопу. Але то певно тому, що черпахи завжди дуже добре плавали і під час потопу

не мусіли ховатися на Ноеву арку, тільки пливли вільно, ще й раділи з такої зливи та глибокої води. Взагалі, це тварина повільна, розсудлива й вдержлива. Може завдяки цим прикметам дожила до наших днів, хоч всілякі динозаври та археоптерикси пропали безслідно.

Вдома я налила води до умивальника і впустила туди черепаху. Але вона й далі борюкалась і намагалась вилізти. Та береги були гладкі й слизькі — ніяк їй це не вдавалось. Вона, бідна, була похожа на пташку в клітці або й на невинну людину, що її кинули в тюрму, і я жалкувала, що завдала їй стільки прикрощів і страху.

ДАЛЬША ІСТОРІЯ ЧЕРЕПАХИ

Уночі я не могла спати: черепаха товклася в умивальнику, а її роговий щит видавав такий звук, якби хтось дряпав ножом по склі.

Вранці я не мала де помитися, тож добула черепаха з умивальника й посадила в горщик та ще й із щільною покришкою.

Тим часом, помившись та поснідавши, я стала готувитись до мандрівки. І то не своєї, а черепашиної. Треба було з великої коробки зробити малу — трохи більшу, як мій в'язень. Пішли в рух ножиці, ніж, нитки, голки. Ще й пальці поколола майструючи. Коли невеличка плоска коробочка була вже готова, я повертіла в ній дірки. З кожного боку по дві. Буде доволі повітря. Вклала туди черепаха, перев'язала шнурком коробочку і написала на ній адресу:

Пан Ігор

156 Паркова вулиця

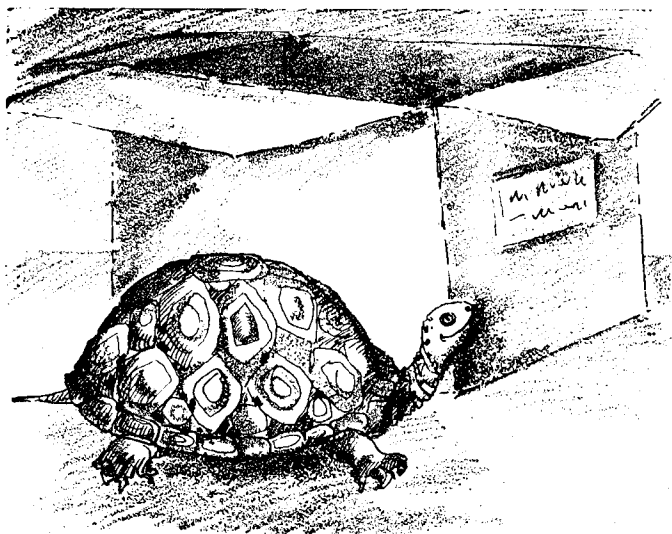
Одеса, Те.

Бо де мав би жити Ігор, як не в місті, що має таку принадну назву, як наша пристань над Чорним морем?

На черепаху я поклала записку:

Дорогий Ігорю!

Виконую обіцянку з минулої осені й посилаю
Тобі черепаху. Вона дуже гарна, писана, не така бу-
ра, як тут теж водяться. Тільки дуже хвилюється. Як

Коли коробочка була вже готова, я вклала туди черепаху.

тільки вона до Тебе прилетить, вмісти її в горді та дай їй пити. Їсть вона тільки рибки. Мусиш ходити до річки й ловити їх.

Цілую Тебе щиро

Твоя Тітка.

Карусь, черепаха і я їхали утрьох до поблизького містечка на пошту.

День був чудовий. З Дібров'яної улоговини ми вихопилися швидко на горбовину. Обабіч стояв ліс і шумів ситозеленим листям. З дерев поглядали білки. Вони, певно, надіялись, що дістануть від нас горішків. Але ми поспішали та й не мали горішків з собою. Зрештою — літо. Їжі всюди повно, а ласувати — негарно.

Ми минули декілька дімків. На клюмбах цвіли чорнобривці й петунії, а над ними яскравіли далії та пишалися стрункі вежечки слизів. Ми повернули направо на доріжку, що стала петляти поміж полями й горбовиною. На схилах уже починали золотіти перші осінні квітки.

Ліворуч нижче дороги сріблилося озеро Брайтон. Воно подовгувате і вигинається так само, як дорога. По ньому плавали канадські гуси, в ситнягу шолопались дикі качки, і їхні зелені шиї грали всіма кольорами веселки. Срібну гладь озера злегка зморщував вітерець. На схилі, між дорогою та озером скрізь людські житла. Вони різноманітного вигляду і стилів, але всі дуже гарні, з вирізуваними взорами ганків, альтанками, повітками, гаражами. Кожен має маленьку пристань і в ній на прив'язі човен. Ситозелені буйні дерева на узбережжі. Кольорові городці.

— Гарно тут жити! — говорила я до Каруса. — От, якби нам таку хатку над озером! Я завжди мрі-

яла про те. Ти мав би вигідний гараж, і ніхто не обштурхував би тобі боків. Я мала б малу пристань з човном. І найважливіше: при березі я вирощувала б водяні лілеї. Такі чудові, білі, як у нас, на Діброві. Також рожеві, лілові, червоні. О! Я люблю їх — вони моя мрія з дитячих літ!

Карусь не перечить. Він узагалі дуже згідливий. Ми майже ніколи не лаємось. Тільки, часом, забувши, що вина моя, я лаю його. Але він не бере цього надто трагічно.

Он уже й містечко. Проїжджаємо гарними вулицями, що їх затінюють старезні дерева, повертаємо направо й зупиняємось перед новесеньким поштовим будинком. Біля віконця старша привітна пані.

— Прошу пані, як надати посилочку, щоб якнайшвидше дійшла: за особливим дорученням чи літунською поштою? — запитую, трохи ніяковіючи.

Пані бере коробочку, кладе її на вагу.

— Дванадцять і пів унції. Вийде вам трохи дорого. Але літунською поштою таки найшвидше. Чому вам залежить на часі?

Пані дивиться на мене. Вона не знає, чи я хочу заплатити вісімдесят два центи. Нараз у коробці щось рухнулось і задряпало. Пані поглянула на коробку й на мене з цікавістю.

— Там... там черепаха. Посилаю своєму небожеві... Буде тішитись.

Пані сміється. Лагідною усмішкою. Вона мене

розуміє. Наклеює значки й обережно кладе посылку в мішок.

— Полуденним поїздом поїде до Дітройту, відтіля нічним літаком. Ваш небіж дістане її завтра вранці.

— Дуже дякую. Думаю, що черепаці подорож не пошкодить.

— Рішуче ні! — погоджується пані поштарка. — Черепахи дуже видержливі, можуть не їсти навіть місяцями. Он, цілу зиму сплять і не їдять нічого.

Вертаємось уже тепер удвох. Ще заїздимо до містечка, їмо морозиво, купуємо коробку ягід та чорний хліб — його я люблю. Карусь дістає повну порцію бензини, в нього провіряють воду й мазь. Задоволені та веселі вертаємось на Діброву, але вже іншою дорогою, серед піль. На них восени збираються гуси, що мають відлітати. Тут теж живуть фазани.

— Добре, Карусю, що ми цього позбулися! А то цілу зиму я думала, коли і яку черепаху післати Ігореві. Збиралася ще навесні, але якось не виходило. Він напевно дуже втішиться.

Що думав про цю справу Карусь, я так і не дізналась.

— — — — —

Уже згодом у Дітройті я дістала листа від Ігоря. І то швидко після вислання черепахи. Він писав: „Дуже дякую Тобі, Тітко, за таку чудову черепаху. На жаль, тато заявив, що не хоче в хаті тако-

го гаддя. До того ж, ми готовились їхати на Союзівку. Я заніс черепаху до зоологічного саду. Пан прийняв її радо, і вона стала жити серед інших черепах. Але вона рішуче найгарніша з усіх. До неї ходитиму, навідуватисьму. Ще й не мусітиму турбуватись її прохарчуванням.

Цілую Тебе щиро

Твій Ігор.

Ви, читачі, не питайте мене, як мені було на серці після Ігоревого листа. А втім, я тут ні при чому.

Але черепаху, що є героєм цього оповідання, відбула надзвичайну мандрівку всіма засобами модерної комунікації й опинилась у чудовому приміщенні зоологічного саду та ще й у теплішому, як тут, ставку. Там напевно вона розказує новим знайомим свої пригоди, а вони дивляться на неї з подивом і пошаною. Бо хто таке бачив і чув, щоб черепаху літала?

КУДИ НЕ ГЛЯНЬ — БІДА!

Ми влаштувались у двох сусідніх кімнатах невеликого мотелю. Ліжко, он, уже застелене, завіси зятягнені, на столику біля ліжка стоїть малий годинничок-будильник. Коли він біля ліжка і Карусь біля хати, то я вдома.

— Тепер, Зіно, — кажу я до подруги, — їдемо до поблизького містечка на покупки. Люблю малі тихі містечка з головною вулицею. Її обов'язково прорізує ряд вуличок, що мають назви президентів. Інколи до них приєднуються „квітяні” вулиці чи ті, що носять назви дерев — дубові, кленові, берестові. Міста цієї країни дуже одноманітні.

— Тому в них легко орієнтуватись і не треба витрачати час і зусилля на розшуки вулиць та запам'ятовування їхніх назв. Ти певно не забула, як тяжко було в Римі чи в Мехіко знайти та запам'ятати невідомі вулиці. Ще півбіди, коли вони носять прізвище сучасного президента або просто називаються „Ель Президенте” чи „Републіка”. Та ось оці „Інсурджентес” чи „Ресурджентес” в мене геть чисто мішалися.

— А вже найтяжче було запам'ятати імена патріотів, що їм присвячувано вулиці.

— Або вулиці з історичними датами.

— Так, справді! А найлегше в Нью Йорку: шахівниця стріт і авеню, що прорізують одна одну.

Так ми нагадували собі вулиці з наших мандрівок. Чужі міста ставали в нашій уяві: одні затінені буйними деревами, інші тільки оздоблені пальмами. Високо понад вулицями хитались їхні корони. Наче великі китиці, вони маяли високо в синяві й тумані Льос Анжелесу, сишко шуміли понад вулицями Сан Дієго. Тіні від них не буває.

Тим часом Карусь біг по дорозі. Він уже давненько залишив сільські дороги — і ті м'які і, навіть, ті асфальтові. Звернувши наліво, він котився по першій правій лінії Великої Ріки. На дорозі малий рух, і нам недалеко. Поза нами в дзеркалі — нікого. Ще так із чверть милі, і ми з'їдемо ще більше направо на великий автопостій перед крамницею.

Бавх! Дзень-дзелень! Скрегіт гальм! Зупиняємось.

Що сталося!? Відкіля напасть?

І справді: напасть на гладкій дорозі!

Ми і наш „партнер” з'їздимо набік, розглядаємо одні одних та наші вози.

Очевидно, молодий хлопчик і дівчинка. Тільки вийшли зі школи — і гайда на поїздку! Десь з містечка за понад сотню миль звідси. Треба ж відсвяткувати кінець року! Для нього ми, мабуть, надто по-

волі їхали, і він минав нас. Та стяв трохи закоротко і, замість в'їхати на дорогу, ударив Каруся в передній лівий бік та болотник. Звісно, прикре діло.

Очунявши з приголомшення (а воно буває завжди, навіть при найменшому випадку), вирішуємо повідомити поліцію. Милій ясноволосий хлопець дуже ввічливо справляється: якраз при дорозі крамниця, і там телефон. Ми обидві з Зіною стоїмо безрадно й турбуємось долею Каруся. Болотник зовсім вигнутий, розірваний і разом з частиною побічниці звисає сумно, наче стара ганчірка. Сам Карусь схожий на старого жебрака, що тягне з собою подертий мішок.

Полісмен перевіряє наші папери і пише протокол. Хитрий хлопчик заявляє, що я повертала наліво й попала під його авто. Я кажу, що немає мені чого повертати наліво, коли моя крамниця праворуч. Всі ми дуже ввічливі і за хвилину роз'їздимось.

— Що ж тепер буде з Карусем? — турбується Зіна. — Таж ясно, що це вина хлопця! Замість на дорогу, дивився на дівчину. Мусить заплатити!

— Ага, мусить! Цей сімнадцятилітній хлопчик? Цікаво, хто його примусить! А той полісмен не багато старший за нього, і хто знає, що написав. Ти чула, що сказав? „Не мое діло цікавитись. Повідомте свою забезпечену спілку і хай вони досліджують, чия вина”.

— Ще добре, що ні моторові, ні нам нічого не сталося.

Так, це правда! Могло бути ще гірше! В кожній пригоді ніколи не є так зле, щоб не могло бути гірше. В тому ціла розрада.

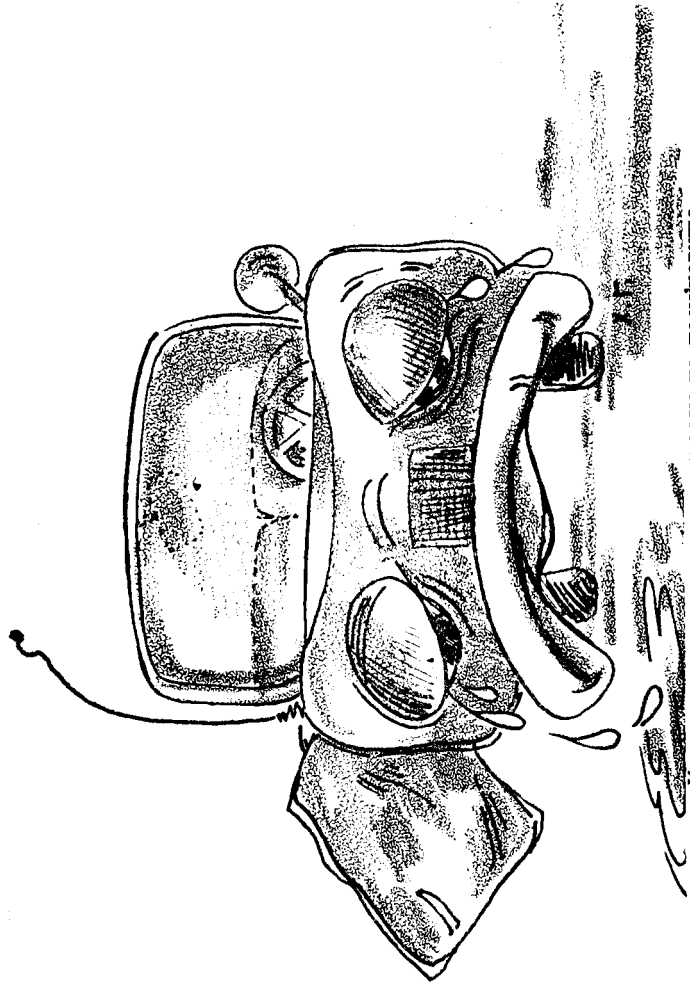
Бідний Карусь чалапає, ліве вухо разом із шкірою звисає, як у старого пса після собачої війни. Проїжджі оглядають його, покивають головами, трублять, показують руками. Дехто ще й лайку прикине — невідомо, чи на авто, чи на водія. Так за наше нещастя ще з нас і насміхаються... Найбідніший Карусь: по ньому пізнати, що він просто стидається свого нужденного вигляду. Тож не їдемо вже довкола озера, як були заплянували, тільки найкоротшою дорогою вертаємось до мотелю. Виїхали здорові, а глянь --- приїхали калікою!

Люди сходяться, оглядають і висловлюють свої зауваження. Не жалкують нас, ні! Щоправда, всі запевняють, що хлопець винен і мусітиме заплатити, але, відходячи, перешіптуються і на їхніх обличчях насмішка. Мовляв, якби була добрим водієм, таке б їй не трапилось. А втім, на бідного не натрапило, що там тих пару десятків долярів!..

Люди бувають злобні, і часто ваше нещастя чи пригода править їм за приемність чи розвагу.

Карусь стоїть перед мотелем і сумно опустил вухо людям на посміховище.

— Не журись, Карусю, — заспокоюю його, — то не така вже катастрофа — той кусок шкіри доктор пришиє, прилатає, заклеїть, і вухо буде, як нове. Якби ти бачив, як гарно шиють і латають людську

Карусь сумно опустил вухо людям на посміховище.

шкіру! Пришивають відірване вухо, роздрту шкіру зшивають, а з плеча чи коліна зроблять тобі нові-сінський ніс. Дивуєшся, правда? От так, пані. Дуже гарна. Але носюра довгий і горбатий. Доки терпить — терпить! Одного дня йде до лікаря. Такі лікарі називаються хірургами. Він вирізує, відрізує, зшиває, пришиває, і пані дістає малого гарного носика. Вертається додому красунею, хоч малюй чи фотографуй!

— Що, не віриш? Думаєш, може, що ти став абстрактний, як модерне малярство: кусок бляхи по-вигинаної, повизублюваної, колода в одному місці вирізана, в другому груба — що, смієшся? Ну, то добре, що ти трохи потішивсь і вже не страждаєш. Ми теж так: спочатку болить, потім звикаємо.

ДОБРІ ПОРАДИ

З Дітройту приїздить Нусько, і ми договорюємось. У нас бо зовсім протилежні вдачі та привички. Я люблю сонце й воду, а він — затишок у тіні дерев. Я люблю плавати й ходити, він — сидіти в холодку й відпочивати . . . Тож кожен з нас робить, як йому до вподоби.

— Іду купатися. Ключ від кімнати залишаю тобі, може схочеш зайти. Незабаром повернусь і разом пообідаємо.

Ось в'язка ключів: від кімнати, від Каруся і ще кілька від чогось у Дітройті. А щоб ми не в'язались, я кладу її на болотник.

Дзень! Брень! Стук!

Тиша.

— Що ж ти зробила, тітко?! — дорікає мені Нусько. — Ключі сковзнулись і полетіли в середину зударника!

— Я й не думала, що все таке ковзъке та зрадливє! Що ж тепер зробимо?

Нусько стоїть навколїшках біля авта й оком знавця розглядає сяюче місце, де зникла в'язка ключів.

— О! Бачу їх! Якби кусок дроту, дістану їх легко.

Знайшовся дріт, Нусько згинає його й робить дуже зручний гачок. Довбає, штурхає, крутить і вертить. Ключі дзвонять, бряжчать і ховаються ще глибше...

Пан Юрій, що досі приглядавсь і подавав дуже спасенні ради, добув руки з кишень та, зайнявши місце Нуська, став маневрувати тим самим способом і таким же приладом. Овва, велика штука добути ключі?! Таж їх видно, тільки зачепити гачок за ланцюжок...

Працює, піт ллється з чола, ключі дзенькають і не дозволяють себе зловити. Мабуть, і вони злобні, люблять гратися з людьми. Так, як от ми, в хованки чи в „лапанку”.

— Які ми дурні, які дурні! — заявляє врешті пан Юрій. — Таж вистачить заїхати на узбіччя, тоді перед авта опиниться в повітрі, легко буде сягнути рукою, відлучити болотник і...

Пан Юрій їде декілька кроків і уставляє віз передом до стрімкого схилу.

— Прошу, покладіть на Р. Тоді стоятиме! — раджу.

— Ого, то недобре! Краще покласти на R, то ще ліпше!

Те, що сталось упродовж наступних двох хвилин, могло б легко появитись на екрані в авантюроному фільмі.

Пан Юрій вийшов з авта, щоб принести свої кліщі — ними він відкручуватиме болотник. Я підійшла до Карусевого зламаного вуха. Карусь рушив з місця і, не зважаючи на те, що в ньому не було водія, що його мотор не діяв і що вказівна стрілка стояла на R, рушив не назад, а наперед! З гідністю самостійного та розумного мотора він покотився униз по стрімкому схилі.

— Ой, пане Юрку! Ой, Карусь!

Пан Юрій оглянувся — він ще не встиг був відійти п'ять кроків — і, замість бігти до Каруса, став утікати назад. Мабуть, оця вказівна стрілка відносилася до нього, а не до авта. Карусь же, злегковаживши собі оте R, біг по схилі. Як довго бігтиме і де розіб'ється на шматки?! — майнула думка. Бігти рятувати! Але як?!

Все це майнуло в голові за уламок секунди — той, якого потребував Карусь для своєї самостійної поїздки.

Трах! Глухий удар. Карусь спинився нагло в хмарі диму.

— Горить! Горить! Рятуйте! — закричала я.

Пан Юрій, що вже вспів очуняти й зорієнтуватись у становищі, опинився навіть біля мене.

— Ні, то не дим, то пил із сміття, в яке він в'їхав з розгону. Нічого йому не буде!

І дійсно, Карусь стояв гордовито, зарившись передом у купу сміття. Сміття вивозили до великої ями вниз, біля широкої калабані з застоєю зеле-

ною рідиною. Туди спрямував свої кроки Карусь, послушний законові гравітації, і, безумовно, був би занурився в нечистоті, якби не оці по дорозі порозкидані купи сміття. Одна купа зберегла Каруса від неславної купелі в гноївці.

Нагорі зібралось трохи публіки і перше, що вона робила, був регіт. От, мовляв, задрав хвоста Карусь пані Софії і „дав драпака” в яму! Але добре порадив Юрій, нічого казати! Варт тільки знати, що він порадить тепер, щоб добути авто з ями.

— Смійтесь, смійтесь, та не дуже! Певно, що з носом у сміттю ніхто не виглядає пишно. Але ви подумайте тільки, що могло було статись, якби Юрій, замість іти по прилад, ліг був під авто, щоб майструвати згідно з своїм пляном! Смерть неминуча!

— Або, якби в авті хтось сидів, скажім — його власниця. Людина настрашиться і напевно зробить якусь помилку. Віз перекинувся б... людину кинуло б на скло, або грудьми об колесо, або...

Видумували, обговорювали, обмірковували. На щастя, Карусь сам знав, що зробити: з'їхав гладко вниз, сам собою керуючи, сам і зупинився без жадних гальм. Лукаво поглядав на свою паню, що, позбувшись переляку, таки опинилась біля нього.

— Карусю, чортів сину! — лаялась я. — Захотілось тобі стрімкого з'їзду? Маєш щастя, що нічого тобі не сталося, а то міг би розбитись на куски. Але тепер, прошу, покажи, як виїдеш нагору!

О, справа не проста! Карусь не лише не міг по-

казати, але й не міг рушити й колесом. Спроба за-
вести мотор кінчалась фуркотінням, туркотінням і
стогнанням. При кожній спробі з-під коліс вибуха-
ла хмара сміття і розходився сморід.

Пан Юрій, що так добре й швидко вмів ради-
ти, і тепер не вмовкав.

— Зараз принесу важеля! Підважу перед, видо-
будемось із сміття, а тоді тільки позадкуємо й ви-
їдемо.

Ага, позадкуємо, ага виїдемо! Права передня
частина вже в повітрі. Тепер за розпорядженням
Юрія я залажу до авта і з острахом надавлюю на
педалю. А що, як віз таки зовсім перекинеться? Ні,
він тільки нахиляється трохи. Лише настільки, щоб
косо поглянути на мене.

— Чекайте, тепер треба піднести лівий бік!

— Тільки прошу вас: так, щоб, піднівши обидва
боки, ви не перекинули Каруся зовсім зі мною! Але
я пораджу вам тепер: даймо тому спокій! Бачу на-
горі вантажника. Попросіть, щоб Петро з'їхав ним
сюди та й витягнув нас ланцюгом.

Але пан Юрій впертий і певний свого автомо-
більного розуму: не треба, зараз виїдемо!

Обидві передні частини в повітрі, Карусь сидить
у смітті на череві. Все ж він дає себе спонукати до
деякого руху, сам не падає і не перекидається, але
задніми колесами закопується в схил. Провалля вузь-
ке і не дозволяє на жадне маневрування.

— Пане Юрію, прошу вас, киньмо цю непотріб-

ну мотанину, з неї і так нічого не вийде! Бачите, як тут вузько!

Юрій надумується. На його засмаглому лобі ряд зморшок. Тепер вони збіглися — знати, що пан думає. В той час мені прийшла до голови спасенна думка. Чи я маю з собою виказку ААА? Є! Є рятунок!

Пан Юрій скоряється. Йдемо до адміністрації шукати телефону ААА. Чудово! 367-542.

— Тріпл ей? Прошу допомогти мені. Що бракує? Сиджу в ямі.

На другому кінці лінії легкий смішок:

— Сидите в ямі? — питає м'який чоловічий тенор. — А де, прошу? 4800 дорога Малтби? Як лиш приїде з терену, пішлю його туди.

Пан Юрій, підказавши мені число будинку, виконав свої завдання, йде мити руки та зникає на доріжці, що веде на пляжу. Я залишаюсь, чекаю на рятунок.

Жарка й повна пригод неділя. Всі люди поїли, відпочили й тепер подались до озера купатися. Навіть Карусь спочив м'яко на перині із сміття. Тільки мене пече сонце, млоїть голод і болить голова від соняшної жарі.

Стою біля воріт, потім іду в тінь і сідаю під кущем. Але не сидиться! За кожним наближенням авта підриваюсь та вибігаю на дорогу. Ні, це автомашина, що возить яйця, ось та, що чистить канали, і ще третя, що розвозить пальне. Але стривайте: он іде! Синій великий віз з одним водієм. Дивиться

просто перед себе і їде з повною швидкістю. Руками й ногами подаю знаки, виконую розпачливі рухи. Ще трохи й вибігла б та лягла б на дорозі...

Мигнув і зник за поворотом.

Пан Юрій, що вже встиг викупатись і пообідати, а тепер влаштував собі милу прогулянку, застав мене ще біля воріт і Каруся в ямі.

— Щось довго не приїздить! Але то неділя. Не турбуйтеся, ось-ось приїде!

— Та, мабуть, їхав він, але минув нас і з усією швидкістю погнався кудись...

— Може мав ще інший випадок. Або помилково поїхав на той бік озера. Відтіля його завернуть.

— Добре, алеж, як знатимуть, що тут його дожидають?

Пан Юрій задумується, і від цього його філософське чоло ще більше морщиться.

Але задумуюсь і я.

— Слухайте, яке число ви мені подали?

— 4800. Знаю дуже добре, працюю тут уже сім літ.

— Дорогий пане, знаєте що? Тут число 8400. Ось вам ворота, а на них написано великими чорними цифрами...

Пан Юрій схопився за лоб, прицмокнув, помотав головою:

— Ну, нічого, — потішав, — не турбуйтеся, ми зловимо його, як буде вертатись.

Але я не чекала вже на ці лови. Ще раз подзвонила, вибачилась, подала правильне число і просила все ж таки рятунку. Виявляється, що він уже був, звичайно, там, під спершу поданим числом, вернувся до гаражу, пообідав і тепер поїхав кудись у терен. Як приїде, негайно вишлють.

— Дуже дякую і прошу поспішити!

Стільки я. Бож що мала робити? Моя провина!

Сонце сідало за озером, як приїхав мій рятівник. Розглянувсь і не міг зрозуміти, як я опинилась у ямі. Не зима ж і не ковзко! Я стидалась сказати правду. А що моя англійська вимова з акцентом, механік не допитувався далі. Відомо, „грінор” — не лиш не вміє говорити, а що вже порядно вести авто!

Витягти віз з ями — для нього мале, зовсім легке завдання: заднім ходом з'їхав по схилі, зачепив два ланцюги за гачки під задом Каруся і легко та зручно виїхав нагору. Карусь був цілий і непошкоджений, тільки з-під бороди звисала в нього в'язка сміття.

— Дуже, дуже дякую, пане! Але, прошу вас, ще одне: ключ від воза он тут!

— А він як туди попав?

— Та то, знаєте, коли я так налякалася... і мій... мій приятель намагався заднім ходом виїхати... а зад зарився в стіну... а я налякалася...

Я моталася, мені було соромно сказати правду, як ця пригода трапилась. Тим же гачком, зробленим з вішака, механік добув ключі. Не тривало воно й двох

хвилини. І без відкручування чоґонебудь. І без відвоження Каруся на схил та підношення переду...

Западали вечірні сутінки, як я, нарешті, заспокоїлась і пішла купатися. Вже в темноті. Карусь не робив собі нічого з цілої пригоди. Проїхавшись задом і передом, він відпочивав собі біля будинку. А втім, не сталось нічого страшного. Сміття висіло йому з пащі за весь час мого перебування над озером. Щойно коли ми, вертаючись додому, заїхали на станцію по газ, висмикнув його хлопець, що наповнив наш танк.

КІТ ПЕРЕЙШОВ НАМ ДОРОГУ

Бралось на вечір.

Сонце лежало над озером. Від нього вибігала довга світляна смуга та лягала на водяну гладь. Легкий передвечірній вітерець ледь-ледь морщив плесо. Від цього світляна смуга морщилась і ставала похожа на велику золотисто-синю рибу, що виринула на поверхню. Її зачарував вид світу, і вона так і залишилась, осяяна бризками. Лежатиме на плесі, стане темніша, багрово-золота і врешті погасить її вечір, як сонце ляже за улоговиною.

— Ідемо, Карусю! До Дітройту кусок дороги. Я викупалась гарно, погрілася, ти відпочив, обидвоє ми задоволені й готові до дороги.

Біля авта спинилася пані Галя.

— Знаєте, маю клопіт, — каже — десь подівся мій Мацьо. Він завжди держиться авта і, коли ми купаємось, звичайно лежить під автом або і в авті.

— Ей, чи не пішов ваш Мацьо за дівчатами-кицьками? Може і його підбадьорило повітря Діброви й захотілось йому пригод?

Але Галі не було до жартів. Великий білий ангора з синіми очима був її улюбленцем. З ним вона не

розставалася, з ним і їздила на Діброву. То правда, що він завжди держався авта. І, взагалі, складалося враження, що поїздка не справляє йому особливої приємності та що він відбуває її тільки заради своєї господині. Він любив домашній затишок, а тут, серед природи, до якої він, міський котик, не привик, не почував себе добре. Тепер же пора їхати додому, а Маця немає . . .

Галя ходила поміж авта, заглядала під них і кликала: „Мацю, Мацю!” Але його не було. Що ж робити, ми їй теж нічого не поможемо. Їдьмо, Карусю!

Я стала заводити мотор. Та він дивно заклекотів, зачхав і зараз же погас.

— Чому ж ти не їдеш, Карусю? Хочеш ночувати на Діброві?

— Тратата та, та, таттта, — відповів Карусь.

Я натиснула на акселератор.

— Бачиш, хлопче, як тебе попросити, рушиш!

— Пх, пх, пх, пх! — заявив Карусь і рушив.

— Вааааав, вав, вааааав! — роздалося десь близько нас. — Няаяяв! Няаяв!

— Чи, бува, ми не переїхали Галиного Маця?

Ми обидві заглядали під авто, та його там не було! Не було і в авті. Їдемо!

— Няаяв, ня-яаяв, няаяв!

— Що за напась, Карусю? Де то так нявчить якась біда?

Я погасила мотор, стала навколішки біля авта і почала під ним шукати кота. Але там його не було.

— Ваааав, вавава! — роздалось над моїм вухом.

— То мій Мацьо! — закликала Галя, що почувла той нявкіт. — Не переїдьте його!

— Прошу вас, ідіть сюди й допоможіть його шукати! — просила я. — Ніде його не бачу, а хай тільки доторкнись мотора — нявчить на все горло!

Я завела мотор — і враз залунав нявкіт та ще й сичання-плювання!

— Він там! — показала пальчиком Галя.

Там? Де? Там же мотор, радіатор і всі інші складові частини Карусевого тіла.

Я підняла віко, і ми обидві з Галею скрикнули в один голос:

— Мацьо! А ти що тут робиш?!

Мацьо забився поміж рурки та проводи і, тремтячи всім тілом, дивився звідти на нас своїми синіми очима. В них відбивалася величезна тривога, те що кажуть: тваринний страх.

Я стала підносити проводи, а Галя обережно добувала Маця.

— Нарешті! — зідхнула з полегшею Галя. — А леж, Мацьо, як ти туди дістався? І як ти виглядаєш! Один жах!

На перше питання відповіла я:

— Його певно хтось чи щось налякало, і він заліз туди зі страху. Тільки ж, замість до вашого авта, бідолаха віддався під Карусеву опіку.

Щождо вигляду, то Мацьо дійсно виглядав страшно! Його пишний білий кожушок був такий,

як ганчірка, що нею витирають авто. Цілий він був чорно-буро-строкатий, покритий великими плямами мастила та чорним пилом з дороги.

— О, як добре, що ти знайшовся, Мацю! Настає ніч, і нам пора їхати. Думка, що без тебе — страшна! Але, як я дочищуся тебе? Як домиюся?!

Галя бідкалась. Ми обидвое з Карусем хотіли їй подати раду, щоб викувала Маця у бензині. Карусь у цьому ділі експерт. Але ми однозгідно вирішили, що Галя вже сама знайде той чи інший спосіб, як привести Маця до його попереднього бездоганного вигляду. Наша справа — їхати.

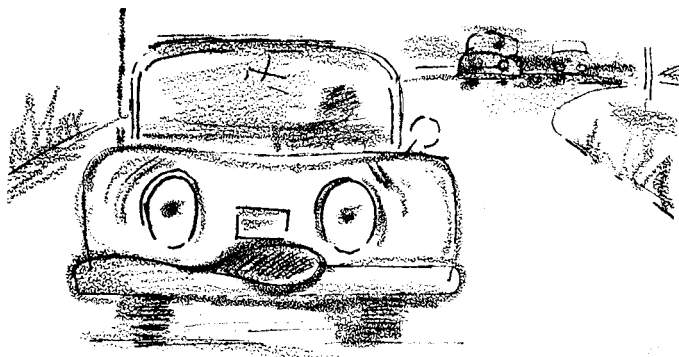
— Може тепер уже поїдемо без пригод, — захочувала я Каруся. — Є народне повір'я, що то злий знак, коли кіт перейде дорогу. А нам отой Мацьо таки вліз у само серце! Я не вірю у всі ці поговірки, а котів дуже люблю й поважаю.

Щасливо ми виїхали за браму, повернули направо і стали бігти по м'якій вибоїстій дорозі. Наші колеса то западалися в пісок, то вискакували на ринь, потім бігли по гладкому, аж доки знову не стали поринати й виплутуватись.

Нас минуло авто Галі й Маця. Тим самим пальчиком, що ним Галя викрила Мацьову схованку, показала вниз, наче б на мое колесо.

— Що то має значити, Карусю? — питала я свого приятеля. — Чи вона показує на тебе, чи на Маця? Взагалі, не розумію!

Нас минуло якесь біло-зелене незнайоме авто.

Злий знак, коли кіт перейде дорогу...

Крізь відчинене вікно вихилився хлопець і скрикнув:

— Шина спустила!

— Ов, Карусю! Чи то до нас?

Я з'їхала набік, спинила машину і стала оглядати наші колеса.

— Ой, Господи! Таж наше переднє праве коле-

со зовсім сімо! По вісь занурилось у пил. Ой, лишенько, що ж нам тепер робити!!!

Обидвое ми знали: треба змінити колесо. Воно в нас у багажнику. Але, як? Ніколи я цього не робила, а тут ще й вечір западає. Обабіч дороги поля, ніде ні живої душі...

Я зажурилася.

На ясному ще небі появился серпик місяця. Глянувши на нього, я зідхнула і сказала словами пісні:

Ой місяцю перекою,

Не дай ти, Боже, долю мою!

Але по небі він, мабуть, не їздить автом і не знає, що таке, коли спустить шина. Його носить по небі щира любов до землі. А, любов, як відомо, не потребує шин. Хоч авто може придатись...

Коли я роздумувала над такими поважними справами, як рух космічних сил і кохання, надїхав трактор. Ще задалегідь я стала впоперек дороги, щоб не втік і не залишив мене самої в біді. Я махала руками й показувала пальцем так, як це робила Мацьова господиня. Той милий молодий чоловік не хотів мене переїхати. Він спинив трактора і на мое прохання взявся до відповідальної роботи: змінити колесо.

Він підняв віко багажника, добув запасне колесо і — спинився.

— Де ж ваш „джек”?

— Як то? Він же там, поруч колеса!

Я заглянула до багажника і збентежилась: не

було й сліду важеля! Порожнє місце зайняли старі черевики. Їхнє призначення — ходити по лісі, коли я шукаю грибів. Алеж, де подівся важіль!? І що нам почати в щирому полі без нього?

— Немає, навіть не знаю сама, чому. Був такий гарний, новий, і я ніколи його не добувала. Де міг подітись?

Та не пора було бідкатись. Треба ж якось змінити колесо!

— Не маєте ви, часом, власного важеля? — з турботою запитала я незнайомого.

Не мав. Вантажне авто на високих здорових колесах — в ньому, мабуть, і місця немає на таку річ.

— Що ж, доведеться вам ждати, аж хтось над'їде. Тоді й попросите, щоб порятував вас. Я без важеля нічого не зроблю.

Вантажник запахкав, заторохтів і зник поволі в нічних сутінках.

Під легким нічним вітром шуміли злегка дерева. Гукнула й сова, проснувшись. Дорогою ніхто не їхав.

— Що нам робити, Карусю? — надумувалась я з журбою. — Цією малою бічною дорогою рідко їздять. Нам, мабуть, нічого іншого не залишилось, тільки чалапати далі, аж нас хтось порятує.

Я сіла за керму, завела мотор, і ми поволі-повоеньки стали чалапати. Віз кульгав та налягав на правий бік, і в мене було враження, що зараз же він перекинеться. У грудях хололо від страху.

Світло! Хтось їде!

Авто стало швидко наближуватись.

За кермою молода пані. Вихилила голову, скрикнула: „Спустила шина!“ і минула нас швидко й зручно. Зрештою, хто займав би молоду жінку? Це завдання для чоловіка.

Ми чалапали далі, і я обдумувала дві справи: чому не вчать нас у школі водіїв змінити колесо — це раз, і де подівся мій важіль — це два. Розв'язки першого питання я так і не знайшла. А щодо другого — то це довша історія, і я розкажу вам її опісля, як уже виліземо з оцієї халепи. Не пора плести баяндраси, коли душа в п'ятах!

Праворуч дороги світло. Хата!

Я спинила Каруса біля дороги, а сама подалась у хату. Там була лише жінка і хлопчик — літ, може, дванадцяти. Я розказала їм про свою біду. Жінка поглянула на мене трохи зневажливо і кликнула:

— Валте, іди зміни тій пані колесо, коли сама не може!

— Як то, той малий хлопчик? — запитала я з сумнівом.

— Овва, я не раз зміняв колесо, то не штука! — похвалився хлопчик.

— Але... але... в мене немає важеля! — я з стидом призналася.

Жінка стала розглядати мене уважно й недовірливо.

— Чого ж ви їздите без усього необхідного для

авта? Мій чоловік поїхав до міста і ще не вернувся. Доведеться вам ждати, аж приїде.

— Мамо, — сказав Валт, — я скочу до пана Шміта позичити. Він якраз приїхав додому.

Хлопчик потряс моторно чуприною та й побіг кудись. Виявилося, що там позаду, серед дерев, була ще одна оселя. Туди й подався мій майстер.

Але ця справа з важелем! Мене вона більше мучила, ніж ціла моя нічна пригода. Як це сталося, що він не на місці?

Валт приніс важеля. Поставив його сторчма біля мого хворого колеса і підпомповував. Здавалось, що це така легка робота, просто гра. Спробуйте й ви!

Коли колесо вже було над землею, Валт став відкручувати шруби. Тут він немало намучився, бо вони були туго затягнені та ще й довго не рухані, вкрилися пилом, маззю, іржею — хто його знає, чим.

Ну, врешті зняв колесо, заклав запасне та прикрутив.

— Дуже тобі дякую за допомогу, Валте! А то треба б мені стояти, хто його знає, як ще довго. Ніхто не їде.

Валт обтріпував коліна з пилу, потім обтер ру-

ки в свої сині штани і, споглядаючи на мене з гідністю, сказав:

— Вам таки треба навчитися змінити колесо! Щоб потім не бідувати в дорозі. І придбайте собі „джека”!

Не прийняв він теж грошей за порятунок. Таку допомогу джентлмен повинен подати жінці безплатно. Все ж, відходячи, сказав півголосом:

— Ех, ті жінки-водії!

НЕБЕЗПЕЧНА РОЗВАГА

Ми забарились до пізньої пори за містом.

Серед ночі ми бігли автострадою, коли рух став трохи уцухати. Все ж немало світел миготіло на шляху від цих авт на нашій і на інших лініях.

— Гарна річ, такі автостради! — говорила я до Каруся. — Немає світел, немає зупинок. Біда тільки, що треба їхати з розмірно великою швидкістю. Минулого тижня ми дістали квитка і то не за що інше, а за повільну їзду. Подумаєш, замість сорока п'ятох, ми їхали сорок миль на годину, а ті панове поліцестти не мали за ким дивитись, тільки за нами. Ми дістали квитка, і я заплатила кару більшу, як за зашвидку їзду, бо аж десять долярів.

Думаю, що Карусь радів з моєї кари, бо він любить швидку їзду.

Але що це? Два авта їдуть, як скажені, та ще й змінюють постійно лінії! Може то весілля або п'яниці?

Впору ми з'їхали набік. Повз нас пролетіло скажено одно авто і ввігналось на сусідню лінію просто перед носом другого. Воно намагалось його виминути. Не зважаючи на авта на сусідній лінії, воно

проскочило туди й, перегнавши суперника, вбігло знову на свою лінію.

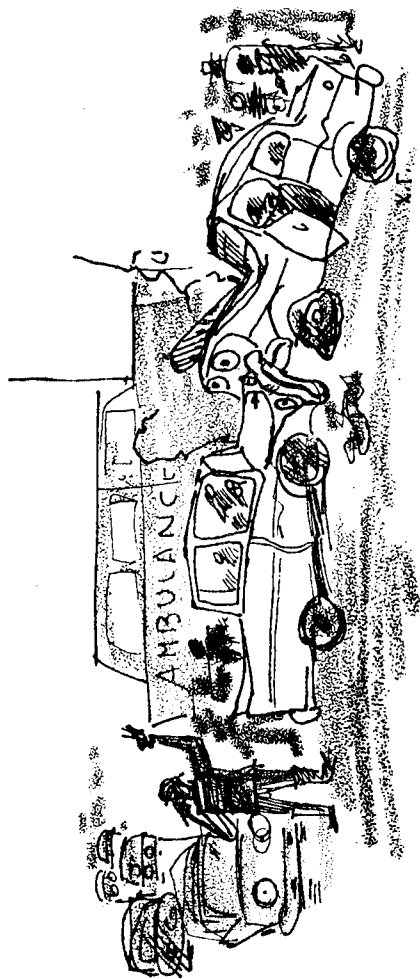
— Ов, добра з того не буде для них, Карусю! Ти бачив, хто там був? У кожному по три хлопці й дві дівчини. Це вони влаштовують такі скажені перегони: одні намагаються других спинити, чи сповільнити їхню їзду, заблюкувати їх дорогу. Небезпека так і чигає на них!

Ще деякий час я слідкувала за їхніми світлами, що блимали нерівно і вривались то на одну, то знову на другу лінію. Але швидко вони зникли між автами й їхніми світлами. А ми їхали наших сорок п'ять. Це ніщо для таких молодих людей. Вони сміялися б із нас.

Уже здалеку я помітила, що на дорозі перед нами щось діється. Рух не котиться рівно, як завжди, вози з'їздять з обох ліній, лівої й середньої, та обережно й поволі їдуть правою. Напереді ж блимають поліційні світла, і в даліні роздаються сирени й гудки. Щось там сталося, це певне!

Як інші водії, я теж з'їхала на праву лінію та поволі стала наближатись до заблюкованого місця. Перед ним поліціант керував рухом, ліхтарка в його руках показувала напрям. На лівій і середній лініях появились застави, а на них — чорні стрілки, що наказували об'їзд.

Те, що я побачила в заблюкованому місці, сповнило мене жахом. Два авта, ті, що тільки но брали

Два авта, що тількищо брали участь у перегонях...

участь у перегонах, лежали перевернені і страшно розчавлені. Куски металю й відірвані колеса валялись по дорозі. Під автами калабані води й газоліни.

Он уже над'їхав двигун. Одно розбите авто причепили до нього, і він тягнув його назад, щоб таким способом розлучити обидва авта, що вгрузли одне в одного. Вид грізний і несамовитий. Там же всередині люди!!!

Женеться і миготить світлами віз швидкої допомоги!

Весь рух завмер. Під'їхали. Лікар, медсестри, санітарі — стогони і кров — ноші. На них когось кладуть.

Нам дали наказ їхати, і ми залишали місце випадку, сповнені жаху й тривоги. Це ж діти, молодь, що з серйозного діла робить собі небезпечний спорт. А що, як вони тут, під розбитими возами, на ношах?! Живі чи мертві?

Вранці я увімкнула телевізора. Перше, що я побачила, були знімки з місця випадку і рятувкової акції. Спікер пояснював: під час перегонів на автошляху ч. 96 зударилась два авта, керовані молодими водіями (подавав імена водіїв і їхніх пасажирів, усіх у віці 17-18 літ, їхні адреси й прізвища батьків); на місці було вбитих трое (тут прізвища), у критичному стані доставлено до шпиталю четверо, решта — їх там було десятеро — зазнали тяжких поранень і теж перебувають у шпиталі.

Ранішні часописи принесли жахливу вістку про

катастрофу, знімки з місця випадку, знімки повбиваних і поранених, інтерв'ю з батьками, вчителями, поліцією і персоналом швидкої допомоги. Три довгі шпальти.

На п'ятій сторінці відділу „А” вміщено велику статтю про те, як молодь робить собі з їзди і розваги небезпечний спорт, і про оті славетні „курчата”, коли одно авто їде швидко проти другого; хто швидше налякається і спинить віз, той і є „курчатко” (боягуз). Такі забави в „курчат” відбуваються найчастіше вночі. Були згадані ще й інші „розваги” молоді на автошляхах, призначених до їзди, а не до вбивання серед самогубних змагань.

Усі вони молоді, надійні діти батьків, перед усіма було життя та широкі шляхи здобутків.

У школах вчителі обговорювали випадок і перестерігали молодь перед такою божевільною їздою.

Удома ридали батьки у розпачі за вбитими дітьми. Інші з тривогою чекали телефонних вісток із шпиталів про тих, що там ще жили.

Мені нагадувались числа вбитих на дорогах держави. Впродовж року їх згинуло більше, ніж у корейській і в'єтнамській війнах разом.

Чи є на те рада і яка?

ПОКЛІН ВЕЛИКОМУ ГРОВОМУ

Карусь спинився на площі біля будинку.

— Так. Тепер собі добре відпочинеш. Той, до кого ми приїхали, ось тут. Ти стоїш обличчям до нього і бачитимеш його весь час — удень і вночі. Кажуть, що вночі він кращий. Але це неправда. Кращий він удень, страшніший уночі. А, може, він завжди однаково грізний і прекрасний.

Карусь вирячив великі скляні очі, але їх швидко покрит туман, що підіймався знизу, з провалля. Дріб-несенькі краплини пари стали осідати і на моєму волоссі і на одязі.

— Далеко від тебе не піду. Ти стоїш на площі біля великого готелю Брук Шератон — найбільшого тут, у канадському містечку Ніагара Фолс. А я житиму в тому готелі, таки над тобою. Обидвоє бачитимем його, водоспад Ніагару. Так вимовляли в нас, в Україні. Ще в школі ми вчилися про найбільший водоспад світу — Ніагару. Так і називатимем його тепер, хоч у цій дивній англійській мові читають інакше, як написано. Тут вимовляють: Найєгра.

Карусеві було байдуже до мов. Він відпочивав. Під парою його очі померкли, як звичайно у ко-

гось, що здрімався. І байдуже йому було до грімко-го гуку, до могутнього шуму мільйонів гальонів води, що кидались стрімголов з гранітових порогів у водяне провалля.

У моїй кімнаті гук-грім не стихав. Я розтягнула завіси і наче б сама змінилась у струмені води, що гналася по гранітових стінах водоспаду. Власне, не одного а двох — канадського й американського. Вода бушувала, гриміла та грізно з шумом і клеко-том провалювалась у гирло, що проковтувало її. Та зараз же воно повертало її назад, і збунтована роз-бурхана вода гналася між берегами.

Був ранній березень, і ми приїхали сюди побачити замерзлі водоспади.

— Замерзлі водоспади, кажете, — говорив пан, що ввічливо всміхався, приймаючи мене до гостиниці. — Ніягара ніколи не замерзає. Ви думаете, що ці потужні маси води, що женуться з такою швидкістю, можуть замерзнути? Замерзають береги та плесо води нижче водоспадів. Замерзлу ріку можете побачити й тепер. О, вона замерзає! Добре, що тепер заборонили такі штуки. А то, бувало, зійдуться канадці й американці на середину ріки, на лід, винесуть стільці, столи, накуплять горілки — тут можна без податку — і бенкетують. А під ними грізна глибінь. Отож раз, а може й не раз, глибінь нагло наче б прокинулась, лід прорвавсь і криги стали келихатися та поволі плисти з водою. Дехто ще вспів добігти та перестрибнути з криги на берег. Але бу-

ли такі, що вже не вспіли чи теж боялися стрибати, і тих проковтнула глибінь. Так сталося з молодою парою, що приїхала сюди на медовий місяць. З мосту кидали їм рятувальні линви, всяке приладдя і раз уже вдалось їм їх досягти. Але замерзлі руки не вдержали линви. Притулені одне до одного, вони молились, поки їх не проковтнула глибінь. Відтоді й заборонили такі прогулянки по льоду.

Я стояла на надбережній променаді. Вода ревля й стрибала по визублених стінах американського водоспаду. Вона лилась розбитими струменями. Їх розділювали зуби й гостряки на стіні. Наймогутніші вони по лівій стороні та в середній смузі. Права сторона ледве снується вузькими струменями. Їх і називають „вінчальний серпанок”. Тепер, узимі, це не вода, а білі піни. Вони густіші, як улітку. Так наче хтось великою мішалкою колотив сметану. Вона падає цілою гущею на скелі і до підніжжя водоспаду. На них вона й примерзає. І що виринає з води?

Коло підніжжя водяної піни — велетенська жаба. Задерла голову, роззявила пащу. На її підгорлі шрам. Хтось убив жабу, хтось завдав їй смертельну рану. Вона реве у передсмертних муках. Тут же поруч лежить долілиць людина. На її потужні плечі падають води. Людина — пропаша. Її вбив водоспад, її заморозив лід. Лежатиме, аж поки сонце не розтопить криги, і людина, жаба та інші льодові структури не розтануть і не розпливуться у воді. Але

тепер вода падає на оці льодові фігури, з неї бухає пара, клубиться й підіймається вгору.

Уздовж берега лід і сніг уклались шарами: ясніший, чистіший, жовтіший, кремовий зверху. Нугат! Ах, як хочеться розкрити рота широко, широко і вкусити великий шмат цього коржа! Солодкий, солодкий! А серед збитого меду — мигдали й горіхи. Нагадується той нугат, що ми його робили колись удома. Шар білий з мигдалами, шар бежовий з горіхами і шар чоколядовий. Аж кортить відрізати шматок. Але то сніг, лід і дрібні камінці. І доступу до нього немає. Залізне поруччя обгородило променаду, крутий схил під безлистими кущами, скельні кручі й обвали. Ні, нугату ми не дістанемо, хібащо в цукерні!

Канадський водоспад більший і потужніший від американського. То він реве-гуде і гримить так го-мінко. Минувши невеликий закрут, ми побачили його в цілій величі й достоїнстві. Він і виглядає так, наче б хтось вигриз у скельному кориті ріки велетенську підкову. З її горішньої грані спадає суцільною стіною спінена вода. Гримить, падає на скельне дно і підіймається з нього молочним туманом. Так наче полум'я — біле полум'я і білі дими. Там чорти воду варять.

На плесі біля підніжжя водоспаду кружляють білі крижини. Їх кришить-розбиває могутній удар спадаючої води. Покружлявши по плесі, попадають у течію. Вона пробилася собі дорогу крізь кригу, що ще

цупко держиться берегів. Пливають з водою, похожі на пелюстки великих кришталевих квіток, білих троянд. По дорозі причалюють до прибережньої криги і примерзають до неї. Але неспокійна течія кришить усе нові й нові, висипає їх на плесо і штовхає в мандрівку.

Смілива людина провела тунель попід частиною водоспаду. Тугі вікна відгороджують вас від нього. Страшно!

Тут, на цьому березі, отець Генепін стояв колись з хрестом у руці, а його товариші стояли навколішках з подиву для цього чуда природи. Тільки індіани, що привели їх сюди, спокійні, гордовито усмінені: вони господарі цих вод і Великого Громого, як його називали.

Цей водоспад перепливають сміливці в бочках, гумових посудинах, сталевими обручами опоясаних кулях. Не один там утратив життя.

Надвечір, коли проміння сонця, що заходить, пронизує клуби пари, над водоспадом з'являється веселка. Уночі водоспади осяяні кольоровими світлами прожекторів, уставлених по канадському боці. Їхні кольори міняються, як у веселці: від червоного по синє. Яскраво грізні ці кольори! Червоний і справді, наче вогонь, мов би загорілася оця могутня стихія і бухає розжареним туманом. Може й справді чорти воду варять? Зелена — холодна, трупна. То певно по тих, що згинули в обіймах водоспаду. І гранатово-синя, наче загадка потойбічного.

Такий водоспад — Ніягара. Стоїте на березі чи йдете бульваром і дивитесь — не надивитесь! І ще, і ще приглядаєтесь, і вам здається, що хочете так надивитись, щоб не забути ніколи. Описати ж його, щоб картина була пишна й велична, як водоспад, так і не вдасться.

Мабуть, так думав і Карусь: поглянув, розглянув, послухав, а далі пара закрила йому очі, і він заснув. Два дні сну! Раз тільки прокинувся, коли ми поїхали до долішніх бурунів, і тоді ще раз надивився на цей величний твір природи.

ЩО РОБИТЬ СТАРИЙ ПАН

Ми залишили Ніягару. Аж дивно: такий могутній водоспад, а коло нього тільки мале містечко. Декілька крамниць, кілька банків на головній вулиці, кілька фабричок, якісь склади, малі дімки — і це все. Ще долітає рев і шум знизу, але щодалі він слабшає. Містечко дримає, пірнувши в своїх буднях. Це ж і не сезон, туристів немає.

— Знаєш, Карусю, як би то було в Європі? Негайно вирросло б величне місто з чудовими парками, прекрасними будинками. От, хоч би бюра для туристів. Торік доводилось нам шукати такого бюра та ще й під ніч. А воно там, на пагорбку, сховалось між дімками і тільки одне в такій місцевості. Те саме з ресторанами: їх кілька та ще й такі примітивні. По десятій уночі ніде не дістанете їсти, хібащо в отому готелі, де ми жили, і то каварня зачинена, а ресторан на одинадцятому поверсі дорогий. Туди йдуть пити і дивитись на освітлений водоспад. І не думай, що то в „мертвому” сезоні! Торік я була тут у червні, на бульварі цвіли азалії.

Карусеві байдуже до ресторанів і до того, що коли цвіте. Може цікавіше йому знати, куди і пощо ідемо.

Уже затих шум води, що кидається з гранітових обривів і бушує на порогах нижче водоспадів. Перед нами дорога, обабіч поля. Такий собі звичайний, нічим не помітний краєвид. Де-не-де латки снігу, що тане у провесняному сонці, розмокле болото дзюрчить у придорожніх ровах. Плоскі й рівні поля вибігають у далину — десь туди на північ, може аж над ріку св. Лаврентія.

— Пригадуєш собі Старого Пана? Як він налякався, коли ти в'їхав на край хідника! О, наш хоробрий Старий Пан живе десь там, на півночі. Ні, не в Арктиці, а в пралісах Мейну, недалеко від атлантийського побережжя. Але туди не поїдемо, для нас це задалеко, і я втратила зв'язки із Старим Паном.

Десь він там купив цілинний ліс і став його освоювати. Якась хатина там була. Рубав ліс, різав, складав у стоси. Заготовляв паливо на зиму. Перебудовував чи поправляв хату. Раз у день забігав туди чоگونهбудь поїсти. Латав стіни й накривав дімок новим дахом. І щойно тоді можна було тут жити. Попередній власник заїздив сюди тільки під час ловів. Старий Пан розводив садок, прочищував дикий малинник, ожинник та ягідник, що покривав підмоклі, мохом порослі пустирі.

Відкіля знаю? Він писав тоді листи. Довгі листи, інколи додавав до них знімки. Взимі засипали його дімок сніги. Добре ще, що мав доволі палива. Вигрібався з-під снігу, прокопував стежку до криниці, з неї приносив відрами воду.

Уночі заходили під хату олені. Сарни скубли сіно, що його пан заготовив для них. При місячнім сяйві виходили з лісу інші звірі й заглядали у вікно. Всі вони знали господаря хатини і не боялись його. Запрошував їх у гості на Свят-Вечір, бо був сам у пралісі. Сідав до вечері, вітав лісових гостей і здоровив товаришів давніх баталій, що виринали з сутінків і несли йому привіт з далекої України. На небі сяли зорі, і звідти сипався пухкий іскристий сніг. Лягав на вікна квіттям і кришталевиими зірками та засипав хату. На столі горіла свічка, в кутку стояв дід і ясніла ялинка. Так Старий Пан святкував серед лісу.

Згодом хутір Старого Пана розбудувався. Сад і ягідник родили, і грядки плодили картоплю та городину. Тоді він викопав ставок, пропустив туди потік, що журчав, розливаючись по мокравині, і так осушив її. А у ставку водилась риба і купався Старий Пан.

Я розкажую Карусеві казку про давно загубленого приятеля. Карусь слухає, його колеса котяться по дорозі, і він муркотить собі щось під ними — не під носом. Коли в нього і є ніс, то високо понад колесами. Коли вам треба відчинити переднє віко, ви ловите його за ніс і підтягаєте вгору. За те зовсім не гнівається такий пан, що називається автом.

ПОГІДНА СТАРІСТЬ

МЕРТВИЙ КІНЕЦЬ

Ми вернулись до міста, і я стала писати книжки. Ми обидвоє з Карусем їздили до друкарні, до переплетні, на пошту. О, діла в нас було доволі!

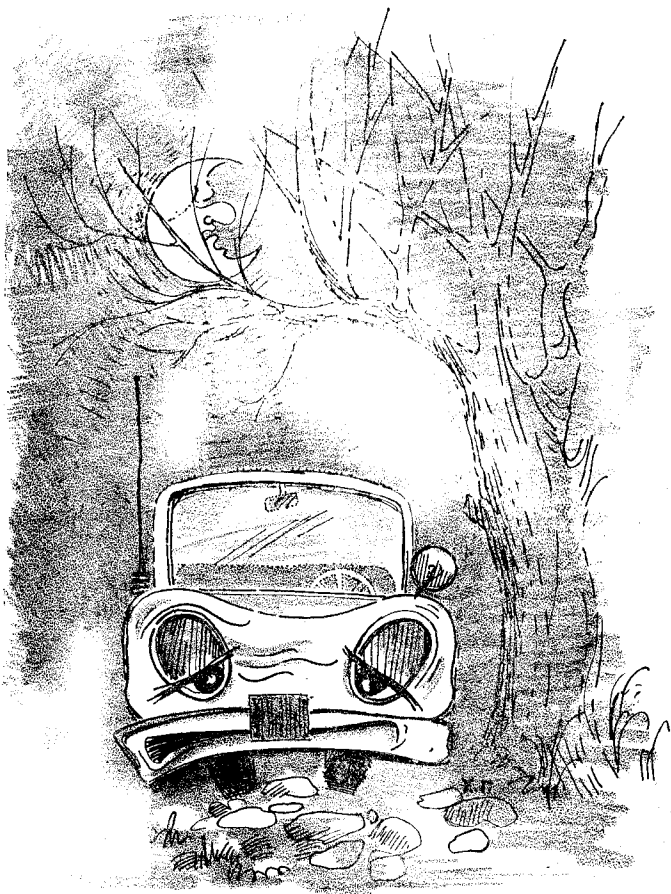
Ми поселилися в закутку, недалеко рухливої дороги Дейвісон.

Закуток і справді був маленький: кусок вулички з п'ятьма дімками обабіч. Дімки малі, односімейні. Перед кожним дімком городець з дбайливо постриженою травою і кількома кущиками троянд. Обабіч уздовж хідника високі розкішні берести. Вони п'ялися вище домів і затінювали вуличку. Малий світик, наче на селі або в малому містечку.

Карусь зупинився на постій біля дому під берестом.

— Гаражу знову немає, — я говорила. — Оцей великий берест захищатиме тебе. Що ж, мусимо погодитись на закуток, який ми знайшли. Тут, мабуть, непогано заживемо. Добре, що вуличка затишна, не гуркотітимуть вози, а ще більше вантажники, ніхто й не займатиме тебе.

Треба було Карусеві погодитись і на берест. Зрештою, там клен, тут берест... От, якби ж не кляті

Карусь зупинився на постій під берестом.

птахи! Хто домиється даху? Тут же немає нашої няні, а як миють чужі, ми це добре знаємо.

Довелось залишатися. Терпіти спеку влітку і сніг та мороз узимі. Та одне нас найбільше турбувало: при в'їзді у вуличку табличка з написом: „Мертвий кінець”. Ми не любили цього напису, ми таки не зносили його! Могли б якось інакше позначити, що вуличка кінчається. А оцей „мертвий кінець” нам ніяк не до вподоби! Чи в'їхали ми туди, відкіля немає вороття? Чи жде нас тут смерть, отой „мертвий кінець”? Я поглядала на Каруся, і мені здавалося, що він теж без радості ставиться до вулички, що має „мертвий кінець”.

На вулиці гралась діти. Їх не турбував напис. Вони їздили на дитячому велосипеді, і дівчатка були бадьоріші за хлопців. Вони гралась м'ячем, він інколи змінював напрям і стрибав по Карусевім даху. Я чула, як м'яч дудонів і як, зістрибнувши з даху, підстрибував по вулиці. Джері підбивав його грубим кийком, а Гері ловив у велику бронзову рукавицю.

Надвечір приїздили пожилці домів. Вони теж не мали гаражів. Нам було найвигідніше, бо поруч зараз же був перевулок. Ми могли легко виїхати, закинувши туди задом. Та інші мусіли задкувати весь час, доки або не в'їхали заднім ходом на сусідню вулицю, або в наш перевулок. Перепало Карусеві від того їхнього задкування! Ще гірше було, коли водій не був тверезий, як це трапилось з

Ельзою, що забавилась у приятелів та й попила трохи. Потовкла нас тоді, і нам треба було їхати до доктора. Та про те я згодом розкажу.

Недобре жилось і берестам. Вони, хоч крислаті й могутні, вже зарані вліті стали втрачати листя. Воно жовкнуло, падало, і підніжжя дерев було засипане сухим листям. Здавалось, що це осінь.

Одного дня приїхали якісь панове та позначили наших берестів. Нам сказали, що їх конечно треба зрубати, бо в них хвороба: такий вірус, що його називають голляндською хворобою берестів. Немає на нього іншої ради, лише зрубати дерево і спалити, бо хворобу перенесуть жуки на решту дерев. Це вони розносять отого віруса.

Ранньої осені заїхав вантажник. На ньому драбини й електрична пила. Роздався скрегіт зубів, що вгризались у тіло наших бідних хворих берестів. Дерево перев'язане грубою лінвою. Коли пила доходила вже до кінця і дерево починало хитатись, робітники тягнули за лінву, і дерево падало додолу. Мотор, що діяв у передній частині вантажника, витягав їх ланцюгами на оці драбини. Порізані на довгі куски, вони були схожі на мерців. Вони впали жертвою хвороби і тепер були нерухомі, були мертві. Вантажник від'їздив, а за мертвими деревами залишались білі пеньки та пустка. Так, і для них то був мертвий кінець — для тих берестів, що десятками літ росли на малій вулиці.

Улітку заїжджав у нашу вуличку продавець го-

родини й садовини. Походив з нашої країни, говорив по-українськи, хоч був жидом. Ми купували у нього оці продукти якраз тому, що говорив по-українськи. Віз з морозивом ніколи не в'їжджав у нашу вуличку. Тяжко б йому було мотатись у ній. І який „бизнес” у малій вуличці з п'ятьма дітками? Що другий день в'їжджав у перевулок молочар і подавав нам по пляшці молока. І щодня листоноша привозив на своєму візочку пошту та вкидав до нашої скриньки.

Таке тихе життя було на нашій вуличці, що мала „мертвий кінець”. Узимі, коли випадали більші сніги, Карусь був знову наче люкрована бабка. Присипані снігом, вікна замерзали. Снігу до половини коліс — одної зими навіть повище коліс. От, тоді була робота: відгортати сніг! Цілий тиждень Карусь спав під снігом, і ми пробирались кучугурами снігу, коли треба було йти чогонебудь купити. Сувора, снігова зима випала того року!

Весни й осені на нашій малій вуличці чергувались з літами й зимами, і нічого цікавого не діялось.

Проте „мертвий кінець” завжди нас непокоїв.

ПОГАНА ПРИГОДА

Коли хочемо дістатися на велику вулицю Дейвісон, щоб нею проскочити до автостради, мусимо повернути двічі наліво. Та це ще пів біди. Ціла біда он у чому: обидва повороти дуже близько один одного. Тільки в'їдете на вузьку Клінгер, минете два доми і вже мусите повертати на Дейвісон. На оцьому маленькому кускові Клінгера завжди дуже щільно запарковано, до того ж на розі стоїть ще й гидрант. А праворуч при в'їзді на Дейвісон — площа з уживаними автами. На ній дримають старші панове, що мають за собою вже добрих кількадесят тисяч миль, а то й сотні тисяч. Коротко — вони добре підтопані. Але їх направлено, почищено й виполірувано. Стоять вони рядками та великими очима дивляться на вуличний рух. Може раді б побігти і собі туди, між інші авта. Вони так, як звірі: люблять товариство і рух. Рух необхідний для їхнього життя, бож відомо, що батарея виснажується, коли віз стоїть, свічки заходять парою, ржавіють чи що. Швидкий рух кожного дня здоровий і для нас і для авт.

Отож, одного дня в тій дільниці нам трапилась

немила пригода. Цілу ніч сипав пухнатий сніг і все геть чисто було біле. Вранці, коли нам треба було їхати, сяло сонце, сніг іскрився і сліпив нам очі.

Ми зробили перший поворот і в'їхали на он той короткий кусок Клінгера. Нараз роздався гудок. Поки ми вспіли побачити, хто і що, з-поза авта, покритого снігом, що виглядало, як великодня бабка, вистрибнуло гарне чорне авто й цілим розгоном вдарило нас. Роздався дзенькіт розбитого скла, брязкіт металу, і ми стали одні одним віч-на-віч.

Перше питання: що сталось „партнерові”? І друге: хто винен?

Ми, тобто я і пан з чорного авта, вийшли з возів та розглядали їх. При тому пан кричав: „Як ви їздите?! Я трубив, а ви їхали далі. Чекайте, чекайте, я закличу поліцію, і вони вас навчать їхати!”

Він розмахував кулаками, сердивсь і кричав так, що геть нас затуманив.

— А леж пане, вам нічого не сталося! Усе, що сталося, сталось мені. Проте я вас не лаю.

— Ви мене?! Таж то ваша вина! Зараз покличемо поліцію!

— А чому б то не мала бути ваша вина? Ви зустріли мене посеред вулиці так, як я вас, і по вашому боці було порожнє місце біля гидранта, а по моему — ні одної стопи, все запарковане. Ви могли підождати біля гидранта і дозволити мені виїхати з тісно-ти. Гляньте на моє авто — проте я не кричу!

Так, Карусеві довелось потерпіти і то не абияк. Світло для паркування було розбите, лиштва з хрому, що закінчується по боках двома такими лямпами, поламана. Бідний Карусь був як вояк, що його поранили на війні.

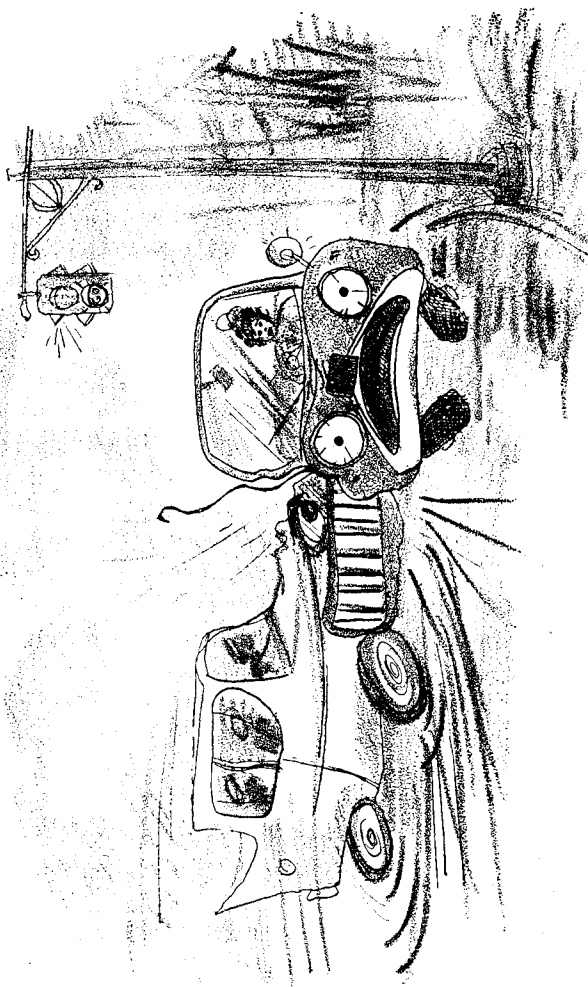
Пан кричав і сердився, поліції не було, обидвом нам було спішно, пан записав моє число, я, збентежена, не записала його числа, і ми роз'їхались.

Згодом я сиділа в поліційній кімнаті, і милий молодий полісмен випитував, як це сталося. Я розказувала йому про сліпучий день, про сяючий брилянтами сніг, про пана, що розмахував кулаками, і про бідного Каруся.

— Не хвилюйтесь, пані! — говорив він, увічливо всміхаючись. — Віддайте цю справу своєму забезпеченню, і хай вони собі з ним говорять. Його пошкодження таке мале, що навіть поліція не була спроможна його виявити. А кричати на вас і хвилювати вас він не мав права.

І, подумайте: той неввічливий пан був моїм найближчим сусідом з-за рогу тієї тісної вулиці, того старосвітського Клінгера. Щойно на поліції дали мені його адресу. Та до нього ми не підемо. Хай собі з ним переговорюють інші!

Карусь ще довго був хворий. Через тріщину, що постала в лиштві, було видно зуби рушту. Оці дрібні прямовисні платинки виглядали, як зуби в кита,

Чорне авто цілим розгоном вдарило нас.

що крізь них він пропускає воду та виловлює всілякий морський дріб'язок. І я дорікала йому:

— Карусю, ти виглядаєш, як стара ропуха, коли її переїде віз. Або як стара подерта кальоша. Сидно таким автом виїздити на дорогу.

Бідний Карусь, він не був винен у нічому . . .

ТРЕБА НАПРАВИТИ!

Усі сусіди зараз же помітили наш дефект і стали обговорювати цю справу.

— Десь тільки рушиться з хати — і вже біда! Такий з неї водій!

— Та то, знаєте, з автом, як з людиною: все добре і добре, а нараз найде біда — і не оглянешся: хвороба за хворобою, а там і операція. А хто винен?

— То інша справа, — говорив пан Онуфрій, — тіло є тіло і, відомо — кволе, слабе. Але авто зі сталі.

— Така мені сталь! Ану, копніть це відірване дрантя, то побачите: зігнеться, як папір! — розумував Джері, наш молодий сусід.

— Ага, копатиму! Не мое авто! Тепер то ще висить на шматку бляхи, але, як копну й відірветься, а пані побачить...

— А ви знаєте, що? — вирішував пан Піно. — Це добре авто і зовсім не має миль. Бо тих тридцять тисяч — то ніщо. Я купив би його.

— А вам навіщо? — дивувалась пані Мері. — Маєте своїх два.

— Та то вже не два, тільки одно — оте нове. А

той старий гриб перегнилий, ледве держиться купи. Хлопець конче хоче авта. А такому молодикові нового за грубі тисячі не куплю. А на цьому хай би вчився, вправляв. Розіб'є — то розіб'є, все одно старе.

Пані Люба, що прислухалась до розмови, помотала головою:

— Не продасть вона свого Каруся, скажу вам, сусіде! Вона його любить, як дитину, або як ви свого пса чи kota.

— Ні — то ні! Вживаних авт повно, і дешевші вони за домашнє устаткування, от хоч би за холодильник. А ви, все таки, спитайте!

Пані Люба й не питала, тільки переказала розмову сусідів. Вона знала, що ми обидвоє приятелі. Але думка, що Каруся хтось хотів би купити, піднесла його вартість в моїх очах. Навіть такого поламаного!

Тож поїхали ми шукати майстра, що направив би його.

— Ви знову? — здивувався Джов, що завідував фірмою „Шевролет бамп шап“. — Ми ж щойно направляли її. Як воно сталося?

— Ой, не питаєте, прошу! Якийсь молодик з дівчиною під боком...

— Але, знову, якби з вас добрий водій...

Його гладке, покрите потом обличчя викривила лукава усмішка.

— Направляти не беруся, бо маю правий болотник, а не маю лівого.

— Як то, не роблять двох? — я поглянула на пана Джова трохи недовірливо.

— Та робити — роблять. Треба замовити, треба чекати... тепер літо... маю багато роботи...

— Ну, то як же їздити? Волокти за собою відірване вухо? А ще й небезпечно, можна когось зачепити.

— Е, безпеки немає! Як добре їхати, то й не зачепиш. Але дам вам адресу того „Ед бампінг“, він, може, направить. Поїдьте на схід, — Джов показує рукою в простір, — потім два бльоки на південь, один короткий бльоки назад, там є аптека...

— Прошу дуже, напишіть мені адресу. З того, що кажете, я не дуже мудра.

Джовові спішно, а надворі жара. Подає мені телефонну книжку і каже шукати. Я все таки настоюю:

— Але, якби ви таки згодилися направити, то я подождала б. І, скажіть, будь ласка, скільки то коштувало б?

Джов оглядає ще раз пошкодження, рукою поскубує дрібненького вуса.

— Так сто п'ятдесят долярів, і то не знаю, чи вистане.

Мій Боже! Аж стільки!

— Та це ж можна випростувати, приварити і не треба нових частин...

— Але де там, хто б то простував! Тут треба всього нового.

Іду шукати Еда.

Бльоків два... бльок назад, бльок направо, два наліво... Об'їжджу правою стороною, як годиться — немає. З'їжджу наліво й об'їжджу лівий бльок і гляньте: де не сподівалась, там і є „Ед'с бампшан”. В'їзд з рухливої Конант, другий із бічної.

— Чого? — питає гладкий міцний старший робітник. Питає по-польськи. Мабуть, по мені чи по Карусеві пізнати, що ми „з Старого Краю”.

— Та, прошу, погляньте!

Розмова вже ведеться польською мовою.

— Ну, то що?

— Та прошу направити. І скільки то коштувало б?

Ед кидає оком і заявляє:

— Поперше не маю частин, подруге, не маю часу. Маю роботи на тисячу долярів.

Я прошу, і Ед вирішує:

— Приїдьте в понеділок! Подумаю — як матиму час, направляю. Дев'ятдесят долярів.

— Ой! Таж то можна випростувати той кусок відірваної бляхи!

— А вам хто це казав? Ідьте до нього, хай простує! І болотника треба нового.

Ми поїхали додому. Карусеве вухо звисало, і вигляд у нього був винуватий та сумний.

— Не журись, Карусю! — я потішала його. — В

телефонній книжці вишукаю адреси ще інших майстерень, і так довго їздитимемо, доки нас не направлять. І не за такі гроші.

Отже, знов їдемо. На сидженні біля мене карточка з адресами.

Найближчий пан заявляє знову, що треба нових частин, і каже приїхати за тиждень. Сімдесят п'ять долярів.

На серці в мене полегшало. Не всюди ж здирають такі гроші, як он там! Правда, це стара частина міста, призначена на розібрання. Майстерні малі, паркувати немає де.

Їдемо й шукаємо, об'їздимо бльоки і бльоки, на решті знаходимо майстерню, якої й не шукали. Так випадково, серед чорних старих домів на малій, але рухливій вулиці, що трохи далі кінчиться сліпо. На жовтій таблиці напис: „Майстерня для направи авт”. Тому що немає де паркувати, стаю впоперек хідника, Карусь пхає носа у ворота і, щоб він не втік, кладу не лиш на Р., але й на ручну гальму. Мусить бути безпечно!

Чорний міцний пан показує в усміху ряд чудових білих зубів.

— Направити можна, треба тільки дати нову частину болотника, решту випростую. Сорок п'ять долярів.

Дивиться великими сяючими очима й обдумує, коли. І знову: в понеділок. Люди кажуть, що понеділок — тяжкий день, а тут, бач, що не майстер, то

хоче працювати в понеділок. Все ж виторгуємо час на завтра. Мусітиме робити вночі — заявляє. Але мені байдуже, хай робить, коли хоче, щоб лиш направив! І, гляньте, яка різниця: та це ж менше як половина ціни!

Віїхати з нашого місця не збираюсь: спереду і ззаду запарковано, вулиця вузька, бігають по ній авта, вантажники, автобуси. Прошу майстра, щоб віїхав. Йому це легко. Ба, не штука, це його спеціальність.

Ще раз вертаємось додому. Тільки ж уже з полегшею.

— Але, ти бачив, Карусю, оцю майстерню, її людей та місце? Хотіла б тебе спитати, як тобі подобається? В майстерні два вози, і ніяк повернутися. Працюють два чорні чоловіки, і мова їх така, що її ми не розуміємо. Накидано там і закидано різними відламками й дрантям. А біля других воріт — тих, що ведуть на провулок, купа всякого мотлоху, що дуже нагадує кишки якоїсь великої тварини. Брудно-білі помотані кишки, брудно-жовтий жир, щось чорне й смердюче витікає з-під тої купи. Так йаче б там зарізали такого великого живого воза й випустили з нього тельбухи.

Починаю жалкувати, що вирішила туди відвезти свого приятеля. Алеж, хіба, не з'їдять його! Казав, що болотник дасть новий, тобто його частину. І то добро! Наш старий, подряпаний. А бляху вони

вміють так гарно випростовувати і зварювати, що й не пізнати. Та й їхатимемо.

Карусеві байдуже. Він переступає з колеса на колесо, чи теж їде всіма чотирма нараз і навіть не розглядається на боки. Якби навіть зачепив кого, йому байдуже. Від того, щоб турбуватись, є його господиня.

РОДИТЬСЯ МІСТО

Їдемо вулицями міста, що вросло в Дітройт. Колись на окраїнах метрополії постала оселя — купка дімків. Усі ті самі — сірі, з двома поверхами, двома ганками. Звичайно задній ганок мав стрімкі сходи й вибігав нагору. Люди, що жили нагорі, мали вхід ззаду, отими стрімкими бурими сходами з поруччям. Вікна малі, на них вицвілі заслони. Стіни дому оббиті зверху дощечками, в роді гонтів. Може колись біля таких дімків були гарні городці, і їх добре доглядали. Нині на них сміття, гори відпадків, усякий мотлох.

З рослин залишились тільки стрілочасті слизи. Вони ростуть і в Україні біля хат і по смітниках, під парканами і при дорогах. Широкі, круглі листки покриті сірими волосинками. Уздовж біла дзвінки квітів — білі, рожеві, червоні. Часто малюють їх, ці тугі, цупкі рослини, що мають у собі щось з хатнього затишку. Тут вони нагадують „Старий Край”, у них ностальгія і далекий спогад.

Але вони перетривали десятиліття, а може й століття. Може перші емігранти посіяли їх біля своїх хат з насіння, дбайливо зав'язаного у вузлик ще

вдома, а потім на Новій Землі закопаного в чужу землю. Прожили й живуть.

Он, місто вмирає. Он валяться старі дерев'яні хати. Але слизи буйно ростуть по смітниках і своїми калачиками дивляться на сірий пил вулиць. Ще й тепер. Он розібрали кілька бльоків. Між хідником і звалищами смужка землі. На ній цвітуть калачики-слизи і, хоч їх присипав пил руїни, не піддаються їй. Та не довго вже. Коли на цих місцях виросте нове місто, для них не вистане і смужки землі.

Місто родиться. Ліг повалом цілий квартал. Заїхали машини й вантажники, набрали трухлявих дощок і залишки хат та й повезли кудись. Певно сплять десь на смітниках за містом, а, може, викинуть в озеро. Ще он тут, з лівого боку убитого кварталу, докінчують розбирати старі буди. Ще посередині їздять туди й назад великі лемеші і загладжують ями та вирви. А вже там, на правому боці, родиться місто.

— Знаєш, Карусю, — кажу до свого приятеля, — станьмо тут трохи й погляньмо, як це робиться.

Тому, що ніде немає ніяких знаків і заборон, стаємо край поля і приглядаємось.

Он тут скраю екскаватори вирили велику прямокутну яму. Таку ж саму риють тепер в сусідстві, а тут, у дно ями, повбивано сталеві пруті. Багато їх і густо. Робітники наливають туди цементу, вкладають сталеві траверси й штаби. Заклавши підва-

лини й пивниці, стануть в'язати прuti й будувати поверхи.

Двигуни працюють. У будці сидить чоловік і наставляє довгий дзьоб двигуна. Повертається по волі, поважно, натискає гудзика чи крутить корбою, дзьоб опадає, обережно підсувається до цементової рури і спинюється.

— То так, Карусю, — кажу я, — як з тобою. Думав би хто, що він має свій розум і знає, коли спитись і що взяти в свій дзьоб. А тим часом це тільки машина і все, що робить — людська видумка, бо людина цим усім орудує.

Робітники обкручують цементову руру грубим ланцюгом, і зараз же двигун підтягає її вгору. Велика рура повисає в повітрі й коливається звільна. Дзьоб двигуна знижується й обережно кладе руру на землю. Робітник тільки напружує її довгим гаком. Тримає його в руках у грубих рукавицях. Ланцюг віддаляється, повисає в повітрі і знову мандрує, як досі. Інший двигун таким самим способом подає довгі залізні платви, жмути прутів, касети з дерева. Машина-мішалка на місці робить цемент і наливає його у призначені форми.

Так родиться будинок.

Жовто-червоний пил, горбки викопаної глини. Вона пам'ятає індіанські кочовиська, коли з неї випалювали посуд. Тепер вона непотрібна навіть для цього. Тож машини черпають її, накидають на вантажні плятформи, і ті відвозять її кудись. Ні, то не ар-

хеологічні розкопки, то не копальні. То родиться місто.

— Через два дні знову туди їхатимемо до твого доктора — того чорного з білими зубами. Але тепер розуміємо, чому тут такий безлад і замішання: цілу цю дільницю розвалють, і на її місці постане нова. Може й фабрика, що в ній робитимуть таких хлопців, як ти.

Наша дорога веде повз фабрику Шевролет. Переїжджаємо впоперек рейок. По них поволі маневрує потяг, спиняється, вертається, снує туди й назад. На нього певно вантажитимуть готові авта. А, може, привіз сировину. Ліворуч великий плоский фабричний корпус. Роздається приглушений гармидер машин, стукіт молотів, шум коліс і трансмісій.

— Добре, що це все вже за тобою, — говорю до Каруся. — Так родиться — ніяка приємність. Може то навіть і болить, коли так ріжуть на куски, б'ють молотами...

Шкода, що Карусь не може розказати, як це було. Але, може йому так, як і нам: найкраще забути біду. Тож Карусь забуває, і ми їдемо далі.

Праворуч брама. Над нею напис: „Бюро праці”. Перед бюрою тепер немає нікого. Але, бува, не один входить туди з журбою й непевністю, чи приймуть його на працю. Поруч два робітники вирівнюють травник, обтинають його краї таким коліщатком на жердині.

— Люди завжди знайдуть собі якусь роботу.

Мені здається, що Карусь стриже своїм підірваним вухом і дивиться на мене косо та з насмішкою. Може оте пошкодження надає йому такого насмішливого вигляду, бо навіть сторонні люди підсміхаються.

Два дні Карусь стояв перед домом і не їхав нікуди. Потім поїхав до чорного доктора, а як вернувся, був наче здоровий. Охоронне крило йому напростували, зварили, відмалювали, і ніхто не подумав би, що воно було так ганебно пошматоване. І болотник цілий, навіть не було пізнати, що був повігинаний. Але ... замість нового, хитрий майстер дав старого, обскубаного й общипаного. Та я нічого не казала. Пропало! Добре й так! Інші хотіли куди більше грошей, а що були б зробили і дали, знали б тільки вони і, може, трохи Карусь. Але він не скаржиться тепер і не скаржився б, якби при праві нас ще більше обманули. Для нього найважливіше діло їхати. Тож їдемо!

СЛАВЕТНІ МЕХАНІКИ

Панство Мушкевичі скінчили обідати. Ми обидві з панею Любою прибрали із столу, помили посуд і стали швидко одягатися. Ми вирішили, що зараз після обіду підемо до театру. Там грали гарну п'єсу „Звук музики”, і нам було цікаво побачити тих німецьких діточок, так добре вихованих, їхню виховницю, послухати отого славетного „До-ре-мі” та інших пісень.

Пан Авксентій підганяв до поспіху.

— Поспішайте, поспішайте! Поки заїдемо до Авдиторії Форда, то й запаркувати буде важко, хоч підземний гараж просторий. Але, як з'їдеться багато людей...

— Ей, та ти бо, Ксенику, такий нетерплячий! — вгамовувала його Люба, причісуючи волосся. — Їхати — чверть години, місця для паркування доволі, то чого поспішати?

— Якось то буде! — заспокоювала я, наслідуючи славнозвісний вислів Куперяна.

В авті ми розмістились вигідно: Люба поруч мене на передньому сидженні, пана ми посадили ззаду. Хай не будуть самі водії, хай буде хоч один па-

сажир! Наш пан був інженером у великій автомобільній фірмі і тепер він заслуговував на відпочинок після всіх тих моторів і скреготу машинерії.

Я надала на педалю, та... Карусеві й не снилося рушити.

— Ого, а це знову що за примхи, Карусю? Знаєш, що поспішаємо, і от що витворяєш!

— Погасить мотор та заведить його ще раз! — радив пан Ксеньо. — Часом щось дрібне трапиться. Буває, бензина замочить свічки, коли нагло натиснути на акселератора.

Дійсно, пахло бензиною, а, може, й смерділо — як для кого.

Я повернула ключ на „О”. Червоні світла обабіч милівки погасли, і в Карусі настала тишина.

— Автом і дитиною ніколи не можна похвалитися, — розумував наш пан. — Не раз я помічав: жінка одягне дітей, причеше й повчає: „Прийдуть гості, будьте чемні, не завдайте мені стиду!” Діти граються, як янголятка, і в домі затишно та привітно. Але хай тільки з’являться гості, діти починають гарцювати, стрибати, викрикнути і грюкотіти, аж вуха болять. Доводиться стидатися за них. Гості з хати — а діточки знову чемні, мов би над хатою янголи перелетіли.

— Е, бо ти вимагаєш від дітей забагато! А діти — як діти. Пані Софіє, спробуйте застартувати! Час утікає!

Обережно й поволі я повернула ключем, покла-

ла ручку на „Н”, надала злегка на акселератор і... нічогісінько! Карусь стояв, як укопаний.

Пан вийшов з авта, підняв віко і став щось майструвати.

— Тепер стартуйте!

Пан водив металевим валочком угору і вниз.

— Це замок хлипак, чи теж затявся. Вистане кілька разів помахати, і він уже йтиме.

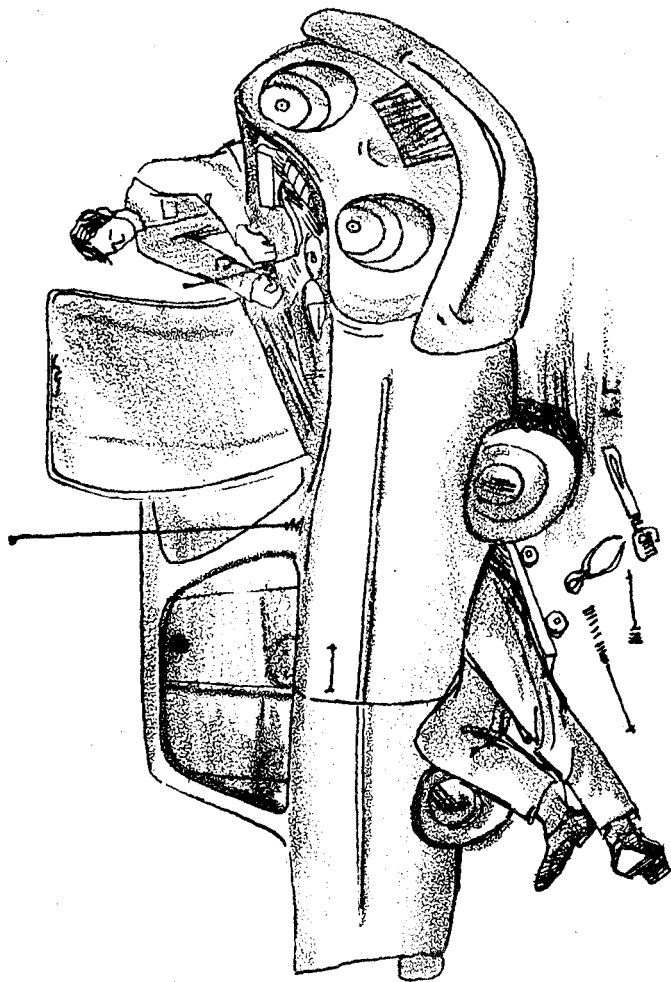
Дійсно, як довго пан махав оцим чорним металевим пaticчком, Карусь туркотів і підстрибував, мов мав добру та непримушену волю їхати. Але, як тільки пан перестав махати, Карусь умовкав і з місця ані руш!

Сусід, що сидів у той час на ганку, вирішив допомогти нам. Поклав рядно та, ставши на ньому навколішки, почав майструвати.

— Маєте клопіт із розрушником. Я прикрутив його, і тепер уже все буде в порядку. А завтра поїдьте до механіка, хай дасть новий розрушник, бо той зовсім нікудишній.

Ми подякували сусідові дуже щиро й сердечно та знову розмістилися в авті. Ми трохи хвилювалися, бо минуло пів години, а ми все ще стояли непорушно біля хати. За десять хвилин почнеться театральна вистава.

Найприкріше було мені: моє авто, мій Карусь справді поводився, як нечемна розпещена дитина. Зі мною їхав, як годиться, а перед чужими, перед гiстьми такий нечемний, норовистий! Хоч перекинь

Ми шпортали й добали, пробували кожну шрубку.

через коліно та всип йому, скільки влізе! Але, як це зробити такому великому та незручному слонові?

— Хіба покличмо таксі! — сказала вкрай схвильована Люба. — І так ми спізнались на пів години.

— Бо я казав тобі...

— Ти завжди все передбачаєш! Інженер, а на авті не розумієшся ні трішки!

Панство Мушкевичі забули, що вина моя чи мого Каруся, і завели звичайну „милу домашню розмову”. Піт виступив на моє чоло. Засоромлена, я була б Каруся копала, била, лаяла...

На перевулку -- Мирон. На руці грубезна рукавиця, у другій — м'яч. Вправлявся в бейзболі, кидаючи м'ячем об стіну гаражу. Коли побачив, що ми вовтузимось біля авта, підійшов до нього, глянув на скриньку з приладдям і засвітав весело. Чубок на голові в нього настовбурчився, і хлопець виглядав, як зачіпливий синій пташок. Ого, тепер уже напевно хлопчисько стане насміхатися з нас та й радитиме щось! Такі мають завжди раду напотові.

Заклав руки в кишені та, поглянувши насмішливо на пана, сказав:

— У вашому збірнику немає ні каплі газу. А ви хочете, щоб авто застартувало!

Мирон розреготався та й повернувся назад до своїх вправ.

Далі не мушу вам розказувати, бо й самі знаєте, що треба зробити в такому випадку. На щастя, газолінова станція була поблизу.

Годилось би вибачитись перед Карусем. На щастя, він не дістав ляпасів, бо був тільки автом. А то було б погано. І для нього, і для мене.

Їхали вже швидко і без пригод, хоч із запізненням. По дорозі пан Ксеньо пригадав собі пригоду свого приятеля Хведора. Вона в дечому була похожа на нашу.

— „Їхали ми до фабрики, як звичайно, — розказував Хведір, — аж тут нагло авто затуркотіло, підстрибнуло й зупинилося. Ані руш, ані кроку! Повилазили ми та давай шпортати й довбати, пробувати кожну рурку, кожну шрубку. Та шкода труду! Віз ані не дригнув.

Стояли ми на вулиці біля великого будинку психіатричної лікарні й не знали, що робити. Та ось бачимо: видряпується на мур якась скривлена пика, волосся розкудовчене, всі зуби напоказ.

— Гей, ви, — гукає, — дурні! Внизу біля холодильника є шрубка. Відкрутіть її, прикрутіть трохи вище отвору та пересуньте трохи вниз і наліво. Поїде, як по маслі!

І справді, авто рушило.

— Чого ж ви тут сидите, коли так багато знаєте про авто? — питає Хведір.

— Е, я тільки божевільний! Я не дурний! Дурні їздять по дорогах.

Зареготавсь і, наче мавпа, став спускатися з му-
ру на подвір'я, де на нього вже чекали доглядачі”.

До театру ми прийшли на другу дію. Та й то до-
бро, коли взяти до уваги, що без газу не поїдеш ні
кроку.

НАЗУСТРІЧ НОЧІ

Був ранок, і Карусь дрімав. Якби він був справді розумний, то міг би думати так:

— Мабуть, уже пізно. В мене в хаті доволі тепло, і крізь вікна падає ясне соняшне сяйво.

Він, може, навіть зробив би так, як роблять по світу люди, що не мають годинника: дивляться на сонце, приклавши руку до чола — так вони захищають очі — і по тому, як високо сонце стоїть, вгадують, навіть досить докладно, яка година.

— Якось, досі, моя пані не приходила. А нам уже давно час їхати до праці.

Він може, навіть, позіхнув би, протер очі кулаком, ну, і став оглядатись чи там умиватись. Але, як відомо, він був автоматом, і все це за нього робила або його пані або ті чоловіки, що миють авта. Йому не залишалось нічого іншого, тільки чекати.

Десь зараз після полудня появилась господиня. Крізь двері впала в гараж широка смуга світла. В ній танцювали пиліни, сполохані кроками людини. Вона обійшла авто кругом, погладила його в одному і другому місці та, нагнувшись, намагалась устроїти ключа в замок. Але він якусь хвилину ковзався та не потрапляв у дірку.

— Досі це не було для мене важко. Я могла на-впомуцки знайти дірку, та тепер... А що буде далі? — запитала з тривогою.

Зайшла до середини та, сівши на своє звичайне місце, говорила:

— Такі великі мрії, таке коротке знайомство, а от, мабуть, кінець! Так мало ми мандрували, так мало бачили й пережили! А, які були мої сподівання, які пляни! Ще вдома ми мріяли про авто. Так часто, мандруючи пішки, ми уявляли собі, як приємно було б їхати автом, і які чудові прогулянки ми влаштували б. От хоч би недалекої поїздки під кінець тижня десь у підльвівські села, до ставу в Янові чи в Городку. В авті було б усе. Не треба б носити тяжких наплечників, випханих купальними костюмами, ряднами, навіть рятунковим поясом. А там спиртівка, їдунки, ковбаса, овочі. І книжки: французький чи англійський самоучок. Без нього Дозьо не мандрував. Не тому, що в нас завелись французи чи англійці, а тому, що він вивчав ці мови. А „самоучками” були вони тому, що він купався, дрімав і вигрівався. Ми готовили свій похідний гуляш і мили посуд, стріляли з лука, збирали ягоди, і не було коли вчитись. Самоучок учився сам...

Ми мріяли про поїздку в гори, наші Карпати. Тоді авто спинювалось би під горою, і ми, зійшовши з верха, радісно вітали б його. Тоді так болять ноги, інколи ціле тіло! А ти собі їдеш далі, як пан. Ми бачили в уяві яр Дністра коло Заліщик і даль-

шу поїздку вниз до Валів Святої Трійці. Ми відкри-
вали б історичні міста, оглянули розкопки біля Га-
лича з рештками князівських палат. Поїхали б на
прощу до Берестечка, де козацькі могили присипає
пил забуття. Холм, Перемишль, Ярослав — княжі мі-
ста. Історія дримає на їхніх вулицях, та прокидаєть-
ся й гомонить під кроками прохожих...

До Львова ми не мусіли б їхати. Ми жили там.
Але прогулянка, хоч би на Високий Замок, вимага-
ла окремого часу і сили в ногах. Те саме — на спор-
тову площу „Сокола-Батька”, яку врешті від нас за-
гарбали поляки. То була нікчемність! Довгі роки
наші люди збирали гроші, щоб її купити, а загарб-
ники одним досягом руки забрали собі! Ми скрего-
тали зубами в безсилій люті й обіцували відплату.

— О, Карусю! Так багато було сподівань, такі
чудові пляни! Війна зробила кінець їм усім! І так
було мало нагоди мандрувати безжурно, як тут манд-
рують люди. Війни, недостатки, інфляції, бороть-
ба за прожиток і за життя. Тепер з віддалі років
оживають спогади навздогін часам, що пройшли
безуспішно й не принесли сподіваного. На порожні
карти наших днів падають слова поета:

О, Литво, краю мій! Ти на здоров'я схожа!

Яка ти дорога, лиш той збагнути може,

Хто загубив тебе.

Поклавши руки на керму, далі розказувала Ка-
русеві:

— Ти знаєш, яке то було складне й важливе пи-

тання для мене — придбати тебе. Не через кошти, а через мій страх перед дорогами Нового Світу, перед їздою по них. Але мене примусила необхідність. Ти став моїм найближчим приятелем. Ти допомагав мені поборювати труднощі життя й задовольняти його щоденні вимоги. Ми не були багаті мандрівники. Ми були робітники.

Але так часто, їдучи вулицями міста, я розказувала тобі, куди поїдемо на відпустку. Ми мали спершу об'їхати весь Мічіген, подібний до великої рукавиці, що лежить між Великими Озерами. Ми мали їхати уздовж синього озера Юрон. Ми мали мандрувати аж до протоки Мекіно — я заїхала там раз залізницею — і, переїхавши міст, їхати далі дорогами Горішнього Півострова. Нам хотілося ще раз бачити водоспади Такваменон, рідні сторони Гаявати. Нам кортіло їхати берегами Горішнього озера, поринати в лісові гущавини, де живуть олені й ведмеді. Ми мали вертатись західнім побережжям півострова, оглянути Голляндію, де навесні цвіте безліч тюльпанів, і купатись на чудових пляжах озера Мічіген. Повз його чисті аквамаринові води ми мали їхати до Чікаго — туди, де зустрічаються висотні будинки й просторі вулиці великого міста з величезним обширом вод озера Мічіген. Там я жила на початках свого перебування в цій країні.

Ми мали мандрувати на Захід так, як роблять американці: з шатром і цілим вирядом для таборування. До національних парків, до гейзерів. Ми б

зупинялись на постій біля підніж могутніх секвой, стрімких міцних кедрів.

Ми їхали б до річок і озер. Я ловила б риби, потрібні мені для прохарчування, а ти оглядав би нові околиці.

... ми були б незалежні — зовсім, ні від кого й ні від чого. Не так, як під час збірних прогулянок. Ми оглядали б те, що нам цікаве, а чого провідники не показують або показують тільки прихапцем з вікон автобусів чи залізничних вагонів. Ми зустріли б індіан — щоправда, не тих з пригодницьких оповідань, а теперішніх, тих, що пройшли криваву історію й доживають у заповідниках.

Які сміливі мрії, які безконечні дороги й безмежні простори! Як людина зважується мріяти про них, коли за спиною невідоме?

Поклала руки на керму, припала до них обличчям і скаржилась:

— Усьому кінець! Око в мене захворіло, і завтра його оперуватимуть. Тижні й місяці темноти: очі під пов'язкою. Але який непевний кінець: коли б хоч одно око вдалось урятувати!

— Чи розумієш мене ти, мій єдиний друже? Тільки тобі я скаржусь, бо в мене нема нікого близького й дорогого. Скільки разів я клала руки на твою керму, переді мною була мандрівка. До праці. Алеж

і то добро, великий добуток моїх буднів. І оживали мрії й сподівання, що не здійсняться ніколи . . .

Закрила очі і поводи́ла пальцями по кермі. Їй здавалось, що керма вогка — від Карусевих сліз, що скапували з керми й нависали на ній, мов на круглому обличчі. Такі невеличкі каплі з пластику.

ЯК ТО БУЛО

— Галло, пані Софіє! Прикро мені повідомити вас: хтось украв вашого Каруся.

Таку вістку подав мені пан Левко. У нього я залишала завжди Каруся, коли мені траплялася konieczність обходитись без нього — у дорозі чи під час хвороби.

— Як сталося? Оксана поїхала ним до поблизького „супермаркету” на покупки і залишила на постій на площі. Вернувшись, уже його не застала. Все сталося впродовж якої пів години.

— Мабуть, забула, або не знала, як його замкнути. Мій замок вимагає подвійного маневру: натиснути на гудзик і одночасно повернути ключем. Коли зробите тільки одне, дверей не замкнеться.

— Я повідомив негайно поліцію та подав ваш телефон. Тому й дзвоню, бо вони певно допитуватимуть вас. Не можу вам сказати, як мені прикро!

Я заспокоювала пана Левка. Карусь — не така ласа штука, щоб його привласнив хтось собі. Певно хлопчиська взяли, щоб повозитись, а як не стане бензини, покинуть десь при дорозі. Дістанемо його швидко назад. Але, якби й не дістали, забезпечення дасть нам новий віз.

Я люблю Каруся. Але він трохи підтоптаний. Думка про новий, молодий і гордовитий віз майнула, наче мрія. Алеж Карусь! Мій Карусь...

Я лежала на шпитальному ліжку й роздумувала. Я бачила в уяві Каруся, як якісь смаркачі жечуться ним поза дозволену швидкість, як завозять в якесь безлюддя, ограбовують з батерії, радіатора та інших складових частин його тіла і залишають його десь на поталу долі.

Так я й здрімалася.

Зі сну розбудила мене доглядачка.

— Пані, внизу є полісмен і хоче з вами говорити.

Була ніч, принаймні тут, у лікарні. Бо одинадцятку перед північчю ніхто не назве днем.

У дверях появився стрункий ясноокий пан в уніформі. Присівши й розпитавши про основне, хто й що я, і як авто опинилось у моїх знайомих та чи мали вони дозвіл його вживати, він розказував:

— Ми, поліційна патруля, їхали по Індустріяльній Дорозі. Усе було гаразд, водії їхали добре та придержувались приписів їзди. Те саме було і з ясно-бронзовим Шеві. Проте нам упало в очі, що його вів молодий хлопець, а з ним було ще четверо таких самих. Така компанія завжди нас насторожує. Ми, як звичайно, минули їх, щоб не звертати їхньої уваги, доїхали до найближчого перехрестя, а звідти повернулись та вирішили слідкувати за ними. Але їх уже не було на широкій автостраді, мов під землю запались. Ми знали, що в часі нашого маневрування

вони могли покористуватись тільки двома виїздами: на Монро або на Інкстер. Догадуючись, що вони витратили трохи часу на нараду й вирішення, що зробити, і що страх перед поліційним автом все ж заставив їх залишити автостраду, ми вибрали другий з'їзд, на Інкстер. Тверда двонапрямна дорога пробігала спершу між полями, але ми ніде не побачили авта. Швидко дорога увійшла в ліс. Ми стали стежити бачніше, розглядаючись на боки. Мій товариш добув навіть далековида й пильно спостерігав ліс. Нарешті у видолинку між кущами й деревами мигнула бронзова цятка — наче сарна. Ми здержали авто й удвох стали пробиратись в тому напрямі. Мабуть, хлопчики побачили нас завчасу, бо кинулись урозтіч. Ми зловили двох, інші втекли. Ми й не здоганяли їх, бо, як є два, то знайдеться й решта.

— Чого ж вони з'їхали в ліс? — питала я офіцера. — Чи не краще їм було доїхати якнайшвидше до якого перехрестя та добиратись до недалекого містечка?

— Може краще, а може й ні. Ми все одно були б їх зловили. А як не ми, то котрась інша стійка чи патруля — їх ми в такому випадку повідомляємо по радіо. Але там, у лісі, вони застрягли на м'якій дорозі, що розмокла ще з весни. Якраз підняли важелем віз та збирались лопатою викопати його. Роботу довершили вже ми, а ваш віз і двох пташків привезли

до себе. Коли видужаєте, зголосіться по свого Шеві до нас.

— Надіюсь, що він відпочине собі за той час і нічого подібного йому у вас не трапиться, — я засміялася.

Засміявся й поліціант та й подався до виходу.

— Дякую вам, офіцере, за провідання мене в лікарні. Щоправда, пора на відвідини трохи пізня, — ми обидвое засміялися, — але я нудьгую і ваше цікаве оповідання розважило мене. Крім того, я подивляю вашу справність: не минуло й три години, як вони успіли вкрасти авто, а ви вже знайшли його.

— Дякую вам, пані, і бажаю спокійної ночі. А з тими хлопчиками, чи пак з їхніми батьками, ми поговоримо собі. Вони всі хлопці ледве п'ятнадцятилітні.

— Але не карайте їх дуже! Знаєте: хлопчиків кортіло проїхатись.

Уже в дверях, показуючи два разки зубів, сказав:

— Ол райт, пані, і добраніч!

— — — — —

Я видужала, відібрала Каруся, але не заглянула до багажника. Таж там і так не було нічого цінного. Тільки пізніше, коли в дорозі спустила шина, я помітила, що немає важеля . . .

МІЖ НАМИ ОБОМА

Я їхала додому після довгої відсутности. Три місяці мене не було між своїми і не була з Карусем. Тож знайшлось не одне, що варт сказати.

— Три місяці. Якби ти вмів говорити, я спитала б тебе, чи ти тужив за мною. Бо я тужила за тобою. Не раз я мріяла про далекі дороги, про небачені країни, про наші спільні мандрівки. І я турбувалась тобою. Я залишила тебе у приятелів, але у них ти не мав гаражу. Стояв ти на в'їздовій доріжці, тебе пересували й переставляли, тобою керували чужі руки, чужі ноги.

Карусь закинув задом — ми в'їздили в поперециню.

— Задом то ти вертиш, я це знаю. Так ти схожий на пса: він вертить задом, коли відповідає господареві не дбаючи, чи розуміє, що той сказав, чи ні. Тільки на знак своєї згоди й радости.

Але я маю враження, що ти не тужив за мною. Під час моєї неприсутности ти пережив невеличку авантюрку, ти псяча шкіро! Певно, тобі приємно було побрататись з хлопчиками і разом з ними гнатися по широких дорогах.

Тобі напевно кортіло подихати свіжим весняним повітрям там далеко, за містом. Ти привик їздити автострадою, що в'ється серед піль, поміж озерами, лісами й річками. Ти любив слухати казок про Старий Край і про моє тамошнє життя. Біг собі й помуркував. Тепер, на старі літа ти нагадав собі ці поїздки та й смикнув у ліс.

Карусь щось воркотить собі під носом. Може виправдується, а, може, вибріхується.

— Кажеш, не твоя вина, що тебе вкрали? Але, чи то годиться, щоб такого великого здоровила вкрали малі хлопці — такі, що ледве від землі відросли? Чи не було б добре, якби і ти мав трохи свого власного розуму — хоч настільки, щоб не рушив з місця? Не раз узими ти робив мені таку капость, так зовсім знечев'я. Приїхали ми раз до городника, пам'ятаєш? Він мав чудові теплиці, повні розкішних гвоздиків. Серед лютої зими вони цвіли прекрасно, і їхні пишні грядки купалися в сяйві сонця, що заливало теплиці крізь скляний дах. Ми приїхали провідати теплиці пана Перкінса, понюхати солодкого запаху і взяти з собою жмуток гвоздиків. Це все я розказала тобі в дорозі і ти добре знав, чого і пощо сюди їдемо.

Але, ти, псяюхо, затіяв порядну витівку! Коли я вийшла з теплиці з наруччям квіття й сіла за керму, ти відмовився рушити. Ніякі зусилля не помогли. Я мусіла піти до бензинової станції, мусіла брести снігом і просити допомоги. Їхнє тяглове авто пха-

ло нас зовсім не довго, а потім непомітно залишилося позаду. В той час ти надумався і став їхати. І їхав так, як годиться порядному возові. І таке траплялось нам не раз, завжди взимі. Тож, чи не міг ти зробити те саме, коли бачив, що хлопець став маневрувати, а інші виповнили твоє нутро та цвірінькали, наче горобці на гілці?

Не бійсь, ти добре знав, що то не я, бо коли я так цвірінькала? Але ти радо застартував і погнався з ними. Набридло стояти непорушно, правда?

Карусь, мабуть, зрозумів свою провину. Він, наче побитий пес, опустил вуха і постогнуючи почалапав вулицею. З його очей капали сльози. Чи то на знак каяття, чи співчуття до мене?

А втім, сів дощ.

Б'ЮТЬ, ЯК ДІДОВУ ТОРБУ

Не знаю, від чого походить це прислів'я. Що то за дід і чому не б'ють його, а його торбу. Але те, що трапилось Карусеві, зовсім стосується до прислів'я. І може, якби воно поставало тепер, всі казали б: б'ють, як Каруся в шкіру. Бо, на щастя, не били вони його серця-мотору, ані інших важних для життя частин, тільки його шкіру, чи з-американська — тіло.

Отож, стояв собі Карусь перед домом на своєму, призначеному місці. Ззаду перевулоч, чотири хати перед ним. Слепо кінчиться вуличка. Її замикає чийсь гараж, а далі дім і городець. Треба сказати, що городець гарно впорядкований. У ньому цвітуть рожі, біля їхніх ніг пишаються і пахнуть солодко гвоздики. Чого більше треба вам до щастя? Ах, правда! Басейник з водою. Такий малесенький, розміром у три з половиною на два з половиною цяля. Його дно й стіни розмальовані синьою фарбою, і в ньому живе кущик водяних лілей. Такий малесенький, але цвіте він непорочно білим цвітом, що має всередині золоте сонечко. До нього радо залітають мушки.

Травичка довкола басейника гладко пострижена, м'якенька, рівнесенька. І гараж, той, що загороджує вулицю, на бронзово розмальований, з вікнами, підведеними білою фарбою. По його стінах пнеться кущ жовтої запашної троянди.

Дійсно гарне господарство! Але воно перегороджує вулицю, і вона кінчиться на цьому гаражі. Чому ми спинюємось на цій, зрештою маловажній, обставині? Вуличку тяжко знайти. Коли шукати навімання та розпитувати людей, вони обов'язково пішлють вас кудись інде. Бо вуличка називається Грант і складається з трьох відтинків, то як їм знати, котрого відтинка вам треба? Коли ви навіть заїдете в наш відтинок і не знайдете там потрібного числа дому, вам доведеться виїхати з цього глухого кутка. Ви не маєте іншого способу, лише задкувати до перевулка, що якраз біля нашої хати. Тут, перед хатою має свій постій Карусь. Коли з вас невірний водій або коли погано оцінюєте відстань, можете задом свого воза зачепити Каруся. Коли ж ви вїхали задом свого воза в перевулок, мусите виїхати наперед, повертаючи одночасно негайно наліво. Інакше ви знову вїдете на бідного Каруся.

Таке не мусить завжди трапитись, бо ми старанько паркувати якнайдалі від перевулка. Але, перед нами займає місце вантажник пана Івана. Старий, сірий, обтовчений, він має свої роки. Але пан Іван їздить ним на своє господарство і так привик до нього, як я до Каруся. Отож, наша відстань від

в'їзду в перевулок залежить від того, скільки місця залишив нам Іван. Багато ніколи не буває, бо перед ним знову стоїть авто сусіда. Але, коли тісно між автами, тоді Карусів зад дуже близько до в'їзду в перевулок, і легко його зачепити.

Щождо вулиці, то вона має ще таку прикмету: окрім Грант, є ще в нашому місті вулиця Гранд — східня і західна. Коли пишете до нас листа, може навіть до Каруся, пам'ятайте: коли ви напишете „Гранд”, то панове на пошті приб'ють печатку з написом: „Немає такого адресата”. Там вони покладуть хрестик і повернуть вам листа. Таке буває навіть тоді, як ви подасте інше число, що часто трапляється, наприклад, переставите цифри. Діставши назад листа, ви сердитесь: „Овва, великі пани! Не можуть справити числа, таж мають стільки посилок до тої пані! Таке велике діло, чи напереді чотири чи три?” А воно, мабуть, велике, коли вам повернули листа.

Але вертаймось до Каруся і його пригод.

Сидів пан Іван на ганку, відпочиваючи після праці. Ніч випала гаряча. Було пізенько, десь так коло півночі. Нараз почув: бавх! Підвівся, дивиться: в зеленому авті сидить за кермою пані та мотається між Карусем і в'їздом у перевулок. Вже виїхала! Але ще раз зачепила Каруся. Пан сусід успів тільки записати собі число реєстраційної таблиці. Вранці розказував:

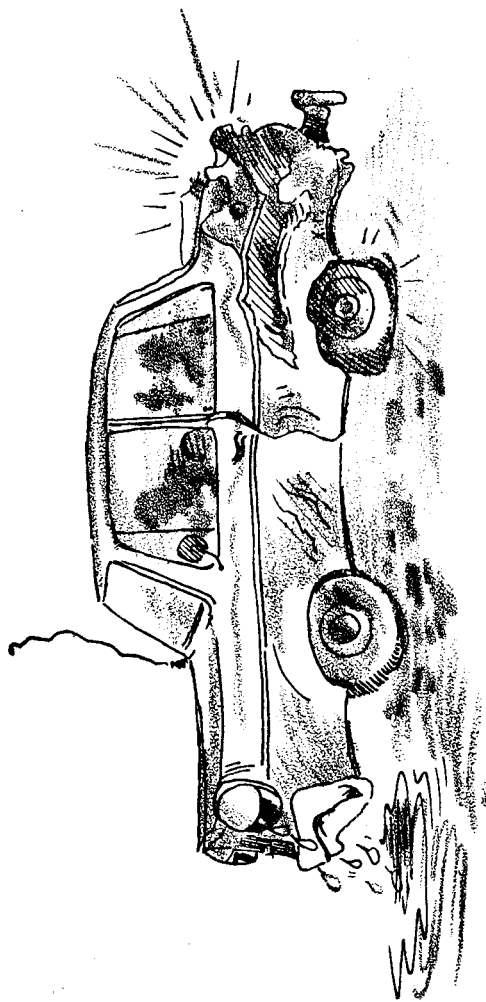
— Почув я, як ударила ваш віз. Може б і не ці-

кавився цим так дуже, якби не пересердя: той же зелений віз уже двічі подряпав мого вантажника. Тоді я не вспів доглянути, але тепер, прошу, маєте число таблиці й донесіть до поліції, до відділу „Вдарив і втік”. Бо й справді, ця пані втекла, побивши ваше авто. Повинна була зайти в хату — у вас ще світилося — признатися до вини, вибачитись і обіцяти, що покрие кошти направи. А вона скористала з теміні і зникла...

Карусеві не сталася велика шкода. Тільки вправне око могло помітити вигнутий задній болотник, загнутий злегка бік і — це вже сама я помітила — відірваний кусок хромового окуття. На біду, воно зникло, наче під землю запалося. Все ж, за направу таких невеликих пошкоджень одна майстерня хотіла сто п'ятдесят долярів.

Довший час ми їздили такі пооббивані. Бо це довга процедура. Наперед я донесла до поліції, потім поліція покликала паню на переслухання, потім мене — зізнавати, потім пані телефонувала до мене, потім вона переговорювала з своїми знайомими, від яких тоді поночі верталася трохи підхмелена, а нарешті з своїм забезпеченням, яке її вже було викинуло, потім знову зі мною...

Півтора місяця тривала ця мотанина. Уже й забезпечення прислало мені формуляр для заповнення, вимагало двох оцінок від майстерень, що на правляють авта, і кінець-кінцем затвердило одну, що була дешевша на п'ятдесят долярів. Джов уреш-

Довший час ми їздили такі пообивані.

ті направив пошкодження. Але куска хромового окуття не мав і не зобов'язався дістати, бо таких тепер не роблять. Мусіло обійтись без нього.

Та, поки ми дали Каруся до направи, трапився йому другий дуже прикрий випадок. Вертаючись з поїздки до міста, ми побачили на нашій вуличці жовті стіжки. На них червоний напис: „Не паркуйте в п'ятницю — будуть чистити вулицю”.

Як звичайно в таких випадках, довелось нам поставити Каруся на сусідній вулиці. Вона доволі вузька й обабіч заставлена автами. Коли в ній зустрінуться два авта, одно мусить в'їхати в порожнє місце між возами, а щойно тоді друге може проїхати. Дуже не люблю таких вулиць. Що ж було робити? Поставила я Каруся за рогом, за дуже гарним темночервоним Бюїком.

Вранці я пішла провідати свого друга. Крім того, треба нам було поїхати на пошту. Підійшла до Каруся й аж жахнулася! Зараз же поза дверима яма, мало не на пів охоронного крила — пошарпана, повигинана . . .

— Що, тебе, Карусю, вночі пси гризли? — скрикнула я. — Вижерли таку ямище, що людина могла б улізтись. Тільки ж береги її гостро пошарпані.

Карусь поглядав сумно. Тепер він уже не робив смішних гримас, не стриг вухом, ні не косив оком. Звичайно ж, його рана була дуже прикра й болюча, а вигляд гідний співчуття. Бо, що він винен, коли хтось, мабуть паркуючи, так погано побив його?

Ми їхали в наших справах, але на душі в нас було дуже погано. Люди поглядали на нас, дехто й свиснув.

— Але, знову ти невдаха, мушу тобі сказати! — докоряла я Карусеві. — Тільки виставиш носа за ріг, зараз же б'ють тебе, як дідову торбу. Десь інші авта і стоять, і їздять, і нічого їм не трапляється, а ти...

Щоправда, на вулицях, а тим більше на тій вузькій Клінгер, мало що не другий віз такий подряпаний і, як не тут, то там, висять у нього куски шкіри. Бо їх запарковують на вулиці, та ще й вузькій.

— Мали б ми гараж — такого не сталось би. Ех, ті прокляті вузькі вулиці та й з двобічним рухом! Ти знаєш, у Сан Франціско — то таке місто над Пацифіком — багато домів наче б стояло на курячій ніжці. Під ними гаражі. Просто чи теж криво з вулиці в'їдиш під свій дім. Авто має добре приміщення, і ніхто його не б'є. І не заваджає воно нікому. Бо й вулиці там круті та й вузькі.

Знаєш, коли дивитись на ці вулиці, аж страшно робиться! Здається, що авто саме котиться вниз і не слухає водія. А внизу — океан. Шумить-бушує великий сірий Пацифік. Здається, що авто покотиться та пірне в білопінні хвилі.

Коли зупинити воза, треба поставити його навкосо. Не вірю, щоб ніжна і навіть ручна гальма могла його вдержати на місці. Тягне його сила гравітації, непереможна сила землі.

А на гору, то вони деруться, як туристи на Пайкс Пік. Тільки, що без наплечників. І знову, коли дивитися збоку, здається, що, зупинивши воза, водій не матиме можливості його вдержати і що він так і покотиться, наче м'яч. Я боялась би їздити по таких вулицях!

Нагадую собі прекрасне місто Сан Франціско і картини, що їх бачила під час мандрівки.

— Треба спинитися, конче треба! Навіть, якщо авто покотиться вниз. Бо такий вид!..

Он сім горбів, на них розкинене місто, наче старовинний Рим. Тонуть вони у вічній зелені садків, цвітуть цілий рік. На Різдво цвітуть у садках рожі й гвоздики — оті великі кучеряві, наче чупринка у хлопчика. І запашні. Кущі обсіпані ягодами й овочами. Яскравочервоні ягоди звисають на них, наче намисто, помаранчові сяють ярким кольором і наче запрошують, щоб їх скуштувати. Отак пригорщами. На помаранчових і цитринових деревах та кущах дозрівають овочі й опадають на землю. Ними вона аж устелена. Великі коренасті горіхові дерева сиплють на вулиці горіхи. Ними харчуються білки. Бо все це не для їди, а для прикраси садків і вулиць.

Внизу океан і острови серед нього. Он скеля, де відпочивають тюлені. Їх ніхто не займає. Людина охороняє їх. Ах, людина! Он же пишний острів Алькатраз, наче самоцвіт на синій гладі затоки. Рожево-жовтою скелею виступає з океану. На ньому велика тюрма. Кажуть, що нікому не вдалося втекти

звідтіля. Правда, був такий, що втік, та не вдалось йому переплисти затоки, що відділяє острів від суходолу. Так людина береже людину, а океан є її помічником і сторожить довкола скельного острова.

Обабіч затоку перестрибують мости. Вони наче мереживо на пишній сукні багатой пані. Міст Золоті Ворота — чудо сьогочасної техніки, він повис граційною стрічкою, підвішений на двох стовпах. Щойно, коли ви станете на ньому, бачите, на яких здоровенних каблях висить цей міст.

О! Чудові краєвиди має Сан Франціско!

— Ти питаєш, чому ж ми не там? Дорогий, чи можливо бути всюди там, де краса? Людина — осіла істота і десь же мусить мати куток, одну-дві скоророди, кілька горщиків, писальну машинку і такого Каруся, як ти. Ну і ліжко, щоб спати. Та ти не вживаєш його, бо спиш стоячи, коли не їдеш, то й не знаєш, що це таке.

Так я розказую Карусеві про світ і мандрівки. І не перший це раз. Може це його потішить, коли він такий бідний, побитий, обшарпаний. Хто знає, що діється поза нашим розумінням світу і предметів, а зокрема машин. В них же втілила людина свій розум, творчі думки, свої зусилля, радість осягу і гіркоту невдачі. Отже, багато з себе.

Ми вертаємось на нашу вуличку і паркуємо на звичному місці, — там, де росли колись берести, що їх зрубали. Тут безжально жарить Каруся сонце. Диво, що в ньому не закипить бензина або вода.

Але бідний Карусь не нарікає. Він згідливий, чемний і терпеливий. Його пошкодження направив Джов за один рахунок з попереднім пошкодженням. Я ніколи не думала, що таку нерівну яму можна залатати так гладко, що й сліду ніякого не залишиться. Отож, стоїть Карусь на своїй гарячій вулиці та й жде терпеливо на найближчу поїздку. Не думаю, щоб ждав на нове побиття...

НА СМІТНИКУ

Такі й подібні пригоди траплялись Карусеві. Згодом його вже ніхто не хотів направити.

Вам потрібна якась мала, незначна частина, а вони всі вигукують: „Він старий, він ні до чого!” Навіть не оглянуть його як слід, кинуть тільки оком на його метрику і кажуть: „Навіщо він вам здався? Ви собі купіть новий віз. Чи користь вам витратити гроші на цього покидька? Шкода кожного centa!” Так і назвали його і то по-англійськи: джонк.

Але пан Орест порадив мені шукати цієї складової частини на смітнику, тобто на цвинтарі авт. Там можна знайти кожну складову частину до авта, відмонтувати її від старого воза й використати з малим коштом.

Ми поїхали туди.

Бурі довгі вулиці, що вибігають у далечінь, забудовані малими, чорними від старости дімками й майстернями. Це не ті великі, а малі майстерні, де роблять складові частини до авт, різне приладдя та зразки для нього — тут називають їх „тул енд дай мейкерс”. Така собі непочесна будка-„фабрика”, хоч у ній працює четверо чи п'ятеро людей. І дивно, на-

віщо вони і для кого, коли зараз же поруч великі фабрики Даджа, Крайслера і всякі там інші! Невже вони не можуть випродувати отих частин?

Позаду одної такої фабрички видніли тулуби старих авт. Огрядний чоловічок обслуговував покупців, бо в своєму приміщенні він продавав теж і нові частини. Довідавшись, чого нам треба, післав робітника шукати цієї частини.

Ми ждали. Але це тривало досить довго. Я вийшла на подвір'я. Заболочене, позначене коліями від коліс, воно було таке ж безнадійно буре, як усе тут. Скелети возів лежали навпереміш, похожі на мертві гниючі тіла невідомих і несамовитих тварин, що колись перед віками жили на землі. Невблаганний зуб часу гриз і ламав їх, дощі поливали і так приспішували їх розклад та повернення у небуття.

На стежці між рядками трупів вештались люди. Самі чорні, бурі одяги, руки в брудних рукавицях, у них долото чи кліщі. Працювали біля покидьків. Відкручували й відмонтовували частини та складали на купу. Під'їздив двигун, набирив у свою пашу оберемок цього залізя і скидав його в один куток. Довгі жердки, повикручовані бляхи, штудерно вироблені прикраси, ліхтарі без скла лягали там одне на одного. З-під іржі й сажі ще виблискував хром, з-під шару куряви сяяв подекуди нікель. Сіре шершаве залізо надавало всьому своєрідного кольору смерти. Він безнадійно сіро-буро-зеленуватий — такий, як у трупів.

Під'їздила невеличка машина і збрикувала старого воза бензиною. Зараз же він загорявся й палахкотів, як остання жертва. Вогонь пожирав м'які частини, пригожі до спалення. Разом з палахкотячими язиками полум'я і чорним димом вони злітали понад цвинтарище та обсновували його їдким чадом і відразливим смородом крематорії неживих предметів.

Оголені скелети лежали навпереміш. Завтра навантажать їх на вози й відвезуть туди, де їх спрасують в бурі пласти та відішлють до фабрик для повторної перерібки.

— Це вже перестарілий спосіб позбуватись старого заліза, — пояснював пан Орест. — При теперішніх винаходах, що поліпшують добування високоякісної сталі з руди, старе залізо непотрібне та й надто дороге.

— Добре, але що робитимуть із старими автами? Мене огортав якийсь безнадійний сум.

— Частину їх закупають відсталі країни. У них праця не така дорога, як тут, а сировину важко їм випродувати. А так мають готову. Деякі авта ще в такому стані, що їх можна направити й випустити на дороги.

Липке болото чіплялось наших кальош, сіяла дрібна мжичка. Холодний вогкий вітер пронизував. Він приносив шум авт, що ще біжать дорогами. Швидко й вони ляжуть десь на такому смітнику...

— Я читала, що їх мелють і таку металеву ринь

вживають до будови доріг, — я старалась все таки знайти якийсь спосіб „існування” для наших приятелів.

— Це теж уже не оплачується. Є багато кращих синтетичних матеріалів для будови доріг. Але, он що з ними роблять: вантажать на великі судна, везуть до моря чи океану і там кидають у глибінь. Але й тут є кошти транспорту й роботи.

„Яке коротке життя і яка трагічна смерть! — я думала. — І нас, людей, і всього, що служить нам”.

— Але така смерть чи похорон ще найкращі. Десь там, на дні, їх заносить піском, на ньому поростають цілі праліси водоростей. Слимаки, краби, поліпи, коралі прикріплюють до їх стін свої домівки. Прозорі струмені води пропливають крізь них. Вони стають складовими частинами морського дна. Ніхто вже не міг би пізнати, що вони були колись автами.

Пан Орест засміявся.

— Ви вмієте снувати казки навіть про авта-покидьки. Чого доброго, може й мавкам скажете поселитись у таких домівках і мріяти про прекрасного моряка-потопельника, що може стати їхнім коханцем.

Оживали казки водяних безодень.

Але під ногами було буре болото. Вітер гудів і насвистував у повигинаних бляхах старих мертвяків . . .

ПОГІДНА СТАРІСТЬ

Карусь був хворий, і для нього не було рятунку. Спереду в нього витікала вода, і люди жартували собі: то старий пан, і в нього слабий міхур. Під автом завжди було мокро.

„Треба дати новий холодильник”, — радили, але зараз же додавали: „Шкода коштів для такого старого авта!”

Витікала також олива. Під возом була завжди велика жирна калабаня. Треба дати новий картер. Але не оплатиться.

Одного дня під Карусем загуркотіло, і в нього обвисла задня кишка. Її називають „хвостовою”, так наче б авто було твариною. Її, щоправда, можна було підмінити, але до чого прикріпити, коли цілий спід перержавів? Бідний Карусь майже все своє життя простояв надворі. Дощі поливали його рясно, сніги й морози залазили в найменші навіть щілини й прогризали їх. Сіль, що нею посипають дороги, роз’їдала його.

Карусь був бездомним, чужинцем, хоча й народився в цій країні. Але ми обидвоє не мали ґрунту під ногами, так часто і я не мала домівки. Правда,

я врешті знаходила її й наймала. Там, де я жила, не було для нього приміщення, і він стояв на вулиці. Терпеливо чекав своєї черги: їхати-жити. Не бути спроможним рушитись — значить померти.

І той час прийшов.

— Карусю, — говорила я, прихилившись до його все ж гарного сяючого боку, — я мушу набути нове авто. Ти служив мені вірно і працював чесно. Ти відробив своє. Тепер тобі пора спочити.

Спочити? Але як? Там, на смітнику?! В найкращому випадку дати себе розшматувати, спалити й перейти всі муки виривання сталевих кусків, хромового окуття, металевих шруб і штаб. Ні, ні! Цього не буде!

Перед моїм домом з'явилася Синичка. Вона була значно менша від Каруся, блищала хромом та сяяла новим блакитним лаком. Її очі дивились кокетливо й визивно.

І тоді ми поїхали. Карусь шкутильгав за нами, гуркотів, тарахкотів, блював, попускав і мочився. З його кишки, що випадала, добувався неприємний сморід. Але Карусь дибав і котився, як міг.

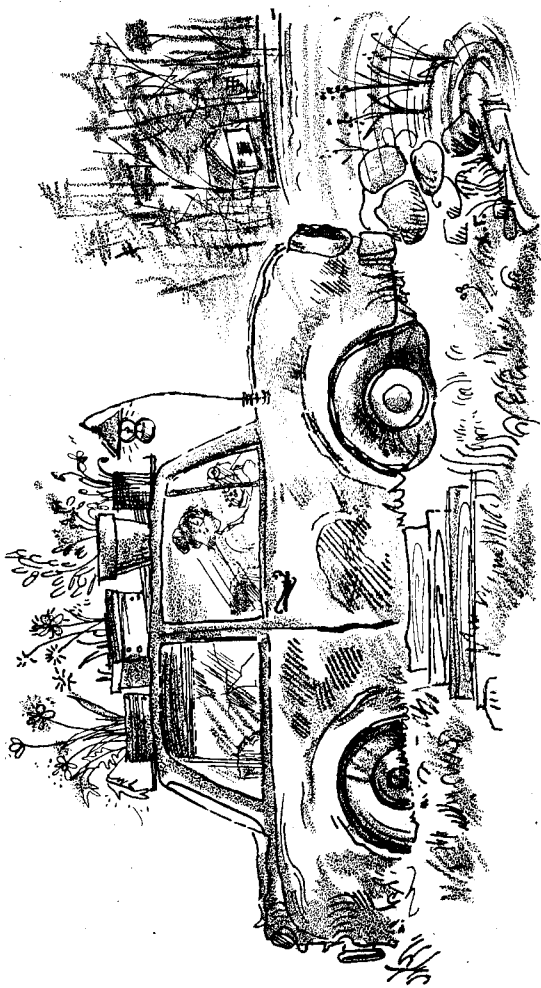
То була його остання дорога.

У моїх приятелів був дімок над озером. Від нього простягалася хаща. Вона оточувала частину озера й лежала над ним тиха й незаймана. Навесні цвіли там між деревами білим квіттям кущі дерену, а восе-

ни хаща синіла й золотіла або мінилася білістю й фіолетом.

Карусь опинився на галявинці під деревами, обличчям до озера. Ми працювали біля нього: обсіпали його землю. Підсипали її під колеса і працювали так довго, доки вони не зникнули під насипом. Так Карусь опинився на землі і став похжим на малий дімок. До дверей ми проклали по насипі східці.

Потім ми вийняли керму і закопали її біля дімка. Це на те, щоб нікого не скортіло забрати віз і пробувати ним їхати, а, може, ще якнебудь знущатися над ним. На місці керми появилася дошка, гарно вигладжена, широка. Над нею повисла бензинова лампа. На полицці гарно складені олівці, пера й папір. Понад нею плоска коробка зі звірами, іграшками. Була там котяча оркестра. Великий вусатий котище держав у лапі батуту. Він був диригентом. Перед ним стояв малий жовтявий скрипаль і завзято тягнув смичком по скрипці, яку придержував білим підборіддям. Його вусики химерно підкручені. Поруч невеличкий такий же жовтяво-білявий співак: у лапках зошит з нотами, рожевий ротик розкритий. Якби він був живий, напевно співав би на весь котячий голос. Посередині, трохи позаду сиділа біла прімадонна. Вона перехилила претенсійно голівку, склала лапки, прижмурила очка, і її довгі, наче у елегантної чепурухи, виплекані вії зарисовувались на білій мордочці. На шиї рожева стрічка, зав'язана

Карусь став похожий на малий дімок.

в розкішну петличку. Прімадонна чекала своєї черги. Біля неї гралось маленьке сіре котеня. Воно не належало до оркестри. Але воно, як і інші звірі, прислухалось до котячого концерту. Між ними зеленяво-бурий носоріг крутив головою за найменшим подувом вітру чи струсом. Зелена черепашка вертіла тоді хвостиком, і червоний рак хитав клешнями. Тільки пишний лебідь з рожевої порцеляни плавав собі без води осторонь від інших.

Всі вони стали жити в Карусі та розвеселявали його старість.

Під кінець тижня я приїздила до свого старого приятеля. На даху я поклала скриньки з квітками і поливала їх, а вони цвіли й веселили мене та Каруся. Фіолетові повні петунії яскраво відбивали від зелені дерев, що зводилися склепінням над ними. Білі широкі труби петуній трубили радість росту й цвітіння, червоні пеляргонії горіли проти сонця, і соковиті гілки бегоній палахкотіли великими квітками. Вони всі розкішно росли й цвіли. Їх напувала вологість озера, і пестило лагідне, пересіяне крізь гілля дерев сонце.

На дошці я розкладала писальну машинку й вистукувала пальцями безконечні мелодії своїх думок. Чорні рядки вистрибували з моєї уяви й лягали на папір. Карусь любив ці мелодії.

Коли сутеніло, я засвічувала малу бензинову лампочку. Тоді було в нашому дімку, наче десь на селі, вдома, в малій хатці під карпатським лісом. Як

і там, шуміли дерева, і крізь їхнє гілля просвічував місяць. Його сяйво ломилось у плесі озера, тонісінькою смужкою відбивалось від води та добігало аж до Карусевих вікон. Але швидко й воно тонуло в озері й у нічній даліні. Ми обидвоє залишались серед шуму лісу і далекого хлюпання озера.

Я розкладала собі лежанку і, погасивши світло, ще розказувала Карусеві про своє життя у країні, відкіля я прийшла, мабуть, тільки на те, щоб познайомитись із ним.

Потім я западала в сон.

Згодом зазолотіла хаша, потім облилась фіолетом осінніх айстер, і на Каруся стало падати золото-багряне листя. Була осінь. Я приносила гриби та, сидючи на порозі, чистила їх і розказувала Карусеві, які гриби в Україні і як ми вдосвіта бігали по них до лісу. Але в лісі був ще сутінок, і ми не бачили нічого. Треба було сидіти під лісом і чекати, аж зійде сонце. Тоді творилося диво: з-під моху витикалася біла цятка. За хвилину вона злегка жовкла. Це родився гриб. Він здавався маленьким. Але устроїть пальці в глибокий пухкий мох, і ви витягнете огрядного грибка, ковзького від ранішньої роси.

Він пахнув так смачно, як і слід грибові. І так приємно було прикласти його холодну шапочку до лиця!

О, я знала багато казок-розповідей про гриби. Я розказувала своєму приятелеві. А фіолетово-біло-золота китиця осінніх квітів стояла в кутку.

Потім подув північний вітер, озеро вкрилось ожеледою, і став падати сніг. Перші зірки прилипали до скла й укладалися в чарівні взори. Але, згодом вони затирались і губилися в пуху, і тоді не було нічого, тільки білий сон. Сніг сипав з сірого неба, аж поки не вкрив Каруся і не зробив з нього велику люкровану „бабу”.

Каруся спав.

Я вже не навідувалась до нього. Замість мене, ще деякий час приходили білки й синя сойка, що забула відлетіти у вирій.

Нарешті і їх прогнав мороз, і вони теж запали в зимовий сон.

Замість передмови	5
Про що йде мова?	9

КАРУСЬ І МИ

Наука їзди	15
Карусь	19
Колись давно	26
Так народжується авто	32
Мої вчителі	41
Там і тут	51
Перегони	57

НОВЕ ЖИТЛО — НОВІ ДРУЗИ

Нове житло — нові друзі	67
Моя країна	72
З любови	78
Наш перший пасажир	84
Пожильці гаражу	90
Не кінець біді	101

НА ДИКИХ ПОЛЯХ

З дороги	113
На Диких Полях	127
Купіль	135
Лекція історії	141
У щирому полі	150
До Славка	160
Каштани	169
Баталія	176

МУЗИКА ДОРІГ

Музика доріг	183
На Діброву	196
Донотонні звірі	203
Дальша історія черепахи	211
Куди не глянь — біда!	217
Добрі поради	223
Кіт перейшов нам дорогу	232
Небезпечна розвага	242
Поклін Великому Грозовому	247
Що робить Старий Пан?	253

ПОГІДНА СТАРІСТЬ

Мертвий кінець	259
Погана пригода	264
Треба направити!	269

Родиться місто	276
Славетні механіки	281
Назустріч ночі	288
Як то було	294
Між нами обома	298
Б'ють, як дідову торбу	301
На смітнику	311
Погідна старість	315

